

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**İSLAM HUKUKUNA GÖRE KÜRTAJ İLE İLGİLİ
GÖRÜŞLERİN VE DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ:
BOSNA ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

NURGÜL ÖZEN

İZMİR-2020

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNA GÖRE KÜRTAJ İLE İLGİLİ
GÖRÜŞLERİN VE DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ:
BOSNA ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

NURGÜL ÖZEN

DANIŞMAN: DOÇ. DR. MEHMET DİRİK

İZMİR-2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İslam Hukukuna Göre Kürtaj ile İlgili Görüşlerin ve Delillerin Değerlendirilmesi: Bosna Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

03.01.2020

Nurgül ÖZEN

TS EN ISO
9001:2015

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ SINAVI TUTANAK FORMU

Dok. No: FR/604/21

İlk Yayın Tar.: 03.10.2017

Rev. No/Tar.: 00/..

Sayfa 1 / 1

GÖNDEREN : Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Başkanlığı
GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisi Nurgül ÖZEN ile ilgili Tez Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih: 03.01.2020
Sayı :

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Başkanı

İmza
Prof. Dr. Nurgül Özen

SINAV TUTANAĞI

Tez Sınav Jürimiz tarafından incelenen “İslam Hukukuna Göre Kürtaj ile İlgili Görüşlerin ve Delillerin Değerlendirilmesi: Bosna Örneği” başlıklı tezli yüksek lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 03.01.2020 tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi Tez Sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında OYBİRLİĞİ/ÇOKLUĞU ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen Tezli Yüksek Lisans tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
ii) Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
iii) Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisans'ta geçerlidir)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mehmet DİRİK	
Üye	Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM	
Üye	Doç. Dr. Ahmet AYDIN	
Üye		
Üye		

Ek1 : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İSLAM HUKUKUNA GÖRE KÜRTAJ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİN VE DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ: BOSNA ÖRNEĞİ

Nurgül ÖZEN

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Kürtaj, insanoğlunun varoluşundan itibaren tartışılmakta olan en kritik konulardan birini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, İslam hukuku çerçevesince kürtaja ilişkin çeşitli görüşlere yer verilerek; kürtajın mahiyeti, caiz olup olmaması, kürtaja cevaz verilen durumlar ayrıntılı şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Spesifik olarak, çağdaş İslam hukukçuları ve yaşayan Sünni mezheplerin görüşleri eşliğinde Bosna'da 1991-1995 yılları arasında çıkan iç savaş sırasında tecavüze uğrayan kadınların gebeliklerinin sonlandırılmasına ilişkin çeşitli görüşlere yer verilmiştir. Bu noktada, bu çalışma; göç ve savaş gibi olağanüstü durumlar sonucunda tecavüze uğrayan kadınlarda görülen gebelik ve gebeliğin sonlandırılması hususunu ayrıntılı şekilde ele alıp günümüzdeki güncel sorunlara ışık tutmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Cenîn, Kürtaj, İslam Hukuku, İstenmeyen Gebelik, Bosna

ABSTRACT

Master's Thesis

EVALUATION OF VIEWS AND EVIDENCE RELATED TO ABORTION IN TERMS OF ISLAMIC LAW: THE CASE OF BOSNIA

Nurgül ÖZEN

İzmir Kâtip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences Program

Abortion is one of the most critical issues that have been discussed since the existence of human beings. In this study, various opinions about abortion are included within the framework of Islamic law; the nature of the abortion, whether it is permissible or not and, the cases that are allowed to abortion have been tried to be explained in detail. Specifically, various views on the termination of pregnancy of women raped in the 1991-1995 civil war in Bosnia, accompanied by the views of contemporary Islamic jurists and fundamental denominations, are presented. At this point, in this study; the aim of this course is to discuss in detail the issues of unwanted pregnancy and termination of pregnancy in women who have been raped as a result of extraordinary situations such as migration and war.

Key words: Fetus, Abortion, Islamic Law, Unwanted Pregnancy, Bosnia

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM	4
İSLAM HUKUKU AÇISINDAN KÜRTAJ.....	4
1.1. CENİNİN ANNE KARNINDA OLUŞUM EVRELERİ.....	4
1.1.1. Cenînin Tıp Bilimi Açısından Rahimde Oluşum Evreleri.....	4
1.1.2. Cenînin Kur'an ve Sünnete göre Oluşum Evreleri.....	7
1.1.2.1. Nutfе Safhası.....	7
1.1.2.2. Alaka Safhası.....	9
1.1.2.3. Mudğa Safhası.....	11
1.1.2.4. Azm Safhası	13
1.1.2.5. Lahm Safhası.....	14
1.1.2.6. Cenîne Ruhun üflenmesi Safhası.....	15
1.2. KÜRTAJ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	19
1.3. KÜRTAJ ÇEŞİTLERİ	21
1.3.1. Zorunlu Kürtaj.....	22
1.3.2. Zorunlu Olmayan Kürtaj.....	23
1.4. KÜRTAJIN YASAL BOYUTU	25
1.4.1. Cenînin Hakları.....	25
1.4.2. Cenîne Yönelik Müdahalenin Hukuki Sonuçları.....	27
II. BÖLÜM.....	30
BOSNA ÖRNEĞİ.....	30
2.1. SAVAŞIN TARİHİ	30
2.1.1. Bosna Savaşı'nın Arka Planı.....	31
2.1.2. Bosna Savaşı Bağlamı	34

2.1.3. Bosna Savaşı	35
2.2. BOSNA SAVAŞI'NDA TECAVÜZ.....	38
2.3. EVLİLİK DIŞI BİR YOLLA OLUŞAN GEBELİĞİN SONLANDIRILMASI	42
2.3.1. Zina Neticesinde Kürtaj	43
2.3.2. Tecavüz Neticesinde Kürtaj	45
2.4. KÜRTAJ YASAĞI İLE İLGİLİ NASLAR	47
2.5. İSLAM HUKUKÇULARININ KÜRTAJLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	48
2.5.1.Hanefiler	49
2.5.2. Şâfiiler	51
2.5.3.Mâlikîler.....	52
2.5.4. Hanbelîler	54
2.5.5. Zâhirîler	55
2.5.6. Çağdaş İslam Hukukçularının Görüşleri.....	56
2.6. KÜRTAJA CEVAZ VEREN TARAFLAR VE DELİLLERİ.....	58
SONUÇ	65
KAYNAKÇA	70

KISALTMALAR

b. : bin (oğlu).

Hz.: Hazreti.

nsr. : Neşreden.

ö.: Ölüm tarihi.

s.: Sayfa.

s.a.v.: Sallâllahu aleyhi ve sellem.

thk.: Tahkik eden.

t.y.: Basım tarihi yok.

v.d.: Ve diğer yazarlar.

vb.: Ve benzeri.

y.y.: Basım yeri yok.

ÖNSÖZ

İslami hükümler insan hayatının bütün evrelerine yöneliktir. Dolayısıyla, insanın anne karnında geçirdiği süreç, doğumu, yaşamı ve ölümü ile ilgili olan bütün meseleler İslam hukukunun kapsamındadır. Bu konular içerisinde en tartışmalı olanlarından birisi de insanın anne rahminde geçirdiği süreç ile ilgili olan kürtajdır. İslam hukukunda tecavüz veya gayri meşru yollarla oluşan cenînin alınmasına, yani kürtajına yönelik çeşitli hükümler bulunmaktadır.

1992-1995 yılları arasında gerçekleşen Bosna savaşında binlerce Müslüman Boşnak katledilmiş ve etnik soykırımı maruz kalmıştır. Etnik soykırımın bir diğer yöntemi olarak, Bosna savaşında on binlerce Müslüman Boşnak kadın, Sırp tarafı tarafından tecavüze uğramıştır. Tecavüze uğrayan bu kadınların gebeliklerinin sonlandırılmasının mahiyetinin İslam hukuku açısından anlaşılması, bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

“İslam hukukuna göre kürtaj ile ilgili görüşlerin ve delillerin değerlendirilmesi: Bosna örneği” konulu bu tez konusunu çalışmam için bana fırsat sağlayan, araştırmamın her aşamasında destekleyen ve beni motive eden tez danışmanım Doç. Dr. Mehmet Dirik’e teşekkürü borç bilirim. Bunun yanı sıra, yüksek lisans eğitimim boyunca bana kattıkları değerli bilgiler ve rehberlikleri için Prof. Dr. Saffet Köse’ ye ve Doç. Dr. Ahmet Aydın’a minnettarım. Hayatım boyunca benden desteğini esirgemeyen, tezimin her aşamasında beni destekleyen sevgili eşim Ahmet Özen’e teşekkür ederim. Tezimin her aşamasında bana destek olan, çalışırken ve araştırma yaparken bana yoldaş olan canım kızım Beyza Boyacı, Hatice Ekici ve canım kardeşim Tuğba Gül Cansever iyi ki varsınız. Hayatımın her aşamasında varlığını yakından hissettiğim, dualarıyla bana destek olan canım annem Emine Bolgönül ve çalışırken aynı odayı paylaştığım canım oğlum Ömer Zeki Özen sizleri çok seviyorum.

Nurgül ÖZEN

İZMİR-2020

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

İslâm bütün insanlığa yöneliktir. Dolayısıyla, İslami hükümler insan hayatının çeşitli ve bütün aşamalarının tamamını kapsamaktadır. Bu aşamalara, insanın doğmadan önce anne rahminde geçirdiği süreç de dâhildir. İslam hukukunda, anne rahmindeki çocuğun diğer bir deyişle cenînin haklarına yönelik çeşitli hükümler bulunmaktadır (Ucatlı, 2009: 12).

İslam hukukunda, anne rahmindeki cenînin yaşama hakkı tanınmış ve bu hak korunmuştur. Hiç kimsenin cenînin yaşama hakkını elinden almasına izin verilemez (Dirik, 2018: 74). İslam hukukunda, anne karnındaki cenînin yaşama hakkına yönelik hükümlerin iki farklı şekilde ele alındığı söylenebilir: (1) “cenînin imhasının caiz olup olmadığı”, (2) “kasten veya kasıt dışı bir yolla cenîne verilen zarara karşılık öngörülen maddi müeyyidenin niteliği” (Dirik, 2018: 74). Bu konu özellikle, “tecavüz veya gayri meşru yollarla oluşan cenînin alınması” veya “özürlü cenînin alınması” konuları çerçevesinde İslam hukukunda yer bulmakta ve tartışılmaktadır.

İslam hukukunda tecavüz sonucu ortaya çıkan, istenmeyen gebeliklerin sonlandırılması konusunun bir örneği, Bosna Savaşında Sırp erkekleri tarafından tecavüze uğrayarak gebe kalan Müslüman Boşnak kadınların durumu olarak ele alınabilir. 1992-1994 yılları arasında Bosna Hersek’te Sırp, Hırvatlar ve Boşnaklar (Müslümanlar) arasında ortaya çıkan savaş, Sırp, Hırvatların Boşnak Müslümanları katletmesi ve yüz binlerce Boşnak kadına tecavüzü ile sonuçlanmıştır ve Sırp, Hırvatların Boşnak Müslümanlar üzerindeki etnik soykırımı olarak tarihe geçmiştir. Bu tez çalışması, savaş ve zorunlu göç sonucunda tecavüze uğrayan kadınların gebeliklerinin sonlandırılmasının İslam hukuku açısından mahiyetini anlama çabasıyla yola çıkmıştır. Bu bağlamda, bu çalışmada 1992-1995 yılları arasında Bosna-Hersek’te yaşanan savaşta tecavüze uğrayan Boşnak Müslüman kadınların gebeliklerinin sonlandırılmasının İslam hukukundaki yeri çeşitli görüşler çerçevesinde incelenecektir.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Söz konusu, savaş ve zorunlu göç gibi toplumsal dinamikleri olan kitlesel hareketler dünya tarihi boyunca yaşanmış ve yaşanmaya devam edecektir. Savaş süreçlerinde gerçekleştirilen sistematik tecavüzler yahut etnik temizlik gibi arka planında ideolojik motivasyonların yattığı politik hareketler, salt 1991-1995 yılları arasında yaşanan Bosna savaşına özgü olmayıp, dünya tarihinde yer almış birçok savaş ve kitlesel hareketlerde de kendisini göstermiştir. Bu anlamda, Bosna örneğini diğer savaşlardan farklılaştıran durum, savaşlardaki sistematik tecavüzlerin cinsiyetçi boyutunun uluslararası alanda ilk kez Bosna örneğinde açığa çıkmış olması ve bu durumun raporlanmasıdır (bkz. Enloe, 1994: 219-220; Ray, 1997: 796). Ayrıca, Bosna savaşında kitlesel tecavüzlerin sadece savaş silahı amacıyla kullanılmaması; bilinçli bir politika ürünü olarak, asıl amacının etnik grubun varlığını ortadan kaldırmak olması bu durumu diğerlerinden farklı kılmaktadır (Kelleci, 2017: 423). Dolayısıyla spesifik olarak Bosna-Hersek vakasını inceleyerek bu çalışma, bundan sonrasında yaşanacak olan benzeri durumlara kaynaklık etme rolünde olacaktır. Söz konusu, savaş ve göç gibi toplumsal grupları etkileyen durumlar insanlık tarihi boyunca süregelen ve devam etmekte olan hareketlerdir.

Görüldüğü üzere, araştırmanın bulguları üç açıdan önem taşımaktadır. İlk olarak, Bosna savaşı sonucunda tecavüze uğrayan kadınların gebeliklerinin sonlandırılmasına yönelik hükümlerin aydınlatılması bu kadınların yaşadıkları travmanın anlamlandırılması ve dolayısıyla da hafifletilmesi için önemlidir. İkinci olarak, son yıllarda dünyanın çeşitli bölgelerinde artan savaşlar, Bosna savaşında olduğu gibi birçok kadının tecavüze uğraması sonucunu beraberinde getirmektedir. Bosna savaşında yaşanan tecavüzler sonucunda ortaya çıkan gebeliklerin sonlandırılmasına yönelik İslam hukukundaki görüşlerin anlaşılması, günümüz savaşlarında yaşanan olaylara yönelik hükümlere örneklik oluşturacak ve ışık tutacaktır. Üçüncü olarak ise, Türkiye'deki İslami araştırmalar ele alındığında, İslam hukukunda kürtaj konusuna ilişkin çeşitli araştırmalar mevcut olsa dahi, spesifik olarak tecavüz sonucundaki hamileliklerde kürtaja ilişkin yaklaşımlara dair çalışmalar çok sınırlıdır. Dolayısıyla, genelde kürtaj özelde ise istenmeyen gebeliklerde kürtaja ilişkin çeşitli görüş ve delilleri inceleyerek, bu çalışma İslam hukuku literatürüne son derece önemli bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bosna-Hersek'te 1991-1995 yılları arasında meydana gelen savaştan en fazla etkilenen kitlelerden birisi kadınlar olmuştur. Kadınlar, savaşa aktif olarak katılmasalar dahi sistematik olarak kitlesel tecavüze uğramaları sebebiyle savaştan oldukça ağır bir darbe alarak çıkmışlardır. Bu çalışmada, savaş süresince ve savaş sonrasında tecavüze uğrayan kadınların gebeliği ve gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin hususlar İslam Hukuku açısından değerlendirilecektir. Daha spesifik olarak; Bosna'da tecavüze uğrayan kadınlarda kürtaja cevaz verilip verilmemesi İslam Hukuku açısından ele alınmış ve karşılıklı tarafların delilleri ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir.

Bu çalışmada öncelikli olarak konu ile ilgili Kur'an ayetleri, Hadisler ve Fıkıh eserlerine yer verilmiş, farklı mezheplerin görüşleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ana mezheplerin görüşlerini belirten eserlere müracaat ederek, temel eserlerden alıntı yapılmaya ve yararlanılmaya çalışılmıştır. Diğer bir deyişle, öncelikle İslam hukukunda kürtaja ilişkin çeşitli mezhep ve yaklaşımlara delilleriyle birlikte yer verilip sonrasında Bosna örneği üzerinden istenmeyen gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin çeşitli görüşler hükümleri ile değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada; ilk olarak, İslam hukuku açısından kürtaj sırasıyla (1) kürtaj ile ilgili kavramlar, (2) kürtaj yasağı ile ilgili naslar, (3) cenînin anne karnında oluşum evreleri, (4) fıkıh âlimlerinin görüşleri, (5) kürtaj çeşitleri, (6) evlilik dışı ilişkiler sonucu oluşan gebeliğin sonlandırılması, (7) kürtajın yasal boyutu başlıkları çerçevesinde ele alınmıştır. İkinci olarak, Bosna savaşı ele alınacak olup, (1) Bosna savaşının tarihi arka planı ve (2) Bosna savaşında tecavüz incelenecektir. Üçüncü olarak, Bosna savaşında tecavüz sonucunda ortaya çıkan gebeliklerin durumu İslam hukuku açısından ele alınacak olup, sırasıyla kürtaja cevaz veren ve vermeyen taraflar ve delilleri sunulacaktır. Son olarak, tecavüz sonucu meydana gelen gebeliklerin İslam hukukundaki mahiyeti Bosna örneği üzerinden tartışılacaktır.

I. BÖLÜM

İSLAM HUKUKU AÇISINDAN KÜRTAJ

Kürtaj geçmişten günümüze tartışılmakta olan en temel konulardan birini oluşturmaktadır. Gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin yaklaşımlara geçmeden önce literatürde bu konuya özgü kavramlara değinmek gerekmektedir. Bu bölümde kürtajla ilişkilendirilen kavramlar ayrıntılı olarak ele alınarak çeşitli perspektiflerden kürtajın tanımına yer verilecektir.

1.1. CENİNİN ANNE KARNINDA OLUŞUM EVRELERİ

Ceninin oluşum evrelerine, aşağıdaki kısımda Tıp Bilimi açısından, Kur'an ve Sünnet'e göre oluşum evreleri açısından ve Fıkhi açıdan değinilecektir.

1.1.1. Ceninin Tıp Bilimi Açısından Rahimde Oluşum Evreleri

Tıp bilimine göre ceninin oluşum ve gelişim evrelerine belli periyotlar, haftalar, günler halinde ayrıntılı olarak aşağıda yer verilecektir.

Cinsel ilişki sırasında, boşalma gerçekleştikten sonra sperm, süratle serviks alanından içeri girerler. Sperm, rahmin içerisinden yukarıya doğru ilerleyerek, tüplerin içerisine girerler. Bu tüplerden bir tanesinin içinde sperm ile yumurta buluşur ve döllenme gerçekleşir. (Schler, 2006: 43). Döllenme sırasında erkek ve dışıdan gelen kromozomlar birleşmiş, yeni bir canlının kromozomları oluşmuştur. (Schler, 2006: 340). Rahim tüplerinin içerisinden oluşan döllenmeden sonra, zigot, tüpün içinde rahme ilerler. Bu süre yaklaşık olarak 3 ile 5 gün arasındadır. Bu aşamalarda zigot, bölünerek çoğalma gerçekleştirir. Hücre sayısı 2, 4, 8, 16, ... şeklinde ardışık olarak artar. (el-Bâr, 1991: 204). Yuvalanma aşamasındaki zigot, bir boşluğu çevreleyerek, tek tabaka halinde dizilmiş hücrelerden oluşmuştur. Yuvalanmanın gerçekleşmesi yaklaşık olarak döllenmeden sonra 5 ile 8. günlerde başlar, 9 ile 10. günlerde ise tamamlanmış olur. (Anthony, 1972: 118).

Döllenme ve yuvalanmanın gerçekleşmesinden sonra ceninin beyni, gözleri, ağız, kulaklarının iç kısmı ve sindirim sistemi gelişmeye başlar. Sinir sistemi, beyni

ve kalbi şekillenmeye başlar. Kulakları, gözleri ve burnu oluşur, kalbi ise nokta şeklini alır. Kol ve bacakları oluşmaya başlar. Bu gelişim aşamaları 22 ile 28 günler arasında yani dördüncü hafta içerisinde gerçekleşmektedir. (Schler, 1991: 51).

Dördünü haftadan sonra 29 ile 42 günler arasında kalp atmaya başlar. Kollar el ve omuz olarak belirginleşir. Parmak yerleri belirir. Burun ve üst çene oluşmaya başlar. (Schler, 1991: 54). Yüz hatları belirginleşir. Kemikleri sertleşir, kıkırdak dokuları oluşur. Gözleri, göz kapakları ve burun delikleri şekillenir (Schler, 1991: 67). İskelet bu dönemde gelişmeye başlar. Mide, bağırsaklar, üreme organları, böbrekler ve akciğer gelişmeye başlar (Anthony, 1972: 119).

Cenîn, 43 ile 49. günlere geldiğinde ise şu şekilde gelişimini ilerletmektedir. Cenînin kafa bölümü vücudun yarısını oluşturur. Kalp, damarlar ve mide gelişir (Schler, 1991: 77).

Bir sonraki dönemlerden biri olan 50 ile 56. günler arası cenînin beyin ve kafası büyümeye devam ederken alt çene belirginleşmeye başlar. Omurilik gelişimini sürdürürken burun ucu oluşur. Dişler gelişmeye başlar. Yemek borusu farklılaşarak nefes borusundan ayrılır. Kalp içindeki kapakçıklar ve akciğerler oluşur. Bu günlerde bütün iç organlar oluşur. Cenîn artık hareketlenmeye başlar (Schler, 1991: 85).

57 ile 70. günler arası dokuzuncu haftanın başlangıcında tat alma memecikleri dil üzerinde oluşmaya başlar (El-Bâr, 1991: 112). Parmaklar daha da uzar, ayaklar ise gövdenin önüne doğru uzamaya başlar. Organlar hızla gelişimlerini sürdürür. Cenîn; vücudunu, kollarını ve bacaklarını hareket ettirir. Cenîn, insana benzemeye başlar ve bu haftada ultrasonda daha belirgin görülmeye başlar (Anthony, 1972: 119).

71 ile 98. günler arasında cenînde refleksler gelişir. Hareketlenmeler artar. Bacaklarını ileri geri çekebilir. Yutma başlar. Ses telleri gelişir. Dış genital organlar belirginleşir. Cenînin öğrenme duygusu gelişir. Boşaltım sistemi çalışmaya başlar. (El-Bâr, 1991: 374). Cinsiyet belirlenmiştir ve organlar açıkça görülebilmektedir. (Anthony, 1972: 120).

99 ile 126. günler arasında gelişimini sürdüren bebeğin kafası üzerinde *lanugo* adı verilen ince ve ipeksi tüyler oluşmaya başlar. Bu tüyler doğumda kaybolur. Cenînin bu haftalarda saçları çıkmaya başlar. (Schler, 1991: 131). Cenîn ayrıca bu günlerde parmağını emmeye başlar. Kalp atışları duyulur. Anneler fetüs hareketlerini

hissetmeye başlar. Fetüsü bu haftalarda hıçkırık tutabilir ve anne bu hıçkırığı hisseder. Gebelik döneminin yarısı tamamlanmıştır (Anthony, 1972: 121-122).

127 ile 154. günler arasında cenînin bedeni *lanugo* denilen ince, yumuşak, ipeksi tüylerle kaplıdır. Saçları çıkmaya başlamış, kirpik ve kaşları oluşmaya başlamıştır. Bedeni verniks adı verilen koruyucu nitelikte olan bir madde ile kaplıdır (Anthony, 1972: 122).

155 ile 182. günler arasında cenîn eğer dünyaya gelirse yaşama ihtimali vardır ancak büyük kısmı hayatını devam ettiremez. Parmak emme alışkanlığı yerleşir. Göbek kordonu en uzun halini bu haftada alır (Anthony, 1972: 122).

183 ile 210. günler arasında fetüsün üzerinde yağ birikmeye başlar. Bebek parmağını emebilir, ağlayabilir, hıçkırabilir, ekşi ve tatlı tatları alabilir. Dışarıdan gelen uyarılara cevap verebilir. Bu haftalarda plasentanın işlevi azalmaya başlar ve amniyon sıvısının hacmi azalır, bebek rahmi doldurmaktadır. Bebek bu haftalarda doğarsa, yaşama şansı oldukça yüksektir. Gebeliğin yaklaşık olarak dörtte üçü tamamlanmıştır (Anthony, 1972: 122).

211 ile 266. günler arasında cenînin bütün organları ve vücudundaki bütün sistemler normal insan halini almaya başlayarak normal boyutunu alır. Cenîn hayata başlamak için son aşamaları tamamlamaya çalışır. Bu günlerde beyin hücrelerinin sinirlerle bağlantısı tamamlanır. (Glade ve ark, 2006: 131). Cenîn dışarıdan gelen bütün sesleri duyar, hafızasını çalıştırır ve hatıralarını oluşturmaya başlar. (Nolden, 2006: 150). Cenînin bağışıklık sistemi bu haftadan itibaren anneden bağımsız olarak çalışmaya başlar (Nolden, 2006: 158).

267 ile 280. günlerde cenîn kilo almaya hızlıca devam etmektedir. Cenînin kilo alımı bu günlerde ve hamileliğin sonuna kadar daha da hızlıdır. Son kısım olan bu aşamada bütün organları oluşmuş ve yerli yerindedir. Gelişmesi beklenen son organ akciğerdir. Gelişimini bütün organları ile tamamlayan cenîn hareket edemeyecek kadar büyümüş ve anne karnından çıkarak, hayata kavuşmak için beklemektedir. (Schler, 1991: 299).

Yukarıdaki kısımda cenînin gelişim evreleri ayrıntılı olarak ele alınmış, tıp bilimi açısından gelişimi günlük ve haftalık olarak incelenmiştir. Aşağıdaki kısımda ise cenînin Kur'an ve Sünnetteki yerine ayrıntıları ile değinilecektir.

1.1.2. Cenînin Kur'an ve Sünnete göre Oluşum Evreleri

Bu bölümde; cenînin, anne karnında oluşum evreleri, Kur'an ve Sünnete göre ele alınarak açıklanacaktır. Kur'ân-ı Kerim'de, insanın yaratılış safhalarını anlatan ayetlere detaylıca yer verilecektir.

Cenîn, Kur'an'da çoğul bir kelime olarak, anne karnındaki çocuk anlamında kullanılmıştır. Kur'an'da cenîn, Necm suresi 32. ayette şöyle geçmektedir. *"O, sizi daha topraktan yarattığı zaman ve siz annelerinizin karınlarında bulunduğunuz sırada, sizi en iyi bilendir."* (Necm, 53/32). Allah Teâlâ'nın bilmesi, takdir ve tayin etmesi ile ilgili Kur'an'da pek çok ayet bulunmaktadır. Konu ile benzer şekilde Fussilet suresinin 47. ayetinde şöyle geçmektedir. *"O'nun bilgisi dışında hiçbir meyve (çekirdeği) kabuğunu yarıp çıkamaz, hiçbir dişi gebe kalmaz ve doğurmaz. Allah onlara: Ortaklarım nerede! Diye seslendiği gün: Buna dair bizden hiçbir şahit olmadığını sana arz ederiz, derler"* (Fussilet, 41/47). Kur'an'a göre, Allah Teâlâ'nın bilgisi ve izni olmaksızın bir şey gerçekleşmemektedir. Bu bilgi ve izin içerisinde gerçekleşen gebelik olayında da belli aşamalar söz konusudur. Bu aşamalar Kur'an'ı Kerim Nuh suresi 13-14. ayetlerde şöyle zikredilmektedir. *"Size ne oluyor ki, Allah'a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz? Oysa sizi türlü merhalelerden geçirerek yaratmıştır"*. (Nuh 13-14.). Şöyle ki Kur'ân-ı Kerim, insanın yaratılışını üç safhada ele almaktadır. Bunları, birinci olarak yaratıldığı yer (anne rahmi), ikinci olarak yaratılması için vesile olan anne ve baba hücreleri (yumurta ve sperm) ve üçüncü olarak döllenme gerçekleştikten sonra anne rahminde geçirdiği aşamalar olmak üzere incelemek mümkündür. (Ucatlı, 2009: 9).

1.1.2.1. Nutfe Safhası

Nutfe, Arap dilinde (ne-ta-fe) fiilinden türeyerek, az veya çok su, kovanın dibinde kalan su, deniz, kapta kalan az su, erkeğin suyu, meni, sperm, döl suyu anlamında kullanılmaktadır. (Zebidi, 1975: 419).

Kur'an'ı Kerimi yorumlayan müfessirler, nutfeye erkekten gelen sıvı (meni), bazıları ise kadın hücresi (zigot), anlamını vermişlerdir. (Taberi, 1947: 167). Bunun yanı sıra bazı müfessirler ise nutfe kelimesinin hem erkeğin menisi hem de kadının yumurta hücresi zigot olduğunu ileri sürmüşlerdir. (Kurtubi, 1967: 113). Müfessirlerin

bu yaklaşımları doğrultusunda nutfe kelimesi incelendiğinde Kur'an'ı Kerim üç yaklaşımı da destekler niteliktedir. Zira Kıyamet suresi 37. ayetinde Allah'ı Teâlâ "*O dökülmüş bir meniden bir nutfe değil miydi?*" (Kıyamet, 37.) buyurmuştur. Ayet incelendiğinde meni sıvısı ile döllenmiş yumurta hücresi (zigot) işaret edilmektedir. (Konulu Kur'an Tefsiri, 2001: 52). Benzer şekilde, İnsan suresi 2. ayette "*karışık nutfe*" manasına gelen kelime ile, sperm ve yumurtanın birleşimi ile iki hücrenin birlikteliği sonucu meydana gelen yeni bir canlının başlangıcı kastedilmektedir. (Konulu Kur'an Tefsiri, 2001: 52). Konu ile ilgili Kur'an'ı Kerimde, Mü'minun suresi 13. ayette geçen "*sağlam bir karargâhta nutfe haline getirdik?*" (Mü'minun, 13.) nutfe kelimesi için döllenmeden sonra rahme ulaşabilmiş yumurta hücresi kastedilmektedir (Konulu Kur'an Tefsiri, 2001: 52). Ayetler incelendiğinde başta belirttiğimiz üç yaklaşımı da Kur'an'ı Kerim destekler niteliktedir.

Kur'an'ı Kerimde nutfe kelimesi on iki yerde zikredilmektedir. Konu ile ilgili bazı ayetler aşağıdaki gibidir:

İlk olarak Hac suresi 5. ayette şu şekilde zikredilmiştir. "*Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphede iseniz, şunu bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra uzuvları (önce) belirsiz, (sonra) belirlenmiş canlı et parçasından (uzuvları zamanla oluşan cenînden) yarattık ki size (kudretimizi) gösterelim.*" (Hac, 5.). Nutfe'nin oluşumu ve evreleri Kur'an'ı Kerim'de Mu'minun suresi 13. ayette şu şekilde geçmektedir. "*Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfe haline getirdik*" (Mü'minun, 13.). Benzer şekilde Necm suresi 46. ayette de şöyle zikredilmiştir. "*Şurası muhakkak ki erkek ve dişiden ibaret olan iki çifti O yarattı. (Rahime) atıldığı zaman nutfeden şüphesiz tekrar diriltmek de O'na aittir.*" (Necm, 46.).

Kur'an'da insanın oluşum evreleri incelendiğinde, insanın sadece erkeğin ya da sadece kadının hücresi ile oluşmadığı her ikisinin birleşimi ile oluştuğu Kur'an'ı Kerim'de Kıyamet suresi 37. ayette şu şekilde dile getirilmektedir. "*Gerçek şu ki, biz insanı karışık bir nutfeden (erkek ve kadının dölünden) yarattık; onu imtihan edelim diye, kendisini iştir ve görür kıldık.*" (Kıyamet, 37.). Kur'an'da zikredilen yumurta hücresi, yumurtalıklarda bulunan ve adet gününün ilk gününden itibaren olgunlaşmaya gelişmeye başlayan bir yapıdır. Buradaki olgunlaşma ve gelişme folikül adı verilen içi sıvı dolu bir kese içerisindedir. (Glade, 2006: 336). Folikül büyüyerek çatlar ve

yumurta hücresi serbest kalır. Serbest kalan hücre tüpün içine geçerek erkeğin sperm hücresi ile birleşir. (Schler, 1991: 131).

Bu bilgiler ışığında ayetlerde geçen nutfe kelimesi sadece su değil erkeğin sperm hücresi ile kadının yumurta hücresinin birleştikten sonraki dölleme ile oluşan halidir (Şinkiti, 1973: 213). Dölleme aşaması hakkında Allah Kur'an'ı Kerimde, “*Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfe haline getirdik*” buyuyor. Buradaki karargâh nutfedir. Kadının yumurtası ile erkeğin sperm hücresi birleşerek rahimde nutfe halini alır (Scheler, 1991: 131).

Yukarıda, Kur'an'ı Kerime göre insanın yaratılışındaki başlangıç aşaması olan nutfe safhası anlatılmış olup, bir sonraki başlıkta ilk aşama olan cenîn oluşumunun alaka safhasına değinilecektir.

1.1.2.2. Alaka Safhası

Alaka kelimesi sözlükte; pıhtılaşmış, donmuş koyu kan, tutunmak, bağlı olmak, asılı kalmak manalarına gelir. Arap dilinde ise (a-la-ka) kelimesi bir şeyin başka bir şeye tutunmasına ve tutunduğu canlınin kanını emen yeni canlıya denilmektedir. (el-İsfahani, 2002: 579). Ayrıca alaka anne vücudundan emerek beslendiğinden, kan emen sülük benzetmesi yapılmıştır (Konulu Kur'an Tefsiri, 2001: 53).

Kur'an-ı Kerim'de geçen "Alaka" kelimesi yaratılış ile ilgili olarak; erkekten gelen sperm hücresi ile kadının yumurta hücresinin rahimde birleşmiş yani döllemiş hücrenin katlanarak, 2 hücreli, 4 hücreli, 8 hücreli ve 16 hücreli şeklinde, bölünmesi ve çoğalıp ana rahminde yapışmış ve tutunmuş halini ifade etmektedir. (el-Bâr, 1991: 206). Döllemiş yumurta hücresi, zigotta yarıklama denilen hızlı bir bölünme gerçekleştirir (Delilbaşı, 2000: 47). Bu şekilde ana karnında cenîn oluşumunun ilk safhası “alaka” başlamış olur (Erşahin, 2002: 176).

Alaka kelimesi Kur'an'ı Kerimde altı yerde geçmektedir. Cenînin alaka safhası ile ilgili olan ayet Mü'minun suresinin 14. ayetindedir. “*Sonra nutfeyi alaka yaptık*” (Mü'minun,14.). Ayette geçen “alaka” kelimesi için müfessirlerin büyük çoğunluğu kan pıhtısı manasını vermektedir (Taberi, 2003: 264). Müfessirler, “alaka” safhasını döllemenin gerçekleşmesinden sonra rahmin duvarına tutunan kan veya pıhtılaşmış kan parçası olarak tanımlamaktadırlar (Altunbaş, 2006: 114). Bunun yanı sıra Hamid

el-Gevvabi, Muhammed Vasfi, Seyfeddin es-Siba, ve M. Ali el-Bar gibi müfessirler ise “alaka” kelimesini erkeğin sperm hücresi ile kadının yumurta hücresinin birleşmesinden sonra oluşan döllenme ile ortaya çıkan nutfenin, kan pıhtısı veya parçası olmadığını; rahim duvarına asılı kalan bir çeper olduğunu söylemişlerdir (el-Bâr, 1991: 203). Bu bilgiler tıp bilimi ile birlikte değerlendirildiğinde Kur’an’ı Kerimde geçen “alaka” kelimesi döllenme tamamlandıktan sonra rahim duvarına asılı tutunan hücreler topluluğudur şeklinde tanımlanabilir (Ucatlı, 2009: 14). İlâveten, Erşahin, Kur’an’ı Kerimde geçen “alaka” kelimesinin döllenmiş yumurta olarak değerlendirilemeyeceğini zira bu tanımlamanın “nutfe” olduğunu ileri sürmüştür (Erşahin,2002: 178). Benzer şekilde; alaka, nutfe oluşumundan sonraki safha olup döllenmiş yumurtanın rahme asılı tutunması ile başlayan safhadır (Medkur, 1965: 57).

Müfessirlerden M. Ali el-Bar’a göre; başlangıçta tıp bilginleri, insanın yaratılışı ile ilgili ayetleri, iyi anlayacak ve iyi yorumlayacak olan insanlardır (el-Bâr, 1991: 204). Bazı müfessirler bu yorumları da içine alarak nutfe kelimesi ile ilgili olarak çeşitli açıklamalara gitmişlerdir. Müfessirler “alak” ve “alaka” kelimelerini; “aşılanmış”, “döllenmiş yumurta”, “ana rahminde tutunan yumurta”, “rahim çeperinde oluşan embriyo” şeklinde izah etmişlerdir (Ateş, 1969: 88). Müfessirlerin alaka için vermiş oldukları “aşılanmış veya döllenmiş yumurta” tercümesinin yanlış olduğu düşünülmektedir (Erşahin, 2002: 177). Allahu Teâlâ nutfeyi alakaya dönüştürdüğünü ve ikisinin birbirinden farklı olduğunu vurgulamıştır (Erşahin, 2002: 177). “Döllenmiş hücre, insanın yaratılışı için hazırlanan rahim içine rastgele atılamaz. Nitekim fallop tüpünü geride bırakan hücreler topluluğu burada yerleşmek için uygun bir yer arar ve bulur. Bu yer rahim duvarındaki anne hücrelerine yapışık olan alandır. Yumurta hücresi olan zigot rahim duvarına sıkıca tutunarak buraya yerleşir” (Erşahin, 2002: 178). Bu tutunma ve yerleşmeyi, Kur’an’ı Kerim, “nutfe” safhasından sonra gelen “alaka” aşamasının başlangıcı olarak anlatmaktadır.” (Konulu Kur’an Tefsiri, 2001: 53).

Bu açıklamalardan sonra Mü’minun suresinin 14. ayeti tekrar değerlendirildiğinde Allahu Teâlâ’nın “*Sonra o nutfeyi alaka haline getirdik*” (Mü’minun, 14.) diyerek nutfe aşamasından sonra alaka aşamasının geldiğini vurguladığı görülmektedir (Kuntman, 1993: 24). Yine aynı görüşte olan Muhammed Selam Medkur’a göre alaka safhası döllenmenin 8. gününden itibaren başlamaktadır

(Medkur, 1965: 59). Diğer bir deyişle, alaka; bebeğin embriyolojik oluşunun safhalarından biridir. Embriyo 9. günden itibaren rahmin i duvarına yerleşmeye başlamakta, 11. günde tamamen rahim içerisine gömülmektedir (Bayraklı, 1999: 31). Embriyonun gömülü olduğu bu alan ikinci karanlık alanı oluşurmaktadır. Bu aşamada anne ile embriyo arasında bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki dşnldğinde alaka'nın sözcük anlamı olarak "tam bir ilişki" manası n plandadır (Elmalılı, 1935: 5950). Tam olan bu ilişkinin muhtevası dşnldğinde bebek, annesinin kanı ile beslenip büyüyecektir. Alaka safhasında bebek, nutfe safhasına göre daha emniyettedir ve gebelik bu aşamada gerçekleşmiştir (Erşahin, 2002: 178).

Sonuç olarak alaka safhası, embriyonun ie gömülmesi ve uteroplasental dolaşımın, anne ile bebek arasında ilişki kurarak gebeliğin başlangıç evresidir. Nutfe ve alaka safhalarını birlikte kısaca özetleyecek olursak; fallop tüplerinde döllenmiş hücrelerin hepsi rahim boşluğuna ulaşamayarak atılmaktadır. Rahim boşluğuna ulaşan hücrelerin de her biri rahim duvarına asılı tutulamamaktadır. Hem rahim boşluğuna ulaşmiş hem de rahim duvarına asılı tutunan hücreler anneden beslenmeye başlayarak anne ile bağ kurmuştur. Cen'in bağ sayesinde büyüyüp gelişecek ve bebek olup dünyaya gözlerini açacaktır (Erşahin, 2002: 179).

Cen'inin başlangıç aşamalarını açıkladıktan sonra aşağıda, bebeğin büyüyerek gelişim evresini inceleyeceğiz.

1.1.2.3. Mudęa Safhası

Mudęa kelime olarak, ağızda çiğnemek, şekli ve sınırları belli olmayan et parçası, çiğnem et anlamlarına gelir (Taberi, 1984 c.18, s.9, Kurtubi 1967, c. 12, s.11, İbn kesir c.5, s. 395).

Bu başlıkta cen'in oluşumunda ilk iki aşamanın ardından süreci takip eden embriyonun büyük bir hızla büyüyerek geliştiği evre mudęa safhasını inceleyeceğiz. Kur'an'ı Kerim bu aşamayı "*Alakayı da bir mudęa halinde yarattık*" diye ifade etmiştir. Mudęa safhası, rahim duvarına asılı tutunan hücrenin embriyoya dönüşerek geliştiği dönemdir. Bu dönemde embriyo büyük bir hızla büyür ve insan bedenindeki organ ve sistemler oluşmaya başlar (Konulu Kur'an Tefsiri, 2001: 53).

Allah, Kur'an'ı Kerim'de Hac suresinin 5. Ayetinde *“Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphede iseniz, şunu bilin ki biz sizi topraktan sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra uzuvlar (önce) belirsiz, (sonra) belirlenmiş bir çiğnemlik et parçasından yarattık ki size (kudretimizi) gösterelim.”* (Hac, 5) buyurmaktadır. Mudğa safhası ile ilgili diğer ayet ise Mü'minin suresinin 14. ayetidir. Allah *“Sonra nutfeyi alaka yaptık, peşinden, alakayı, bir parçacık et haline soktuk, bu bir çiğnemlik eti kemiklere çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratılışla insan haline getirdik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.”* (Mü'minin 14) buyurmaktadır. Ayette belli-belirsiz kelimesi için müfessirler bazı açıklamalarda bulunmuşlar ve aralarında ihtilaf etmişlerdir. Şöyle ki muhallaka yaratılışı kısmen belirmiş olan kısmı anlatırken, gayr-i muhallaka ise kısmen belirmemiş yaratılışı açıklamaktadır. (Elmalılı, 1935, c.5: 395). Bayraklı'ya göre ise; çocuğun yaratılışına katılan ve onun gelişmesini sağlayan hücrelere muhallaka denilmekte, embriyonun dışındaki organlar diye bilinen fetal zarlar, plesanta ve göbek bağı hücrelerine gayr-ı muhallaka denilmektedir. (Bayraklı, 1999: 31). Fahrettin er-Razi “muhallaka ve gayri muhallaka” tabirlerini şöyle açıklamaktadır: “Sanki Allah cenînin mudğa safhasını iki kısma ayırmaktadır. Birincisi, uzuvları ve duygu organları henüz belli olmayan başlangıç safhası, ikincisi de hatları uzuv ve duygu organları yeni belirmeye başladığı mudğanın son safhasıdır.” (Razi, 1990: 8). Bayındır'a göre bu ayette geçen “muhallaka ve gayri muhallaka” mudğanın sıfatıdır. Mudğaya dışarıdan bakıldığında “gayri muhallaka” yaratılışı belirsiz olarak görünmektedir ancak et parçası dikkatle incelendiğinde cenînin şekillenmeye başladığı yani “muhallaka” olduğu açıktır (Ucatlı, 2009: 16). Taberi'ye göre nutfedir ve biz sizi topraktan, sonra “muhallaka ve gayri muhallaka” olan nutfeden yarattık anlamını taşır. “Gayri muhallaka” ise henüz yaratılıp biçimlendirilmeden önce rahimlerin dışarı attığı nutfedir (Taberi, 1984: 463). Taberiye göre “muhallaka” yaratılan kemik ve diğer organların tamamlanarak doğanlara, “gayri muhallaka” ise mudğa halindeyken düşen, kemik ve organların tamamlanamayan kısmına işaret eder (Taberi, 1984: 463). Ayette geçen belirli belirsiz kısmına açıklık getiren, Mahmud Denizkuşları ise mudğa dönemini şu şekilde açıklamaktadır: *“40-80. günler alaka safhası, 80-120. günler ise cenînin mudğa dönemidir.”* görüşündedir (Denizkuşları, 1990: 39). M. Ali el-Bar mudğa dönemini, *“mudğa dönemi cenînin yedinci haftasında başlar”* şeklinde açıklamıştır (el-Bâr,

1991: 106). Denizkuşları ve El-Bar'ın görüşleri Kur'an'ı Kerim ile ve modern Tıp bilimi ile örtüşmemektedir. Mudğa dönemini modern Tıp bilimine göre inceleyen Dr. Ali A. Mishal, mudğa döneminin 3. haftanın sonunda veya 4. haftanın başında başladığını ifade etmektedir (Mishal, 1988: 105-106).

Kur'an'ı Kerim ışığında anne karnında cenînin geçirmiş olduğu aşamaları incelediğimizde şu şekilde özetleyebiliriz. Fertilizasyondan sonra 6. güne kadar “nutfe”, 7. günden başlayarak en geç 11. güne kadar gerçekleşen rahmin içine gömülerek gebeliğin oluşması ve 3. haftaya kadar geçen süre “alaka”, Kur'an'ın ifadesi ile “kemiklerin inşası” anlamına gelen azm safhasına “mudğa” safhası denilmektedir. Tüm bu aşamalara değindikten sonra diğer başlığımızda, insan vücudunun çatısının kurulduğu azm safhasını ve oluşum sürecini inceleyeceğiz.

1.1.2.4. Azm Safhası

Bir çiğnem et gibi görünen mudğa safhasında insan vücudunun çatısı oluşmaktadır. Bu çatı iskelet sistemi ile birlikte oluşmaktadır. Kur'an'ı Kerim Mü'mininun suresi 14. ayetinde Allahu Teâlâ bu safhayı “*biz bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çeviririz.*” diye buyurmuştur. Bu ayete paralel olarak Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Nutfenin üzerinden kırk iki gece geçince Allah bir melek gönderir. Melek ona şekil verir. Gözünü, kulağını, etini ve kemiklerini yaratır.*” (Müslim, 1988: 1060). Kur'an ve sünnet ile paralel bir şekilde; Tıp Bilimine göre, ekstremite kemiklerin en erken evresi 6. haftada başlamaktadır (Mishal, 1988: 106). El ve ayak parmakları ile başın her iki yanında kulak kabartıları görülmeye başlanır. (Örs ve Dikmen, 1996: 205). Tıp bilginleri cenînin kıkırdak kemiklerinin 7. haftada oluştuğunu belirtmişlerdir (el-Bâr, 2008: 118). 8. Haftaya gelindiğinde ise kemikleşme noktaları meydana çıkar ve kaburgalar ilk defa görülmeye başlar (Öztürk, 1991: 118). Yine bu bilgilere benzer şekilde bilimsel çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalara göre; 6. haftada kıkırdak kemikleri, ilk kemikleşme, köprücük kemikleri ortaya çıkar. 7. hafta sonunda uzun kemikler belirmeye ve oluşmaya başlamıştır. Kemiklerin oluşmaya devam ettiği bu zaman diliminde kas hücreleri, kas kitlesini meydana getirmektedir (Altunbaş, 2006: 182).

Cenînin oluşum evrelerinden azm safhasında embriyonun kemikleşme evresi olduğu görülmektedir. Bir sonraki başlığımızda oluşan kemiklerin ete giydirilme evresi olan Lahm safhasını inceleyeceğiz.

1.1.2.5. Lahm Safhası

Azm safhasından sonra gelen kemiklere et giydirilen safha, lahm safhasıdır. Diğer bir ifade ile bir çiğnem et manasındaki mudğa safhasından sonraki aşama olan, şekilli, belirli ve birbirini tamamlayan kaslardan, kemiklerden oluşarak ete bürünen safha “lahm” safhasıdır (Konulu Kur’an Tefsiri, 2001: 55). Lahm safhası, azm safhasının hemen ardından yaklaşık birkaç gün sonra başlamaktadır (Mishal, 1988: 106). Kur’an’ı Kerim Mü’minun suresi 14. ayette bu safhayı Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: “*Bu kemikleri (iskeleti) etle kapladık.*” Bu aşamada kemiklerin etrafında kaslar oluşur ve kemiklerin üzerlerine et giydirilir (Öztürk, 1991: 118). Bu safha 7. haftanın sonundan sekizinci haftanın sonuna kadar olan zamandır. Bu arada kemikler üzerinde organlar görülür ve ete bürünmeye başlar (Erşahin, 2002: 182). Bu evrede, iskelet çatısı kaslarla kaplanmış ve birbirine bağlanmıştır. Sinir hücreleri, kıkırdaklar, kan damarları oluşmuş deri ile örtünerek ete kemiğe bürünmeye başlamıştır (Erşahin, 2002: 118).

Kemiklere et giydirilmesinden sonra cenîn, insan görünümünü almaya başlar. Bu görünümü alması ile birlikte embriyo safhası tamamlanmış, cenîn (fetus) safhası oluşmaya başlamıştır (Ucatlı, 2009: 19).

Kemiklere et giydirilme safhasını anlatan Mü’minun suresi 14. ayeti değerlendiren Zeki Duman’a göre nutfe rahme yerleştikten sonra alaka, mudğa, azm ve lahm safhalarından geçmektedir (Duman, 1991: 34-35). Ayette bu kelimeler “fa-i ta’kibiyye” denilen bağlaçlarla birbirine bağlanmıştır. Lafızların birbirine “tertib ve ta’kib” ifade eden bu bağlaçlarla bağlanmaları, peş peşe meydana geldiklerini göstermektedir. Mü’minun suresi 14. ayeti incelendiğinde kemiklere et giydirilmesini ifade eden kelime (lahm) ile “*cenîni farklı bir yaratılıştta inşa ederiz*” cümlesi arasındaki bağlaç ‘sonra’dır. Ayetteki bu bağlaç Arapça’da iki fiil ve oluşum arasında “tertib ve terahi (zamanda fasıla)” manasını vermektedir (Duman, 1991: 34-35). Duman’a göre; nutfe, alaka, mudğa, azm, lahm safhaları birbirini peş peşe ve aralıksız izleyen süreçlerdir. Bu bilgi, Tıp Bilimi ile örtüşmektedir.

Bu kısma kadar anne karnında insan oluşum evrelerinden, spermin yumurta ile buluştuğu döllenme, zigot, embriyo ve cenîn evrelerini açıkladık. Nutfe, alaka, mudğa, azm ve lahm safhalarını inceledik. Bundan sonraki başlığımızda, cenîne ruh üflenmesini ve Kur'an'ı Kerimde ruh kavramını inceleyerek açıklık getireceğiz. Ayrıca insan oluşum evreleri içerisinde en çok tartışıla gelen konu olan ruhun üflenmesini anlatacağız.

1.1.2.6. Cenîne Ruhun üflenmesi Safhası

Cenîne ruhun üflenmesi, nutfe, alaka, mudğa, azm, lahm safhalarını tamamlandıktan sonra embriyonun insan şeklini alması ile olur. Allahu Teâlâ, Kur'an'ı Kerim Mü'minun suresi 14. ayette; *“Ardından da onu farklı bir yaratılışla inşa ederiz.”* buyurmuştur. Elmalılı'ya göre Mü'minun suresinin 14. ayetinin son kısmı ele alındığında insan yaratılışındaki bazı özel ve önemli konulara dikkat çekilmektedir. Şöyle ki; İnsan gücüyle, kuvvetiyle, organlarıyla, fiziksel özellikleriyle, ruhuyla yaratılmış olan hiçbir mahluka benzemez, bambaşka bir halk *“en güzel surette dilber bir insan oldu.”* diyerek özetlemiştir (Yazır, 1935: 514). Yaratılışın ilk aşamalarındaki embriyonun görüntüsü, başka bir canlıdan ayırt edilecek durumda değildir. Ancak embriyo 13. haftaya geldiğinde farklı bir görünüm kazanarak insan cenîni olduğu anlaşılacaktır. (Konulu Kur'an Tefsiri,2001: 55).

Tıp biliminde bu haftaya yani 12-13. haftaya tekabül eden ve cenînin organlarının olgunlaşarak büyümesi, dokularının, kemiklerinin, iskelet yapısının oluşması “fetal dönem” olarak adlandırılmaktadır. 12 ve 13. haftanın sonunda fetal dönemdeki embriyo büyümüş ve artık cenîn veya fetus adını almış olacaktır (Örs ve Dikmen, 1996: 206). Cenîn bundan önceki dönemlerde farklı bir mahlûka (maymun, kuş, balık) benzeyen görüntüsünü artık geride kalmış, insan görünümüne belirli şekilde kavuşmuştur (Öztürk, 1991: 150). Cenînin bu dönemde cinsiyet belirtileri bulunmaktadır (Örs ve Dikmen, 1996: 206). Bundan ötürü, cenînin 3. ay diliminde erkek veya kız olduğu anlaşılmaktadır (Öztürk, 1991: 150). Artık cenîn Mü'minun suresi 14. Ayette geçen *“farklı bir yaratılış”* haline bürünerek insanı andırmaya başlamıştır. (Konulu Kur'an Tefsiri, 2001: 55). Kur'an'ı Kerimde Kıyamet suresinin 38. ayetinde Allahu Teâlâ; *“Sonra nutfe, alaka olmuş, derken Allah onu (insan biçiminde) yaratıp şekillendirmişti.”* buyurmuştur. Yine Kur'an'ı Kerim Secde

suresinin 9. ayetinde Allahu Teâlâ; “*Sonra onu düzeltti ve ona kendi ruhundan üflledi*” buyurmuştur. Ayet incelendiğinde, cenîne üflenen ruhun Allah’a atfedildiği düşünülmektedir. Dolayısı ile bu, ruhun ne kadar önemli olduğuna vurgu yapılmıştır. İnsanı diğer canlılardan farklı kılan, yeni bir yaratık haline getiren şey ruhtur. Cenîn, ruh üflenene kadar herhangi bir mahlûk gibidir fakat ruhun üflenmesi ile insan olmuştur. Ruh üflenmeden önce cenîn, her ne kadar insan şekli taşısa bile ona insan denilmediği ancak ruh üflendikten sonra insan olarak anıldığı ileri sürülmüştür (Ucatlı, 2009: 21). Ayette geçen ruh üflenmesi ile ilgili olarak el-Bâr, cenînin ancak insan şeklini aldıktan sonra ruhun üfleneceğini ileri sürmüştür. El-Bâr’a göre Secde suresi 9. ayet incelendiğinde cenîne ruhun verildiği aşikârdır, cenîn insan şeklini ruh üfürülmesi ile almaktadır (Öztürk, 1991: 150). Kuntman ise secde suresinin 9. ayetini, insan oluşununun bir gereği olarak değerlendirmektedir. Ona göre cenînin ileride oluşacak olan tüm fiziksel ayrıntıları görülemese bile döllenmiş hücrenin genlerinde ilk andan itibaren bulunmaktadır (Kuntman, 1993: 65-66).

Secde suresi 9. ayetinde Allahu Teâlâ “*Ve sizin için kulaklar, gözler, kalpler yaratmıştır. Ne kadar az şükrediyorsunuz!*” (Secde, 9.) buyurmuştur. Bu safhada cenînin gözü, kalbi, kulağı bulunmaktadır fakat bu ana kadar gözü, diğer canlılardan farklı değil iken basiret sahibi olan, öncesini ve sonrasını görebilecek hikmet kazanır. Artık kalbi sadece kan pompalama işi yapmamaktadır. Kalp artık ruhu da içine alarak hayatın karar merkezi konumundadır. Ayrıca artık kulağı da diğer canlılar gibi değildir. İşittiği kelimelere anlam vererek, kavramaya başlar. Tüm bu özellikler, insan için ayırt edici nitelikler taşımaktadır (Ucatlı, 2009: 22).

Ruh kavramını Kur’an’ı Kerimde inceleyecek olduğumuzda, ruh kelimesinin birçok ayette farklı anlamlarda kullanıldığını görmekteyiz. Kur’an’ı Kerim Şûrâ suresi 52. ayette Allahu Teâlâ “*İşte böylece sana da emrimizle ruhu (Kur’an’ı) vahyettik. Sen kitap nedir, insan nedir bilmezdin...*” (Şûrâ, 52.) buyurmuştur. Ayette geçen ruh kelimesi, Kur’an’ı Kerim manasında kullanılmıştır. Ayrıca Kur’an’ı Kerimde ruh kelimesinin vahiy anlamında geçtiğini de Mü’min Suresi 15. ayette görmekteyiz. Allahu Teâlâ “*Dereceleri yükselten, Arş’in sahibi olan Allah, kavuşma günüyle korkutmak için kullarından dilediğine iradesiyle ilgili ruhu(vahyi) indirir.*” (Mü’minun, 15.) buyurmuştur. Burada, ayette geçen ruh kelimesi ise vahiy anlamında kullanılmıştır.

Ruh kelimesinin geçtiği diğer ayetler ve ruh kelimesinin Cebrail (a.s.) olarak kullanıldığı ayetler şöyledir. Şûrâ 193-195. ayetlerde Allahu Teâlâ: “(Resulum!) Onu Ruh-u'l-Emin (Cebrail) uyarıcılardan olsun diye apaçık Arap diliyle senin kalbine indirmiştir.” (Şûrâ, 193-195.) buyurmuştur. Aynı anlamda Me'âric suresi 4. Ayette Allahu Teâlâ: “Melekler ve Ruh (Cebrail), oraya miktarı (dünya senesi ile) elli bin yıl olan bir günde yükselip çıkar.” (Me'âric, 4.) buyurmuştur. Yine aynı anlamda Nebe Suresi 38. ayette Allahu Teâlâ “Ruh (Cebrail) saf saf olup durduğu gün Rahman'ın izin verdiklerinden başkaları konuşmazlar, konuşanda doğru söyler.” (Nebe, 38.) buyurmuştur. Son olarak Kadir Suresinin 4. ayetinde Allahu Teâlâ “O gecede, Rablerinizin izniyle melekler ve Ruh (Cebrail) her iş için iner dururlar.” (Kadr, 4.) buyurmuştur. Görüldüğü üzere ayetlerde geçen ruh kelimesi ile Cebrail (a.s.) anlatılmaktadır.

Kur'an'ı Kerimde ruh kelimesi Hz. İsa (a.s.) anlamında da kullanılmaktadır. Nisa Suresinin 171. Ayetinde Allahu Teâlâ “Ey ehl-i kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın resulüdür. (O), Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı “Ol” kelimesinin eseridir ve (Cebrail tarafından üfürülmüş) bir ruhtur.” (Nisa, 171.) buyurmuştur.

Kur'an'ı Kerimde ruh kelimesi kuvvet manasına da gelmektedir. Allahu Teâlâ Mücadele Suresi 22. ayetinde şöyle buyurmaktadır “...İşte Allah, onların kalbine iman yazmış ve katından bir ruh (kuvvet) ile onları desteklemiştir.” (Mücadele, 22). Ayette geçen ruh kelimesi kuvvet manasındadır.

Ayrıca, Kur'an'ı Kerimde ruh kelimesi anne karnında cenîne üflenen ruh manasında da kullanılmıştır. Üflenen ruh anlamında geçen ayetler ise şöyledir. Allahu Teâlâ Secde Suresinin 9. ayetinde: “Sonra onu düzeltti (tamamlayıp insan biçiminde şekillendirdi) ve ona kendi ruhundan üfledi...” (Secde, 9.) buyurmuştur. Aynı manada olan Hicr Suresi 29. ayette Allahu Teâlâ “Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın.” buyurmuştur. (Hicr, 29.). Ayette ruh kelimesi anne karnındaki cenîne üflenen ruh anlamında kullanılmıştır.

Görüldüğü üzere Kur'an'ı Kerimde ruh kavramı: Kuvvet, vahiy, anne karnında ruha üfleme, Hz. İsa, Kur'an'ı Kerim ve Cebrail (a.s.) manalarına gelmektedir.

İnsan ruhu konusunda filozoflar, tıp uzmanları ve din âlimleri uzun yıllar çalışmalar yapmışlardır. Bazıları ruhu “hayat”, bazıları ise “nefis” olarak

yorumlamaktadır (el-Kudat, 1986: 43). Ancak ruh hayattan da nefisten de ayrı düşünölmelidir. Zira bilimsel araştırmalar evrendeki bitkilerin de bir hayatları olduğunu; beslenip, çoğalıp, gelişip, canlı olduklarını ispatlamıştır. Bu noktada; canlı ve hayatta olması, ruhu olduğu anlamına gelmemektedir. Zira bitkilerin iradesi yoktur. Yukarıdaki kısımlarda da bahsettiğimiz gibi insanı insan yapan onun ruhu, iradesidir. Anne karnındaki embriyo ruh üflenene kadar canlı bir varlıktır. Döllenmede oluşumundan itibaren alaka, mudđa, azm ve lahm safhalarından geçerek ruhun üflenmesinden sonra cenîn ancak insan olmaktadır. Bu süreçten sonra, insanı ortaya koyan özellikleri iradeyi içinde barındırmaya başlamaktadır. Konu ile ilgili olarak; İbnü'l-Kayyim, cenîne ruh üflemeden önceki aşamadaki hareketlilikte iradenin olmadığını, ancak ruh üfüröldükten sonra iradi hareketlerin başladığını ileri sürmüştür (İbnü'l-Kayyim, 1933: 531). Anlaşıldığı üzere döllenmede oluşumundan itibaren embriyo canlı bir varlıktır ancak ruhu oluşmamıştır. Ruh ile hayatın birbirine karıştırılmayacak kadar farklı olduğunu, insanın ölüminden sonra cesedin bir süre canlı kaldığını ruhun ise cesetten ayrıldığını düşünerek açıklayabiliriz. Zira ölüm gerçekteşikten sonra organ nakilleri gerçekteşerek başka insanlar için bu organlar hayati mahiyetini orada devam ettirmektedir. Ruh insanda emanettir. Kişiler için özel değildir. İnsan ölümlü gerçekteşince ruh sahibine gider. Nefis ise insanla birlikte yaratılır ve insanın hayatı bittikten sonra da devam eder. Ceza ve mükâfat nefis ile ilgilidir. İlahi ruhun da nefisten etkilendiği düşünölmektedir (Karaman, 1988: 47).

Ruh kavramını ayetler ile inceledikten sonra bu kısımda cenînin yaratılış safhalarını ve ruhun üflenmesini Hz. Peygamber (s.a.v)'in hadisleri ile ele alacağız.

Müslim'in rivayet ettiği bir hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v) "*Nutfenin üzerinden 42 gece geçince, Allah bir melek gönderir ve hemen onun yapısını, kulağının, gözünün, cildinin, etinin ve kemiğinin biçimini belirler. Sonra melek şöyle der: Ya Rabbi! Erkek mi kız mı? Rabbin belirlediği ölçüye göre kararını bildirir; melek de yazar. Sonra ya Rabbi, eceli? Rabbin belirlediği eceli bildirir; melek de yazar. Sonra ya Rabbi, kabiliyetleri? Rabbin belirlediği kabiliyetleri bildirir; melek de yazar. Sonra melek o sayfayı eline alarak çıkar. Artık kendine emredilen şeye ne bir ilave yapabilir ne de çıkarma.*" (Müslim, 1998, s.1060) buyurmuştur. Diğer bir hadisinde Hz. Peygamber (s.a.v) "*şüphesiz nutfе rahme 40 gecede yerleşir. Sonra melek onun yapısını yazar.*" (Müslim, 1998: 1060) buyurmuştur. Aynı şekilde Huzeyfe b.

Üseyd'in (r.a.) rivayet ettiği diğer bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v) "*Nutfe rahme yerleştikten 40 yahut 45 gece sonra melek gelir ve Ya Rabbi saki mi said mi, diye sorar. Bunlar yazılır. Ya rabbi, erkek mi dişi mi, diye sorar. Bunlar yazılır. Sonra ameli, eseri, eceli ve rızkı yazılır. Sonra sayfalar dürülür. Artık onlara ne bir ilave yapılır ne de çıkarma.*" (Müslim, 1998: 1060) buyurmuştur. Diğer bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v) Abdullah b. Mesud'un rivayetine göre şöyle buyurmuştur: "*Sizden biriniz annesinin karnında kırk günde toparlanır. Sonra bu kadar sürede "alaka" olur. Sonra bu kadar sürede "mudğa" olur. Sonra Allah bir meleği dört kelimeyle gönderir: Rızkı, eceli, ameli, sakî mi yoksa sa'id mi olacağı yazılır. Sonra ona ruh üflenir.*" (Buhari, 1979: 1220.). Abdullah b. Mesud'un rivayet ettiği hadisi şerif diğer üç hadis ile ve Mü'minun suresi 12-14. ayetler ile aksi yöndedir. Mü'minun suresinde Allahu Teâlâ "*Biz insanı çamurdan alınan bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir yerde nutfe haline getirdik. Sonra nutfeyi alakaya (rahim cidarına yapışmış embriyoya) çevirdik, sonra alakayı bir çiğnemlik et görünümünde yaptık, sonra bir çiğnemlik eti kemiklere çevirdik sonra da kemiklere et giydirdik. Sonra onu bambaşka bir yaratık yaptık.*" (Mü'minun, 12-14.) buyurmuştur. Yukarıda bahsettiğimiz üç hadis ayetle örtüşmektedir fakat Abdullah b. Mesud'un rivayeti ters düşmektedir. Ayrıca Müslim'in diğer rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur. "*Sizden biriniz annesinin karnında kırk günde toparlanır. Sonra bu kadar süre içinde 'alaka' olur. Sonra bu kadar süre içinde 'mudğa' olur.*" (Müslim, 1998: 1060).

Görüldüğü üzere ayetler ve Hz. Peygamberin (s.a.v) hadisleri ışığında cenînine ruh üflenmesini incelediğimizde; bu olay cenînin vücut yapısının tamamlanmasından sonra gerçekleşmektedir.

1.2. KÜRTAJ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Kürtaja ilişkin çeşitli yaklaşımlar konusunda en önemli noktalardan biri kürtajın mahiyetidir. Kürtaj kelimesi, Fransızca kökenli olup sözlük anlamı itibari ile "Vücutta boşluklar içinde bulunan yabancı cisimleri, hasta veya zararlı sayılan dokuları kazıyarak alma, kazıma, döl yatağının içini kazıyıp dölütü alma işi" olarak tasvir edilmektedir (Komisyon, 1998: 1441).Klasik fıkıh kitaplarında 'ıskat-ı cenîn'; Arapçada ise 'ichad' kelimesi ile ifade edilen 'kürtaj'; kelime anlamı itibariyle gelişimini tamamlamamış olan cenînin bir başkası yahut anne tarafından dışarı

atılması olarak tasvir edilmektedir (Mevsû'a, 1983: 56). Bunların yanı sıra, 'İzlâk, islâb, tarh, ilkâ ve imlâs' terimleri de Arapçada yukarıdaki belirtilen iki kavramla eş değer olarak kullanılmaktadır (Harman, 1993: 363-364). Benzer bir şekilde Karaman, kürtajı; "annenin veya bir başkasının maddi ve manevi müdahalesi ile cenînin rahimde veya rahmin dışına çıkarılarak öldürülmesi" olarak tanımlamaktadır (Karaman, 1998: 144). Muhammed Ali el-Bar'da benzer şekilde kürtaj için 'katlü'l-ecinne' kavramını kullanarak kürtajı 'cenîn katli' şeklinde tarif etmektedir (el-Bâr, 1991: 476).

Tıbbi literatüre ise kürtaj kelimesi ingilizce 'abortion' kavramından geçmiş olup 'düşük' kelimesi yerine tanımlanmaktadır. Tıp literatüründe ise kürtaj, temel olarak rahim içerisindeki fetüs yahut embriyonun ortadan kaldırılması ya da fetüsün uterus dışına çıkartılarak hayatına son verilmesi işlemi olarak adlandırılmaktadır (Dirik, 2018: 73). Dolayısıyla evre gözetilmeksizin gebeliğe cerrahi yahut tıbbi yollar ile son verilmesi işlemi 'kürtaj' ile ifade edilmektedir (Ülman, 2008: 32).

Kürtaj literatüründeki kavramlar ele alındığında 'cenîn' kavramı önemli olmaktadır. Arapça kökenli olan cenîn kelimesi, 'saklamak, gizlemek' anlamına gelmekte ve terim olarak anne rahmindeki çocuğu ifade etmektedir (Erdoğan, 2005: 71). Döllenme ile birlikte doğumun sonlanmasına kadar olan süreçte anne rahmindeki varlığa genel olarak 'cenîn' denilmektedir (Tüfekçi, 2013: 113). Bu bağlamda, gebelik ile ilişkili olan diğer bir kavram olarak 'düşük' embriyonun anne rahminin dışına atılması ve gelişiminin zamanından önce sona ermesi anlamına gelmektedir (Moore ve Persaud, 2008: 7). Bu noktada, anne rahmindeki fetüsün rahim dışına izale edilerek atılması durumu 'çocuk düşürme' olarak nitelendirilirken; olgunlaşmış fetüsün rahim dışına çıkması durumuna 'doğum' denilmekte ve fetüsün olgunlaştıktan sonra rahim dışında yaşayabilecek konumdayken gebeliğin sonlanması 'ölü doğum' olarak nitelendirilmektedir (Tüfekçi, 2013: 113).

Yukarıda bahsedilen kavramlar ile ilgili göz ardı edilmemesi gereken hususlardan birisi de kavramların tarih boyunca geçirdikleri dönüşümdür. Söz konusu, tarihsel süreç boyunca düşük kavramının tek bir karşılığı bulunmamaktadır: 1977 yılına kadar olan süreçte, gebelikten döllenmeden sonraki 28. Haftaya kadar olan süreçte sonlandırılan tüm gebeliklerin 'düşük' kavramı ile ifade edilmekte olduğu bilinmektedir (Erşahin, 2002: 162). Bu noktada, hamilelik süresinin bilinmediği durumlarda; Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 1977 yılında abortus kavramını cenînin

rahimden 500 gram veya daha düşük bir ağırlıkta iken dışarıya atılması olarak tarif etmiştir (Atasü-Şahmay, 2001: 553). Sonraki yılları takiben birçok çalışmada ‘düşük’ kavramını tanımlama kriteri olarak hamilelik süresi baz alınmış olup; 24-28. Haftaya kadar olan hamileliklerin sona ermesi düşük olarak kabul edilmiştir (Bilgel, 1977: 104). Günümüzde ise, 20 haftalık 500 gram ağırlığında doğan cenînler yaşatılabildiği için, düşük kavramı için global olarak genel geçer olarak kabul edilen kriterler çocuğun 20 haftalık olup 500 gram ağırlığında ve 25 cm boyunda olmasıdır (Atasü-Şahmay, 2001: 553).

Bu bağlamda, gebelik haftasına bağlı olarak çeşitli düşük kavramlarından bahsetmek mümkün olmaktadır: 1) erken düşük/geç düşük, 2) isteyerek yapılan/kendiliğinden düşük. Temel olarak, gebeliğin 12. Haftasından önce olan düşükler ‘erken’, 12 ile 20. Hafta arasında olanlar ‘geç düşük’ olarak adlandırılmaktadır (Erşahin, 2002: 162). İsteyerek yapılan düşük durumu, hamileliğin kadının bizzat kendisi yahut bir başkası tarafından yapılan kasıtlı müdahale ile son bulmasını ifade etmektedir: Bu girişim ‘kürtaj’ olarak da adlandırılmaktadır (Bilgel, 1977: 104). Kendiliğinden düşük durumunda ise, hamilelik; kaza, travma, hastalık ve benzeri durumlardan ötürü kasıtlı olmaksızın kendiliğinden sona ermektedir (Erşahin, 2002: 162). Bu noktada, ‘kürtaj’ ile kastedilen durumun ‘isteyerek’ yapılan düşük olması önemli olmaktadır: Çocuk aldırma, gebeliğin istemli bir şekilde sona erdirilmesi de aynı tanımlama içerisine girmektedir (Erşahin, 2002: 163).

Görüldüğü üzere, kürtaj konusu ve gebelik sürecine ilişkin çeşitli kavramlar bulunmakta ve bu sürecin her aşaması İslam Hukukunca farklı değerlendirilmektedir. Bu bölümde kürtajın tanımı ve ilişkili kavramlara değindikten sonra bir sonraki bölümde kürtaj yasağı ile ilgili naslara değinilecektir.

1.3. KÜRTAJ ÇEŞİTLERİ

Kürtajla ilgili olarak, İslam hukukunda gebelik sürecinin tedâvî, ictimâî ve iktisâdî nedenlerle sonlandırılabilceği vurgulanmıştır (Çam, 2015: 136). Annenin yaşama tehlikesine karşı gebeliğin sonlandırılması tedavi amaçlı kürtajı temsil ederken, herhangi bir tıbbi zorunluluğun olmadığı durumlarda istemli olarak hamileliğin sonlandırılması ictimâî, iktisâdî yahut cinâî kürtaj olarak adlandırılmaktadır (Muhsin, ty.: 107).

Görüldüğü üzere, İslam hukukunda, kürtajın amacına göre farklı uygulamaların görüldüğü ve zorunlu yahut istemli olup olmama şeklinde iki farklı boyutta değerlendirildiği bilinmektedir. Bu bölümde kürtaj çeşitlerini ayrıntılı bir şekilde ele alacağız.

1.3.1. Zorunlu Kürtaj

İslam hukuku literatürüne bakıldığında, kürtaja ilişkin yaklaşımlarda bazı çağdaş İslam hukukçuları zorunluluktan ötürü hamileliğin erken dönemlerinde kürtaja cevaz vermektedir (Dirik, 2018: 73). Bu noktada, özellikle bu görüşü benimseyen fakihlerin kürtaja cevaz verilebilme hali olarak ‘hastalık’, ‘uzun yolculukta bulunma’, ‘darulharpte yaşama’ gibi meşru mazeretlere dayanmasının gerektiğini vurguladıkları bilinmektedir. Bu gibi mazeretler dışında gebeliğin sonlandırılması ‘mekruh’ olarak kabul edilmektedir.

Daha spesifik olarak, zorunlu kürtaj; İslam hukuku literatüründe daha ziyade annenin hayatının kurtarılması amacıyla doktor müdahalesi ile yapılan gebeliğin sonlandırılmasına karşılık gelmektedir. Bu durum İslam Hukukunda el-ichâdü'l-ilâcî olarak adlandırılmaktadır (Tüfekçi, 2013: 134). Diğer bir deyişle, ölümcül hastalığa sahip olan annenin hayatının kurtulmasının kürtaja dayalı olduğu ve cenînin dışarı atılmasının gerektiği durumları kapsamaktadır (Tüfekçi, 2013: 142). Bu durum İslam hukukunda; “iki zarar çatıştığı zaman daha hafif olanı işlenerek daha büyük olanın çaresine bakılır” (Mecelle md. 29) kaidesi doğrultusunda ele alınmaktadır (Görgülü, 2015: 85-86). Annenin yaşamını yitirmesi cenînin de yaşamını yitirmesine sebep olacağından ötürü, gebeliğin ilk evresinde olan annenin hayatının kurtarılması gerektiği düşünülmektedir (Erfis, 2000: 435).

Zorunlu kürtaja ilişkin diğer bir durum olarak dış gebelik gösterilmektedir, cenînin gelişimini devam ettirmesinin mümkün olmadığı ve annenin hayatının riskte olduğu bir durum (Tüfekçi, 2013: 142). Bu bağlamda, bu durumda kürtaja müsaade edilmesinin belirli şartları taşınması gerektiği düşünülmektedir: cenînin yaşamaya devam edip edemeyeceği belirsiz olduğu için “kurtulması kesin olmayan için kesin olanın feda edilemeyeceği” ilkesi söz konusu olmakta ve annenin hayatının kurtarılması öncelikli olmaktadır (Erfis, 2000: 436).

1.3.2. Zorunlu Olmayan Kürtaj

Zorunlu ve zorunlu olmayan kürtaj bağlamında, gebeliğin sonlandırılmasına dair ‘isteyerek düşük’ kavramı da ‘kürtaj’ olarak nitelendirilmektedir (Ülman, 2008: 32). Zorunlu olmayan kürtaj ile ilgili olarak çeşitli durumlar bulunmaktadır. Örneğin, bazı durumlarda anne ile cenînin hayatta kalma şansları eşit olmakta, tıbbi inceleme ve müdahale sonucunda her ikisinden birinin sağ kalıp diğerinin yaşamının son bulacağına kanaat getirilmektedir. Bu gibi durumlarda, erken dönem İslam hukukçuları cenînin herhangi bir nedenle anne rahminden alınmasının ‘haram’ olduğunu ileri sürerek, ruh üflenen cenînin anne rahminde kalmasını savunmakta ve annenin hayatı riske girse dahi buna müdahale edilmemesi gerektiğini belirtmektedirler (Tüfekçi, 2013: 143). Bu iddianın arkasında İslam hukukundaki ‘kişinin kendi canının, bir başkasının canı gibi masum olduğu’ yatmaktadır (Heyet, 1664-1672: 360).

El-Mevsû‘atü’l-fikhiyye’de (1983) belirtildiği üzere, erken dönem İslam hukukçularının yanı sıra, çağdaş İslam hukukçularının çoğunluğu bu gibi durumlarda annenin yaşamını sürdürmesinin daha önemli olduğunu belirterek annenin hayatını cenînin hayatına tercih ettikleri belirtilmiştir.

Anne ve cenînin yaşamsal risklerine bağlı olarak gebeliğin sonlandırılmasının yanı sıra, cenîne ilişkin ‘sakatlık’ ve ‘özürlülük’ durumlarında da gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin çeşitli görüşler bulunmaktadır. Örneğin, sakatlıkla ilgili olarak bazı İslam hukukçularına göre, anne karnındaki cenînin sakat olma durumu tıbbi raporlarla kesin ve şüphesiz bir şekilde belirlendiğinde ve mevcut çağın şartlarıyla tedavi edilemeyen bir durumda olduğunda kürtajın mübah olduğuna kanaat etmişlerdir: doğacak olan çocuğun ileride yüzleşeceği problemler ve bakımıyla ailesine karşı ve topluma yük olması bunun nedenleri arasında gösterilmektedir (Tüfekçi, 2013: 144). Daha spesifik olarak, gebeliğin ilk yüz yirmi gününde sakatlığı kat’i suretle tespit edilen cenînin anne baba rızası ile yaşamına son verilmesinin mübah olduğu kararı 10.02.1990 tarihinde Mekke’de toplanan Râbitatu’l-âlemi’l-islâmî’ye bağlı el-Mecma’u’l-fikhiyyü’l-islâmî meclisinde verilmiştir (Ğânim, 2001: 185). Buna ek olarak, İlmi Araştırmalar ve Fetva Daimî Konseyi de 16.07.1399/12.06.1979 tarihli fetvasında bunu teyit etmiş ve onaylamıştır (Ğânim, 2001: 185). Görüldüğü üzere,

İslam hukukunda cenînin sakat olması sebebiyle gebeliğin sonlandırılmasını mübah bulan görüşler yer almaktadır.

Cenînin sakat olması sebebiyle gebeliğin erken dönemlerinde anne karnından alınmasına onay veren görüşlerin yanı sıra bu görüşlere karşı çıkan İslam hukukçuları da bulunmaktadır. Görüşlerini Kur'an-ı Kerimde'ki ayetler (dünyevi hayatın imtihanla dolu olduğu) ve hadislere (bir kişinin canına kasteden kişinin yerinin cehennem olduğu) dayandıran İslam hukukçuları cenîne ruh üflenmeden önce gebeliğin sonlandırılmasına karşı çıkmaktadırlar (Erfis, 2000: 461). Bunlara ek olarak, bu tarz durumlarda kürtajın caiz olmadığını ileri sürenler, cenînin sakat olup olmama durumunun ancak gebeliğin 8. haftası ve sonrasında belirlenebildiğini ve bu zaman diliminde cenînin organlarının olgunlaşıp cenîne ruh üflendiği gerekçesiyle, cenîne karşı yapılan müdahalenin yetişkin insana karşı yapılan müdahaleden farksız kabul etmiş ve kürtajın 'haram' olduğunu iddia etmişlerdir (Tüfekçi, 2013: 144). Dolayısıyla, cenîne yapılan herhangi bir müdahalenin caiz olmadığını ileri süren görüşler de yer almaktadır.

Tüm bunların yanı sıra, sağlıkla ilgili sebepler dışında gebeliğin sonlandırılmasının zorunlu olmadığı durumlar da mevcuttur. Güzelliğin bozulmaması gibi sebeplerle doğum yapmamak üzere cenînin anne rahminden dışarı atılması işlemi İslam Hukukunda el-ichâdü'l-ictimâî terimine karşılık gelmektedir (Bûtî, 1988: 69). Diğer bir deyişle, annenin tıbbi açıdan sağlık riski bulunmaksızın; çocuk istememe, güzelliğinin bozulmasını istememe, maddi sıkıntı, istenilmeyen cinsiyette çocuk olması, çocuğa bakacak kimsenin bulunmaması, mevcut durumda yeterli sayıda çocuğa sahip olma, çocuk sahibi olmaya hazır hissedememe, hamileyken dul kalma gibi sebepler gebeliğin sonlandırılması için ileri sürülmektedir (Çam, 2015: 137).

Yukarıda yazılanlar birlikte düşünüldüğünde, kürtaj çeşitlerine dair zorunlu olan ve zorunlu olmayan kürtaja ilişkin çeşitli görüşler gerekçeleriyle birlikte ortaya konmuştur. Görüldüğü üzere, İslam hukukunda gebeliğin sonlandırılmasına dair karşıt görüşler yer almakla birlikte, kürtaja cevaz verilmesinde cenînin durumu, özrü olup olmaması, anne rahminde bulunduğu evre, ruh üflenip üflenmemesi gibi etkenler son derece önemli olmaktadır. Bu bölümde, kürtaj çeşitleri ve ilgili görüşlere değinildikten sonra, aşağıdaki bölümde evlilik dışı ilişkiler sonucu oluşan gebeliğin sonlandırılmasına ayrıntılı olarak değinilecektir.

1.4. KÜRTAJIN YASAL BOYUTU

Kürtajın yasal boyutu ile ilgili olarak çeşitli ülkelerde farklı uygulamalar söz konusudur. 2012 yılında raporlanan verilere göre, dünya genelinde kürtajın 73 ülkede serbest, 68 ülkede ise yasaklandığı bilinmektedir (Çam, 2015: 136). Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) raporlarında yer alan veriler baz alındığında, dünya çapında her yıl yaklaşık 210 milyon gebeliğin ortaya çıktığı, bu gebeliklerin ise ortalama 46 milyonunun 'istemli kürtaj' ile sonlandırıldığı bilinmektedir: gebeliği sonlandırma sürecinde düşüklere bağlı olarak her sekiz dakikada bir kadının hayatını kaybettiği ve yılda ortalama 68 bin kadının bu şekilde öldüğü raporlanmıştır (Çam, 2015: 136). Görüldüğü üzere 'kürtaj' dünya çapında son derece önem teşkil eden bir husustur. Bu araştırmada, çeşitli ülkelerdeki kürtaja ilişkin uygulamalardan bahsedilmeyerek kürtaj; İslam hukuku ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası çerçevesinde değerlendirmeye alınacaktır. Daha spesifik olarak, gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin yasal boyut iki ana alt başlıkta incelenecektir: 1) Cenînin hakları ve 2) Cenîne yönelik müdahalenin hukuki sonuçları.

1.4.1. Cenînin Hakları

Yaşama hakkı, İslam hukuk literatüründe bir canlının doğduğu andan itibaren dokunulmazlığını ortaya koyan bir haktır (Dirik, 2018: 74). Kişi hakkı kavramı, 'ehliyet' başlığı altında incelenmekte ve temelinde 'hayatta olma' özelliğinin yattığı bilinmektedir (Şa'ban, 2009: 296).

Bu nedenle, bireylerin kendilerinin yahut başkalarının yaşamlarını tehlikeye atacak tutumlar (kürtaj, ötenazi, intihar) içerisinde olmaması gerektiği ileri sürülmektedir (Aybakan ve Dönmez, 2004: 380). Dolayısıyla, ana rahmine tutunan bir canlı örneği olarak, cenînin de yaşama hakkına sahip olduğu ve bu hakkın hiçbir şekilde ihlal edilemeyeceği düşünülmektedir. Bu konudaki destekleyici görüşlerden bir tanesi, Eski Yunan Uygarlığındaki Hipokrat Andı olmakta ve hekimlerin cenîne karşı müdahaleye karşı çıkarak 'kadınlara gebeliği sonlandırmada yardımcı olmama' üzerine yemin ettikleri bilinmektedir (Çokar, 2008: 11).

Bunun yanı sıra, günümüzde anne rahmine cenînin yerleşmesinden doğuma kadar geçirdiği aşamalar tüm ayrıntılarıyla bilinmekte ve her aşamada cenînin canlı

bir varlık olduğu açıkça görülebilmektedir. Önceki müçtehidlerin bir kısmı tarafından benimsenen, mahiyeti ve canlılığı bilinememe ve cenîn ıskatına cevaz verme durumu zayıflamıştır. (Dirik, 2008: 79). Bu değerlendirme ile paralel olarak çağdaş Müslüman bilginlerin önemli bir kısmı, meşru bir zaruret bulunmadıkça cenînin gelişiminin hangi aşamasında bulunduğuna bakılmaksızın cenîn düşürmenin haram olduğu görüşündedirler (Ğanîm, 2001: 168-169; Muhsin, ty.:13,105-106, 124-127). Aynı şekilde Din İşleri Yüksek Kurulu'nun kararı da bu görüşü şöyle teyit etmektedir: “İnsanın yaşama hakkı, erkek spermi ile kadın yumurtasının birleştiği ve döllemenin başladığı andan itibaren Allah tarafından verilmiş temel bir hak olup, artık bu safhadan itibaren anne baba da dâhil hiçbir kimsenin bu hakka müdahale etmesine izin verilmemiştir. Buna göre, annenin hayatının korunması gibi haklı ve kesin bir zaruret olmaksızın gebeliğe son vermek caiz değildir.” (5 Aralık 2019, <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/999/kurtaj-yaptirmak-caiz-midir->)

Cenînin yaşama hakkına ilişkin İslam hukukundaki uygulamalarında, bu temel hakkı güvence altına alma eğiliminde olduğu görülmektedir. Cenînin anne karnından doğuncaya kadar herhangi bir zarar görmesini engellemek amacıyla anneye ilişkin çeşitli ruhsatlar konulmuştur (Dirik, 2018, s.88). Hamile kadına verilen oruç tutmama izni, hamile kadının işlediği suçun cezasının doğumdan sonraya ertelenmesi, yeni evlilikten ortaya çıkabilecek risklerden ötürü bir iddet döneminin beklenmesi ve benzeri gibi uygulamaların hepsi temelde cenînin ‘yaşama hakkını’ güvence altına almak amacıyla (Dirik, 2012: 45-62).

Cenînin yaşama hakkının yanı sıra, İslam hukukunda cenîne tanınan farklı haklarda bulunmaktadır. Örneğin, anne karnındaki cenîn sebebiyle anneye oruç tutmama ruhsatı tanınmaktadır. Bu konuda, Hz. Peygamber'in (s.a.v) şöyle buyurduğu nakledilmiştir: “Allah Teâlâ, hamile ve emzikli kadından orucu kaldırmıştır.” (Bilgili, 2014: 238). Görüldüğü üzere, cenîne atfedilen değer sebebiyle hamile kadının oruç tutmamasına ruhsat verilmektedir. Aynı zamanda; annenin, bebeğinin yahut kendi sağlığından endişe etmesi sonucunda da orucunu bozduğu takdirde orucun kazaya bırakılmasına izin verilmektedir (Bilgili, 2014: 238).

Bunun yanı sıra, cenîne ‘insan’ olduğu için atfedilen bazı haklar daha vardır. Henüz anne karnındayken olmasına rağmen cenînin mülkiyet, miras ve vasiyet hakkı gözetilmiştir (Bilgili, 2014: 228). Miras hakkı ile ilgili olarak, cenîn doğana kadar ölen

yakınının malına varis olmaktadır: kız veya erkek olmasına bağılı olarak miras hissesi değışebilmektedir (Bilgili, 2014: 228). Vasiyetle ilgili olarak ise, cenînin verasetinin kabul edildiğı durumlarda cenîn hakkındaki vasiyetinde kabul edildiğı görüşü benimsenmektedir. Dolayısıyla, cenîn hakkında yapılan vasiyetlerin geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada göz ardı edilmemesi gereken husus, İslam hukukçularının geneli cenînin malî haklardan yararlanabilmesi için ortaya koymuş olduğu şartlardır: cenînin sağ olarak doğması şartı bulunmaktadır (Bilgili, 2014: 228). Bu noktadaki tartışmalı konulardan birinin ‘cenînin sağ doğması’ olduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu, ‘cenîne ruh üflenmeden önce ve sonra’ da cenînin bu hakları elde edip etmemesi tartışmalı olmaktadır. Örneğın, Ahmed b. Hanbel’e göre, cenîne ilişkin malın intikali doğum gerçekleşmeden önce de geçerli olmaktadır (Bilgili, 2014: 231). Fakat, genel olarak müçtehidlerin ittifakta buluştukları şartın cenînin müstakil kişilik olarak kabul edildiğı ‘sağ doğma’ olduğunu söyleyebiliriz.

Yukarıda bahsedilen İslam hukukundaki ‘cenînin yaşama hakkı’nın yanı sıra, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası dahilinde de bireylerin ‘yaşama haklarına’ ilişkin temel hak yer almaktadır. Anayasa’nın 17. Maddesindeki “Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz” ifadesiyle bireylerin yaşama hakları güvence altına alınsa da anne karnındaki cenîne ilişkin bir açıklama olmadığı için, ‘herkes’ kavramının neleri içine aldığı tartışmaya açıktır (Demirsoy, 2018: 85).

1.4.2. Cenîne Yönelik Müdahalenin Hukuki Sonuçları

Gebeliğın sonlandırılması tıp etiğı kapsamında tartışılğelen konulardan biri olmakla birlikte sağlık hukukunda da yer alıp belirli yasalar dahiline incelenmektedir (Çokar, 2008: 11). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası dahilinde ‘kürtaj’ konusu iki farklı kanun kapsamında değerlendirilmektedir: Birincisi, 1983 tarihli 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun (NPHK) ve ikincisi, 2004 tarihli 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’dur (TCK) (Dirik, 2018: 90).

Yukarıda bahsedilen kanunlara değinmeden önce, Türkiye Cumhuriyeti kapsamında kürtajın yasal boyutunun son derece geçişken bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu 1923-1965 tarihleri arasında gebeliğın

sonlandırılması ve düşük her şekilde yasak kabul edilmiş ve doğum oranlarını arttırmaya yönelik nüfus politikaları benimsenmeye çalışılmıştır (Çokar, 2008: 201-207). 1965- 1983 dönemlerinde ise, geçiş dönemi olarak gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin yasal düzenlemeler ortaya çıkmıştır (Çokar, 2008: 213). 1983'ten günümüze kadar olan süreçte ise kürtaj 'sınırlı olarak serbest' bırakılmış ve aşağıda belirtilen kanunlar kapsamında değerlendirilmiştir.

Nüfus Planlaması Hakkında Güncel Kanun ile ilgili olarak, NPHK'un 5. Maddesi uyarınca, anne gebeliğinin 10. Haftasının sonuna kadar kendi sağlığına ilişkin tıbbi bir sakınca bulunmasa dahi istediği durumda gebeliği sonlandırma hakkına sahiptir. Daha özel olarak, gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin yasal kürtaj süresi 'son adet tarihinin başlangıç gününden itibaren 10 hafta ile sınırlandırılmıştır (Resmi Gazete, 1989). 10. Hafta itibari ile ise, gebeliği sonlandırılma işlemine sadece annenin sağlığı tehlike altında olduğu yahut dünyaya gelecek çocuk ve ardından gelecek nesiller için ma'luliyete sebebiyet verecek durumlarda müsaade edilmektedir (Dirik, 2018: 90). Bu noktada, kanunun 6. Maddesi gereği yapılacak olan müdahalenin neler olduğu, hangi şartlar altında yapılması gerektiği, kürtajı kabul eden taraflardan istenecek olan izin belgeleri, rahim tahliyesinin yapılacağı yer ve bu yerlerin denetimi, sterilizasyon şartları ve bununla ilgili hususların hepsi 18.12.1983 tarihli 510 sayılı 'Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük' ile belirtilmiştir (Dirik, 2018: 90).

Türk Ceza Kanunu'na göre ise, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak bireyler, tecavüz sonucunda meydana gelen gebeliği sonlandırma hakkına sahiptirler. TCK 99. Maddesi uyarınca, kadının rızasının olmadığı bir ilişki sonucunda, mağduru olduğu suç neticesinde gebelikte ilk 20 haftayı geçmemek ve annenin rızasının olması kaydı ile gebeliğe son verilmesinin cezası yoktur (Dirik, 2018: 87). Bu noktada önemli olan husus, bu işlemin uzmanlarca hastane ortamında gerçekleştiriliyor olmasıdır.

Çocuk düşürme ve düşürtme suçlarıyla ilgili olarak ise, buna ilişkin yasal düzenleme Türk Ceza Kanunu'nun 97. ve 100. Maddeleri uyarınca yapılmaktadır: kadının rızası olmadan çocuğunu düşürten kişi beş ile on yıl arasında hapis cezasına çarptırılmaktadır (Dirik, 2018: 87). Bunun yanı sıra, kadının rızası doğrultusunda olsa dahi, tıbbi zorunluluğun bulunmadığı gebelik süresinin on haftayı geçtiği durumlarda kürtajı gerçekleştiren kişi iki ile dört yıl arası hapis cezasına çarptırılmakta, gebelik

tahliesini kabul eden anne ise bir yıla kadar hapis cezası yahut adli para cezasına çarptırılmaktadır (Dirik, 2018: 90). Bu hususta, memur olan doktorlar ile ilgili de disiplin cezası uygulanmaktadır (Çokar, 2008: 222).

Tüm bunlar birlikte ele alındığında, kürtaja ilişkin yasal boyutlar yukarıdaki gibi açıklanabilmektedir. Şimdiye kadar olan bölümde İslam hukuku açısından kürtaj ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bir sonraki bölüm olan ikinci bölümde ise, kürtaj tartışmalarına ilişkin spesifik değerlendirme durumu içeren Bosna-Hersek örneği ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

II. BÖLÜM

BOSNA ÖRNEĞİ

2.1. SAVAŞIN TARİHİ

Bosna Hersek Cumhuriyetinde gerçekleşen Boşnaklar, Sırp ve Hırvatlar arasında 1992 yılında ortaya çıkan savaş, Sırpların Müslüman Boşnakları katletmesiyle sonuçlanmıştır. Bosna savaşı temel olarak Sırp, Boşnak ve Hırvatlar arasında uzun yıllardır süregelen olumsuz ilişkilere dayanmaktadır. Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırp birbiriyle dini inanç ve kültürel olarak farklılaşmakta olup, bu gruplar tarih boyunca çeşitli sebeplerle yerlerinden edilmiş, yer değiştirmiş ve dolayısıyla da aynı toprak parçaları üzerine hak iddia etmişlerdir. Buna ilaveten, Sırp, Müslümanlar ve Hırvatlar için tarih boyunca yaşadıkları fiziksel şiddet ve korkuya yönelik toplumsal hafıza biriktirmişlerdir. Bütün bu şiddet kültüründen beslenerek, 1992 yılında, milliyetçi Sırp lideri Milosevic Bosna Hersek'in bağımsızlık ilan etmesine tepki olarak Bosna Hersek'teki Sırpı korumak adına Bosna'nın Saraybosna şehrine saldırıda bulunarak Bosna savaşını başlatmıştır. Savaş boyunca, Sırp Müslüman Boşnakları çocuk, kadın ve sivil ayrımı gözetmeksizin acımasızca öldürmüş, kadınlara tecavüz etmiş ve birçoğunu sığınma kamplarına doldurmuştur. Bosna savaşında Sırpın Boşnaklara yönelik acımasız yaklaşımları tarihe etnik soykırım olarak geçmiştir. Bosna savaşı sadece Sırpın Boşnaklara yönelik zulmü ile sınırlı değildir. Savaş Hırvatların Boşnaklara yönelik saldırılarıyla şiddetlenmiştir. Sırp ile benzer şekilde, Hırvatlar da Bosna'yı işgal ederek Müslümanlardan temizlemeye çalışmıştır. Sırpın ve Hırvatın zâlim uygulamalarına uluslararası kamuoyu sessiz kaldığı için, Sırp ve Hırvatlar 1995 yılına kadar Boşnak Müslümanları katletmeye devam etmiştir. 30 Ağustos 1995 yılında, Srebrenitsa'da sivil Boşnak Müslümanların katledilmesine bir tepki olarak, Nato Sırpın Bosna Hersek'teki birliklerini bombardımana maruz bırakmış, bunun üzerine de Milosevic ve Tudjman Ohio müzakerelerine katılmayı kabul etmiştir. Uzun süren müzakereler sonucunda, barış antlaşması imzalanmış ve Bosna 2 farklı bölgeye ayrılmıştır: Bosna Sırp Cumhuriyeti ve Müslüman Hırvat Federasyonu (Stiglmeier, 1994: 1-35; Yenigün ve Hacıoğlu, 2010: 1-22).

2.1.1. Bosna Savaşı'nın Arka Planı

Bosna savaşı'nın temellerini anlamak için tarih boyunca Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırlar arasındaki ilişkilerin, meselelerin ve bunların arka planının anlaşılması önemlidir.

Altıncı ve yedinci yüzyıllarda, Slavların bugünkü Ukrayna-belarus topraklarından Balkan bölgesine göç etmesiyle birlikte Güney Slavlı insanların tarihi başlamıştır. O zamanlarda, Balkanlar Doğu Roma imparatorluğu tarafından yönetilmekte olup, Yugoslavlar sadece ve basitçe Slav olarak tanımlanıyordu. Yani, Yugoslav insanların kendi içlerinde Slovenyalı, Sırlar ve Hırvatlar gibi bir ayrım yoktu, bu gruplar etnik kimliklerini Balkan bölgesine göç ettikten sonra oluşturmuşlardır. Slovenyalılar ve Hırvatlar Kuzey Balkanlara yerleşirken, Sırlar Güney Balkanlarda yaşamışlardır. Bu durum, Sırların Doğu Roma kültüründen etkilenerek Ortodoks Hıristiyanlara dönmesine neden olurken, Hırvatların Batı Roma kültüründen etkilenerek Katolik Hıristiyanlara dönüşmesine sebep olmuştur. Bu dönemde Makedonlar ve Boşnaklar gibi diğer Yugoslavyalı kimlikler henüz oluşmamıştır. Bağımsız Hırvat Krallığı 925 yılında kurulmuş olup, o zamanki toprakları savaş dönemindeki Bosna Hersek'in topraklarını da kapsamaktaydı. Yani, Hırvatların Bosna Hersek üzerindeki toprak iddiası geçmişe dayanmaktadır. Hırvatistan'a benzer şekilde, 12. yüzyılda başkenti Kosova olan bağımsız Sırp krallığı kurulmuştur. Bu durum da Sırların Kosova'yı Sırp milliyetçiliğinin kalesi olarak görmesini açıklamaktadır. Büyük Sırp imparatorluğu 1389 yılında Kosova savaşında Osmanlı devletine yenilerek Kosova'yı kaybetmiştir. Kosova savaşının acısı uzun yıllar boyunca Sırp Ortodoks kilisesi tarafından canlı tutularak, toplumsal hafızaya dönüşmüştür. Sırp milliyetçiliğinin ve Sırp milletinin hedefinin Kosova savaşının intikamını alarak büyük Sırp imparatorluğu idealine ulaşmak olduğu söylenebilir. Osmanlı'nın Kosova savaşını kazanmasıyla birlikte, Sırların üzerinde 500 yıl hüküm süren Müslüman Türk bir devletin hakimiyeti başlamıştır. 500 yıl süren Osmanlı yönetimi altında Sırların zaman zaman baskı görmesi ve devletin yüksek rütbelerinde görev verilmemesi, onlarda yoğun şekilde İslam düşmanlığı ve korkusunun gelişmesine neden olmuştur. Avusturya-Macaristan imparatorluğunun yönetimi altındaki Hırvatlarla karşılaştırıldığında, Sırların durumunun daha kötü olduğu düşünülmekte olup bu durum Sırlar için Kosova'nın önemini açıklamaktadır. Aynı

zaman diliminde (15.yy) bölgede yeni kimlikler oluşmaya başlamıştır: Karadağlılar ve Boşnak Müslümanlar. Boşnak Müslümanlar 6. Ve 7. Yüzyıllarda Balkanlarda yaşayan Slavların torunlarıdır. Boşnaklar 10. yüzyılda Bosna Hersek'i kurmuşlardır. Osmanlı Bosna Hersek'i 1463 yılında fethetmiş ve bu fetih beraberinde birçok insanın İslam'a dönüş yapmasına sebep olmuştur. Bosnalıların durumundan farklı olarak, Osmanlı devletinin Sırbistan'ı işgali Sırp'ların İslam'a yakınlaşmasına neden olmamıştır (Stiglmayer, 1994: 5)

19. yüzyılda Avrupa'da milliyetçi akımların güçlenmesiyle birlikte, Slavların milliyetçi duyguları yeniden alevlenmiştir. Sırp'ların büyük Sırp imparatorluğunu kurma ve özerkliğini kazanma ideali doğrultusunda, Sırp'lar Osmanlı devletine karşı ayaklanmıştır. Avrupa'da yayılan milliyetçi akım sadece Sırp'ları etkilemekle kalmayıp, benzer şekilde, Avusturya Macaristan krallığı altındaki Hırvatlar da isyan çıkarmıştır. Birinci dünya savaşı sırasında Avusturya-Macaristan imparatorluğu ve Osmanlı devletinin dağılmasıyla beraber, birinci Yugoslavya ortaya çıkmıştır. Sırp, Hırvat ve Slovenya krallıkları kurulmasına rağmen, Karadağ ve Kosova Yugoslavya topraklarına dahil edilmiş olup bu durum ülke içinde kaosun yükselmesine sebep olmuştur. İkinci dünya savaşı sırasında ise Alman, İtalyan ve Macar ordularının baskısıyla Yugoslav ordusu dağılmış, buralarda kukla hükümetler kurulmuştur (Stiglmayer, 1994: 7)

Yugoslavya'nın dağılmasına karşılık ilk tepki hareketi Josip Tito tarafından başlatılmıştır. Almanya'nın ikinci dünya savaşında yenilmesiyle birlikte, Tito Yugoslavya'yı "kardeşlik ve birlik" sloganlarıyla bir araya getirmiş, Slovenya, Hırvatistan, Bosna, Sırbistan, Karadağ ve Makedonya'yı birleştirerek 2 eyalet altında toplamıştır: Kosova ve Vojvodina. 1980 yılında Tito'nun ölmesiyle birlikte, onun güçlü liderliğinin yokluğunda Yugoslavya kendisini politik ve ekonomik kaos ortamında bulmuştur. Tam da bu zamanda, Avrupa'da başlayan milliyetçilik akımı iyice hız kazanmıştır. Bu akımın etkisiyle, Güney Slav insanların milli kimliklerine yönelik farkındalık geliştirmiş ve özerkliklerini kazanmaya yönelik istekleri tekrar canlanmıştır. Tito'nun ölümünden sonra, 1980 'lerin sonuna doğru, Yugoslavya'da Slobodan Milosevic isimli Sırp asıllı yeni bir lider ortaya çıkmıştır. Milosevic, eski bir komünist olup, gücü ele geçirmek için milliyetçilik temelli, din düşmanı söylemlere başvurmuştur. İlk olarak, Kosova'da yaşayan Müslümanlar ve Sırp'lar arasındaki

ilişkilerin gerilmesine sebep olarak savaşın temellerini atmıştır. Kosova'da yaşayan Hıristiyan Sırlar azınlık olup, Kosova'da yaşayan Arnavut Müslümanlar tarafından zulme uğradıklarını iddia etmeye başlamıştır. Kosova'da Sırların başlattığı politik huzursuzluk zamanla Kosova'nın bağımsızlığını kaybetmesine ve milliyetçi lider Milosevic'in etkisi altına girmesine neden olmuştur. Ancak, Milosevic'in hedefi sadece Kosova değildi, Milosevic bütün Yugoslavya'yı eline geçirerek ideali olan büyük Sırp imparatorluğunu yeniden kurmak istiyordu (Stiglmeier, 1994: 10).

Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte, Hırvatistan, Bosna ve Makedonya'da azınlık olarak kalan Sırlar kendilerini tehdit altında hissetmeye başladılar. Sırp lider Milosevic Sırların tarih boyunca yaşadıkları acıları hatırlatarak, bu anıların canlanmasına neden oldu. Sırlar diğer bütün Yugoslav devletlerin Sırlara karşı olduğuna inanmaya başladı. Milosevic, Tudjman tarafından yönetilen Hırvatistan hükümetinin politikalarını öne sürerek daha önce Sırlara karşı uygulanan Ustasha katliamının anılarının canlanmasına neden oldu. Şöyle ki, Hırvat lideri Tudjman, Sırlara karşı ayrımcı politikalar uygulamakta, eski Ustasha bayrağını kullanmakta ve faşist bir yaklaşım sergilemekteydi. Haziran 1991'de, Hırvatistan ve Slovenya Yugoslavya'da bağımsızlığını ilan ettiği zaman, Milosevic'in kontrolünde olan milli Yugoslavya ordusu bu bağımsızlık iddialarına tepki gösterdi ve Slovenya ve Hırvatistan'daki azınlık durumdaki Sırların haklarını korumayı öne sürerek Slovenya ve Hırvatistan'ı işgal etti. 1991 yılının sonunda, Amerika'nın öncü olduğu ateşkes antlaşması Sırlar ve Hırvatlar tarafından imzalanarak Hırvatistan'daki çatışma son buldu (Stiglmeier, 1994: 11)

1992 yılında Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliğinin Bosna Hersek'in bağımsızlığını kabul ettiği zaman, Bosna Hersek nüfusunun çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmakla birlikte %32'sini Sırlar oluşturuyordu. Yeni bağımsızlığına kavuşan Bosna Cumhuriyeti, etnik olarak saf Sırlardan oluşan Büyük Sırp İmparatorluğu hayali olan Sırlar ve Büyük Hırvatistan'ı kurmayı hedefleyen Hırvatların saldırısına uğradı. Sırp lider Milosevic, 1992'de Bosna'nın bağımsızlığını ilan etmesine tepki olarak Saraybosna'ya saldırdı. Bu saldırı 1992'de Bosna savaşının başlangıcını oluşturmaktadır (Stiglmeier, 1994: 13).

2.1.2. Bosna Savaşı Bağlamı

Bosna Hersek çok kültürlü bir ülke olup, Sırlar, Boşnaklar ve Hırvatlardan oluşmaktadır. 1991 nüfus sayımına göre, Boşnaklar nüfusun %44'ünü oluştururken, Sırlar %31'ini, Hırvatlar ise %17'sini oluşturmaktaydı. Bu etnik grupların yanı sıra, Bosna Hersek'te yaşayan daha küçük nüfusa sahip olan Yahudiler ve Arnavutlar gibi başka dini ve etnik gruplar da vardı. İlk olarak, Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırlar etnik olarak farklılaşmalarının yanı sıra, dini inanç olarak da farklılaşmaktaydı. Boşnaklar Müslümanken, Sırlar Ortodoks Hıristiyan, Hırvatlar ise Katolik Hıristiyanlardı.

İkinci olarak, bu gruplar arasındaki gerginliğin tarihsel altyapısından söz etmek de mümkündür. Sırlar için, fiziksel ve psikolojik şiddete dayanan toplumsal bir hafıza vardı. Sırlar, 500 yıl boyunca Osmanlı himayesinde kaldıkları döneme dayanarak Müslümanlar tarafından zulme uğradıklarına inanıyorlar ve İslam'a karşı kin taşıyorlardı. Buna ilaveten, Kosova savaşında Büyük Sırp İmparatorluğu Osmanlı tarafından yenilgiye uğramıştı. Kosova savaşının intikamını almak ve Büyük Sırp İmparatorluğunu yeniden inşa etmek Sırların temel hedefiydi. Bu durum, Sırların neden Kosova'yı Sırların kalesi olarak gördüğünü açıklamaktadır. Sırlara benzer şekilde, 925 yılında var olan Büyük Hırvat İmparatorluğu o zaman ki Bosna Hersek'in toprakları üzerinde kuruluydu. Hırvatların Bosna Hersek üzerindeki toprak iddiaları geçmişe dayanmaktadır. Bosna Hersek üzerindeki çatışan emelleri yüzünden tarih boyunca Hırvat ve Sırların arasında gerginlikler yaşanmıştır.

Üçüncü olarak, Bosna savaşının anlaşılması için bölgenin coğrafi koşullarının da anlaşılması önemlidir. Bosna, Hırvatistan ve Sırbistan 3 komşu ülke olup, komünist Yugoslavya'yı oluşturan 8 bloktan 3'ünü oluşturmaktadır. Bu üç ülkenin coğrafi olarak birbirine çok yakın olması hatta iç içe geçmiş olması ve içlerinde diğer azınlıkları barındırmaları savaş bağlamının anlaşılması için ayrıca önem taşımaktadır.

Dördüncü olarak, Tito'nun ölümünden sonra Yugoslavya büyük bir ekonomik kriz ve kaos ile karşı karşıya kalmıştır. Bu zaman diliminde ortaya çıkan Milosevic isimli, Sırp asıllı yeni lider ülkeyi büyük oranda etkilemiştir. Milosevic, Büyük Sırp İmparatorluğu kurma hayali olan, aşırı milliyetçi ve sahip olduğu milliyetçi duyguları Sırların acılı toplumsal hafızalarını canlandırarak harekete geçiren birisidir. Milosevic savaş boyunca medyanın desteğini alarak, Sırp milliyetçiliğini savunan,

Müslümanların aşırı olduğu ve Hırvatların da faşist olduğuna yönelik fikirlerini yaymayı başarmıştır. Beşinci olarak, Avrupa’da başlayan milliyetçilik akımı da Yugoslav insanların politik özerklik yönündeki fikirlerini ateşlenmesi üzerinde etkili olmuştur. Altıncı olarak, uluslararası kamuoyu Bosna’dan önce Milosevic’in Slovenya ve Hırvatistan’a yönelik saldırılarına neredeyse hiç tepki göstermemiştir. Milosevic’in saldırılarını hafife almışlardır. Bu durumda Hırvatistan ve Sırbistan’dan sonra Milosevic’in Bosna Hersek’e girmesine engel olmamıştır. Son olarak, Birleşmiş Milletler savaşın başında bütün taraflar için silah ambargosu uygulamıştır. Ancak, Sırp ordusu, diğer ordularla karşılaştırıldığında zaten savaşın başında en iyi ve sayı olarak en fazla askeri teçhizata sahip olan ordudur (Stiglmeier, 1994: 20).

2.1.3. Bosna Savaşı

1992 yılı Nisan ayında, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşmiş Milletlerinin Bosna Hersek’in bağımsızlığını tanıması üzerine, Milosevic Bosna Hersek’in başkenti olan Saraybosna’ya saldırmış ve kısa süre içerisinde Saraybosna Sırp sokağında Müslüman avcılığı yaptığı ve binlerce sivil kadın ve çocuğu öldürdüğü bir şehre dönüşmüştür (Stiglmeier, 1994: 22; Yenigün ve Hacıoğlu, 2010: 3)

Sırp sokağında karşılaştırıldığında, Bosnalı müslümanlar askeri teçhizat olarak oldukça zayıftı. Sırp sokağında ilerledikçe, yerel müslümanların çevresini sararak ve ikinci dünya savaşında Nazi’lerin yaptığına benzer, toplu ateş etme, kasabaların toplu tahliyesi ve yeni kişilerin yerleştirilmesi ve toplama kamplarında hapsetme gibi acımasız eylemlerde bulundular. Bunlarla yetinmeyip, tecavüzü müslüman kadın ve kızlar üzerinde aktif bir silah olarak kullanarak müslüman aileler üzerinde korku saldılar. Sırp sokağında bu eylemleri çok kısa zaman içerisinde uluslararası basında etnik soykırım olarak yer aldı (Stiglmeier, 1994: 22)

Toplama kampları, toplu ateş etmeler, tecavüz vakaları, müslümanlara ait camilerin tahrip edilmesi ve Bosna’nın tarihi yapısının zarar görmesi gibi olaylara yönelik basın raporlarına rağmen uluslararası kamuoyunun Bosna’ya karşı sessizliğini koruduğu söylenebilir. Birleşmiş Milletler Sırp sokağında karşı ekonomik yaptırımlar uygulayarak ve yerlerinden edilen Müslümanlara yiyecek ve ilaç temini sağlayarak tepki vermiştir. Birleşmiş Milletler kendi askeri araçlarının Sırp sokağında karşı müdahalede bulunmasını yasaklamıştır. Yani, savaş ne kadar kötüye giderse gitsin Birleşmiş

Milletler tarafsız olduğunu ortaya koymuştur. 1993 yılında, Avrupa Birliği, Avrupa Komisyonu ve Amerika Birleşik Devletleri'nin müdahalede bulunmayacağından emin olan Sırlar kendilerinden emin bir şekilde müslümanlara karşı soykırımda bulunmuşlardır. O dönemde Bosnalı Sırlar, resmi olmayan Bosna-Sırp Cumhuriyeti'nin başkanı Radovan Karadzic'in liderliğinde hareket etmiştir. Karadzic gazeteye verdiği röportajda "Müslüman ve Sırlar kedi ve köpek gibidirler, barış içinde yaşamaları mümkün değildir" dediği bilinmektedir. Karadzic' in müslüman nefreti bu kadar net olmasına rağmen verdiği röportajlarda kendi askerleri ve polis birliklerinin bahsedilen eylemlerde bulunduğunu reddetmektedir (Stiglmayer, 1994: 23-25)

6 Şubat, 1994 tarihinde Bosna'da Pazar yerinin Sırlar tarafından havan mermisiyle bombalanmasının sonucunda 68 sivilin ölmesi ve 200'den fazla kişinin yaralanmasıyla bütün uluslararası kamuoyu gözlerini Bosna'ya çevirmiştir. Kan gölünün görüntüleri ve acı çığlıkları canlı bir şekilde uluslararası medya kanalları aracılığıyla dünyaya duyurulmasıyla Sırlara karşı askeri müdahale çağrısı artmıştır. O zamanki Amerika Birleşik Devletleri başkanı Bill Clinton Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) aracılığıyla ultimatoya yayınlayarak Sırların Saraybosna'daki topçu birliklerini geri çekmelerini istemiştir. Bunun üzerine, Sırlar hızlıca geri çekilmiş ve Saraybosna'da ateşkes ilan edilmiştir (Stiglmayer, 1994: 25-27)

Amerika, Bosnalı müslümanlar ve Hırvatlar'ı Sırlara karşı birleştirmek için çeşitli diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Ancak, bu Müslüman Hırvat birlikteliği Sırların, Birleşmiş Milletler tarafından güvenli bölge olarak ilan edilen 6 müslüman kasabasına saldırmasını engelleyememiştir. Bosnalı Sırlar sadece güvenli bölge olarak ilan edilen müslüman kasabalarına saldırmakla kalmayıp Birleşmiş Milletlere bağlı barış koruyucu güçlere de saldırıda bulunmuşlardır. NATO kuvvetleri Sırların uygulamalarına, Sırların konuşlandığı bölgelere sınırlı hava saldırısı yaparak karşılık vermiştir. Sırlar, yüzlerce Birleşmiş Milletler barış koruyucu askerini esir olarak almış, zulmetmiş ve hatta bu askerlerden canlı insan duvarları örmüşlerdir (Stiglmayer, 1994: 28)

Tam da bu noktada, 4 yıl süren çatışmanın en can alıcı soykırımlarından birisi Srebrenitsa'da gerçekleşmiştir. Birleşmiş Milletler'in güvenli bölge olarak ilan ettiği

Srebrenitsa'da, General Ratko Mladic komutasındaki Sırp askerleri 12 ve 60 yaş arasındaki erkekleri seçerek sistematik olarak katletmiş ve Birleşmiş Milletlere bağlı askerler çaresizce bu duruma şahitlik etmiştir. Srebrenitsa İkinci Dünya savaşından bu yana Avrupa'da yaşanan en büyük katliamdır. Sırp'lar bununla yetinmemiş yüzlerce kadına tecavüz etmiştir.

30 Ağustos, 1995'te Srebrenitsa'daki soykırıma tepki olarak, etkili bir müdahale başlamış olup, Amerika öncülüğünde NATO Bosna'daki Sırp askeri birlikleri ve teçhizatı hedef alarak yoğun bombardıman başlatmıştır. Bu bombardıman Ekim'e kadar sürmüştür. Bu zaman diliminde, Bosnalı müslümanlara İslam dünyasından gelen silahlı destek de Sırp'ların Bosna'dan geri çekilmelerine neden olmuş ve Bosna'nın yarısı Müslüman-Hırvat birlikleri tarafından geri alınmıştır. Ağır NATO bombardımanı ve Müslüman-Hırvatların silahlanmasıyla karşı karşıya kalan Sırp lideri Milosevic artık barış konuşmak zorunda kalmıştır. Kasım, 1995'te Milosevic ve Tudjman barış müzakereleri için Ohio, Amerika'ya gitmiştir. 3 hafta süren müzakerelerin sonunda, barış antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma Bosna Hersek'in 2 farklı bölgeye ayrılmasıyla sonuçlanmıştır: Bosna Sırp Cumhuriyeti ve Müslüman-Hırvat Federasyonu. Antlaşma aynı zamanda, demokratik seçimlerin yapılmasını ve savaş suçlularının cezalandırılmasını da öne sürmüştür. 60.000 NATO askeri ateşkesi korumak için bölgede görevlendirilmiştir (Stiglmeier, 1994: 30).

Elde edilen raporlara göre, Bosna savaşı sonucunda 200.000'den fazla sivil müslüman sistematik olarak katledilmiş, 20.000'den fazlası kayıplara karışmış ve 2.000.000 kişi sığınmacı olarak başka ülkelere sığınmıştır. (Stiglmeier, 1994: 33).

Özetle, 1992-1995 yılları arasında Bosna'da yaşanan savaş sonucunda ortaya çıkan raporlar savaş sürecinde 16.000'ini çocukların oluşturduğu ortalama 250.000 kişinin hayatını kaybettiğini, iki milyon kişinin zorla göçe maruz bırakılarak 'mülteci' statüsüne düştüğünü, esir kamplarına götürüldüğünü ve toplu katliamlarda yer aldıklarını ortaya koymuştur (Yapıcı, 2006: 12).

2.2. BOSNA SAVAŞI'NDA TECAVÜZ

1992-1995 yılları arasında Bosna'da gerçekleşen savaşta askerler tarafından tecavüze uğrayan kadınların sayısının 20.000 ile 50.000 arasında olduğu ileri sürülmektedir (Özbaş, 2008: 176). Bazı kaynaklar bu sayının 60 bine yaklaştığını belirtmiştir (bkz. Lent Hirsch, 2012). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu özel raporörü Tadeusz Mazowiecki'ye göre; savaştan genel anlamda tüm etnik grupların etkilendiği fakat kayıt altına alınan vakaların neredeyse tamamının Sırp askerleri tarafından özellikle Bosna-Hersekli Müslüman kadınlara karşı gerçekleştirilen tecavüz olayları olduğu ortaya çıkmıştır (Kelleci, 2017: 428). 1993 yılında yayınlanan rapora göre, sistematik tecavüzleri durdurmaya yönelik siyasi yahut askeri hiçbir adım atılmadığı da raporlanmıştır (United Nations Commissions on Human Rights, 10.02.1993). Bu noktada, özellikle 1998 yılına kadar devam etmiş olan cinsel saldırıların büyük bir çoğunluğunun Sırp asker ve polisleri tarafından Kosova Özgürlük Ordusu destekçisi olan Bosna'lı kadınlara karşı olduğu saptanmıştır (Özbaş, 2008: 176).

Gerçekleştirilen tecavüzlerin Bosna'nın farklı bölgelerinde; toplama kamplarında, genelevlerde, tecavüz kamplarında ve kişilerin bizzat kendi evlerinde farklı şekillerde uygulandığı aktarılmıştır (Skjelbaek, 2006: 374). Millillo, saldırıdan kurtulan Bosnalı kadınlarla yaptığı röportaja göre, kadınların tecavüze bizzat kendi evlerinde, ailelerinin, eşlerinin ve çocuklarının gözleri önünde maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır (Millillo, 2006: 197). Benzer şekilde, Meznaric (1994), Bosna savaşına dair, 7-14 yaşları arasındaki birçok kız dahil olmak üzere, kadınların kitlesel tecavüze uğradıklarını ve bu olayın kurbanlarının ailelerinin bulunduğu ortamlarda gerçekleştirildiğini ifade etmiştir (aktaran, Skjelbaek, 2006: 374). Bu noktada, sistematik tecavüz durumunun, tüm topluma karşı 'moral yıkıcı bir silah' amacıyla planlandığı düşünülmektedir (Skjelbaek, 2006: 398-373).

Bu durum, çok açık bir şekilde, kadın bedeninin özelde erkeği totalde ise İslam dinini hedef alarak cezalandırdığını ve net olarak sistematik bir şekilde yok etmeye çalıştığının en açık göstergesi olmaktadır. Daha önceki bölümde de belirtildiği üzere, savaş öncesi 1991 yılı nüfus sayımlarında; Bosna nüfusunun %43,5'inin Müslümanları, %17,3'ünün Hırvatları, % 31,3'ünün Sırpı, % 6'sının üst kimlik

olarak kendilerini ‘Yugoslav’ olarak tanımlayan azınlıkların içerdiği saptanmıştır (Özbaş, 2008: 176). Görüldüğü üzere, Bosna savaş öncesi etnik olarak son derece çeşitli bir yapıya sahip iken, savaşta hedef alınan Müslüman toplumun yok edilmesi ile birlikte, 1991-1995 yılları arasındaki savaş sonrası yapılan nüfus sayımında Müslüman nüfus oranının %10 düştüğü ortaya çıkmıştır (Özbaş, 2008: 176). Kitlesele tecavüzler eşliğinde, kadının içerisinde bağlı olduğu toplumun yok olmasının amaçlandığı ve milliyetçilik odaklı etnik temizlik yapıldığı görülmüştür (Kelleci, 2017: 411). Dolayısıyla, savaşta zarar gören azınlıklar salt Müslümanlar olmasa da, genç Müslüman erkeklerin hedef alınarak öldürülmesi ve Müslüman kadınlara tecavüz edilmesiyle birlikte ani nüfus kaybı yaşayarak, savaştan en ağır yarayı Müslüman toplumun aldığı olduğu aşikardır.

Bunların yanı sıra, Bosna’da yaşanan etnik temizliğin salt savaş sırasında gerçekleşmediği, aynı zamanda toplama kamplarına da sirâyet ettiği belirtilmiştir (Özbaş, 2008: 176). Bosna savaşını cinsel şiddet kapsamında araştıran Özbaş; Müslüman kadınlara yönelik tecavüzün toplama kamplarında da sistematik bir şekilde sürdürüldüğünü belirtmiştir: 1992 yılı Ağustos ayı verilerine göre, Sırp birliklerinin denetimi altında olan 94 tanesi Bosna’da, 11 tanesi Sırbistan ve Karadağ’da olmak üzere totalde 105 toplama kampının var olduğu bilinmektedir (Özbaş, 2008: 177). Daha spesifik bir örnek verilecek olunursa; Grbavica, savaş sürecinde Sırp himayesi altında bulunan temelde Müslüman Boşnak kadınların sistematik tecavüze uğradığı ve kişilerin yoğun işkence altında kaldığı bir toplama kampı olmakla birlikte ‘kambur kadın’ olarak adlandırılmıştır (Özbaş, 2008: 179). Ek olarak, toplama kamplarındaki esir kadınların zorla satıldığı 17 adet genelev ortaya çıkmıştır (Özbaş, 2008: 177).

Bu noktada, Fisher’in savaşlarda kullanılan ‘zorla hamile bırakma’ yöntemine dair yorumu önemli olmaktadır: bir topluluğun yıkımını sağlamak amacıyla ‘diğerinin’ çoğalması son derece kasıtlı yapılan siyasi bir tercih olmakla birlikte belirli bir grubun yok olmasını sağlamaktadır (1996: 92-93). ‘Bosna’ya Sırp tohumları ekme’ politikası adı altında Sırp askerlerinin uyguladıkları tecavüzlere göz yumulmuş ve saldırganlar motive edilmiştir (United Nations Commissions of Experts, 1994: 54). Bosna savaşını deneyimleyen savaş tanıklarının ifadelerine göre, tecavüz emirleri yerel komutanlardan gelmiş, onlar ise bu görevi üst liderleri olan Sırp lider Radovan

Karadzic'ten almışlardır (Aydelott, 1993: 629). Benzer bir şekilde, Beverly Allen (1996: xiii-xiv), Sırp güçlerinin kendi etnik yapılarından daha fazla nüfus elde etme amacıyla tecavüzü gerçekleştirdiklerini ve çocuk yapma stratejisiyle tecavüze başvurduklarını iddia etmiştir: kurban olarak kadının dini, etnik ve genetik kimliği ön planda olmuştur. Iacobelli'nin de ifade ettiği üzere, doğacak olan çocuğun etnik kökeninin belirleyicisinin 'babası' olduğu görüşü sebebiyle Sırp güçleri kendi etnik kökenleri dışında Müslüman kadınları hedef seçmiştir (2009: 275).

Savaş sonrası yayınlanan raporlar, tecavüze maruz kalan kadınlarla yapılan mülakatlar ve canlı tanıklar aracılığı ile kadınların tecavüzler sırasında 'hamile kalması'nın son derece kasıtlı politik emirler doğrultusunda hedeflendiğini, bu amacın tecavüz esnasında kurbanlara açıkça ifade edildiğini, gebe kalan kadınların hamilelikteki kürtaj süresi bittikten sonra özgür bırakıldığı ortaya çıkarmıştır (Kelleci, 2017: 430). Daha spesifik bir örnek olarak, tecavüz mağduru kadınların anlattıklarına göre Sırp güçleri kadınlara şu ifadeleri kullanmıştır: "Artık ömrünüzün sonuna kadar Sırp çocuğunuz olacak" ve "Müslüman bir çocuk doğuracağınıza Çetnik bir çocuk doğurmak daha iyidir. Kürtaj olabildiğiniz sürece buradan sizi göndermeyeceğiz" (Fisher, 1996: 113'de belirtildiği üzere). Görüldüğü üzere, spesifik bir grup olarak Müslümanları yok etmeye yönelik bir politikada 'tecavüz' sistematik bir hal alarak savaştaki silah aracına dönüşmüştür. Ek olarak, toplama kampında kalan tecavüz mağduru Müslüman bir kadın, kampa kadın hastalıkları ve doğum uzmanı doktorunun gelip genç kızları muayene ettiğini ve hamile olmadıkları ortaya çıkan kadınlara Sırpların tepki gösterdiğini ifade etmiştir (Human Rights Watch, 1993: 218-219). Benzer deneyimleri yaşayan Bosnalı doktor bir kadın yaşadıklarını şu şekilde ifade etmiştir (Kelleci, 2017: 430):

"Bazı Sırplar tanınmak istemedikleri için yüzlerini kapatmışlardı. Ama çoğunu tanıdım. Bunlar birlikte çalıştığım doktorlardı. Bana tecavüz edenlerin ilki Jodic adındaki Sırp doktordu. Benim onu tanıdığımı biliyordu. Adımı listede görüp beni çağırmıştı. Jodic'i on yıldır tanıyordum. Kibar, hoş bir adamdı. Daha önceden tanıdığım Obrad Filipovic isimli diğer doktor da bana tecavüz etti. Bana tecavüz etmeden önce artık kim olduğumuzu biliyorsun, sonsuza kadar hatırlayacaksın dedi (Human Rights Watch, 1993: 217-218)."

Aynı şekilde, komşuları tarafından tecavüze uğrayan diğer bir kadın duygu ve düşüncelerini aşağıdaki gibi belirtmiştir (Kelleci, 2017: 431):

“O erkek çocuklar benim komşularımdı. Ben evlendiğimde onları genç erkek çocuklar olarak hatırlıyorum. Bir gün savaş sırasında [tecavüzcü] evime geldi ve ona evdeki tüm odaları göstermemi istedi. Aniden bıçağı alıp boğazıma dayayıp bunu kendi isteğimle yapmayı isteyip istemediğimi sorduğunda oğlum bahçede oynuyordu. Beni ısırıldı bu yüzden nefes alamadım ve mideme tekme attı. Bilincimi kaybettim, bilincim yerine geldiğinde bana tecavüz etti. Her taraf kan olmuştu. Ne olduğunu gördüğünde beni yalnız bıraktı Dışarı çıktı ve evin önündeki iki askere gelip bana tecavüz etmek (isteyip istemediklerini) sordu (bkz Skjelsbæk, 2006: 382-383).”

Yukarıda da bahsedildiği üzere, Bosna savaşında gerçekleştirilen cinsel şiddet örnekleri, Müslüman kadınların çok küçük yaşta (7-12 gibi), her türlü ortamda tekrar tekrar farklı kişiler tarafından tecavüze uğraması, kurbanlarda son derece ciddi psikolojik ve fizyolojik problemlere neden olmuştur (Kelleci, 2017: 429). Tüm bu etkenlerin yanı sıra, Bosna’daki savaş öncesi etnik yapılanma ve bir arada yaşanabilirlik düşünüldüğünde, savaş sonrası tecavüze uğrayan kadınlarda ortaya çıkan psikolojik travmaların bir sebebinin de ‘komşusu tarafından tecavüze uğrama olduğu’ ortaya çıkmıştır: bu durum kadınlarda ortaya çıkan travmayı son derece şiddetlendirmiştir (Bora, 1999: 9, 58, 145-153). Örneğin, ‘Bosna’ya Sırp tohumu ekme’ olarak ifade edilen tecavüzlere dair ortaya çıkan belgelerde bir kadının 10-15 asker tarafından arka arkaya tecavüze uğradığı ortaya çıkmıştır (Özbaş, 2008: 177). Bu noktada, tecavüz mağduru kadınların yaşadıklarını ailelerine anlatamama, çekinme, utanma, saklama, yoğun düzeyde travma sonrası stres bozukluğu gibi durumlar ortaya çıkmıştır (Özbaş, 2008: 217). Benzer şekilde, Skjelbaek Bosna’daki savaşı araştıran çalışmasında, savaş sürecinde tecavüze maruz kalan 5 kadınla yaptığı mülakat sonucundaki veriler, her kadının ortalama 100 asker tarafından tecavüze uğradığını göstermiştir (2006: 375). Dolayısıyla, kadınların savaş sürecinde yaşadıkları acının savaş bitimiyle sonlanmadığı savaş sonrasında da devam ettiği açıktır. Bu duruma örnek olarak, Skjelbaek (2006) tecavüze uğrayan kadınlar ile yaptığı araştırma verilerinden yola çıkarak, savaş mağduru ‘kadın kurbanların’ yoğun

düzeyde ‘utanç’, ‘suçluluk’ duygusu hissettiklerini, ‘yaşadıkları olayı gizleme’, ‘aileleriyle yüzleşememe’, ‘erkeklerden kaçma’ eğiliminde olduklarını belirtmiştir.

Tüm bu tecavüzler sonucunda, müslüman kadınların gebe kaldıktan sonra çocuklarını doğurmak istemedikleri ve gebeliği sonlandırmak için çeşitli ilkel yöntemlere başvurdukları ortaya çıkmıştır. Karnındaki cenîni taşımak istemeyen birçok kadının ise bu duruma katlanamayıp intihar ettiği ortaya çıkmıştır (Can, 2015:96). Buna ek olarak, gebelik sürecini tamamlayıp çocuğunu dünyaya getiren kadınların genel olarak çocuklarını emzirmek istemedikleri ya da görmeyi reddettiği bilinmektedir (Özbaş, 2008: 177). Yayınlanan raporlarda, gerçekleştirilen tecavüzler neticesinde dünyaya gelen 5 bin bebeğin öldürüldüğü yahut aileleri tarafından terk edildikleri bilinmektedir (Boose, 2002:71). Tecavüzden dolayı ortaya çıkan problemlere ek olarak, savaş ortamının kendisi, kamp koşulları, açlık, hapsedilme, yakınlarını kaybetme ve ölüm korkusu gibi etkenlerden ötürü birçok kişi risk altında kalmıştır (Benard, 1994: 37).

Tüm bunlar birlikte düşünüldüğünde, 1992-1995 yılları arasında Bosna’daki savaşa ilişkin, Sırp askerler tarafından tecavüze uğrayan kadınların salt bireysel olarak ‘kadın bedeni’ üzerinden hedef alınmadığını aslında, kitlesel tecavüz olaylarının politik bir aktivite içererek temelde İslam toplumunu hedef aldığını söylemek mümkündür. Sistemik tecavüzlerin arkasında yatan ideolojik motivasyon ve bilinçli politika bulunmaktadır: tecavüz son derece ‘örgütlü’, ‘sistemik’, ‘önceden planlanmış şekilde savaş taktiği olarak kurgulanmıştır (Kelleci, 2017: 411).

Bosna savaşına dair, savaşın tarihi ve cinsel şiddete ilişkin ayrıntılara derinlemesine bir şekilde yer verdikten sonra bir sonraki bölümde, özel olarak Bosna savaşı üzerinden, tecavüz sonucunda hamile kalan kadınlarda kürtaja ilişkin yaklaşımlar delilleriyle birlikte ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

2.3. EVLİLİK DIŞI BİR YOLLA OLUŞAN GEBELİĞİN SONLANDIRILMASI

İslam hukukçuları kürtajın değerlendirilmesi hususunda evlilik dışı ilişkiye ilişkin bir ayırım yapmayarak, tarafların rızalarının bulunduğu ilişki (zina) ile hamilelik sebebinin cinsel saldırı olması (tecavüz, ensest ilişki) arasında bir fark

gözetmemişlerdir (Dirik, 2018: 85). Bu noktada, İslam hukukçularının gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin ayrım yaptığı nokta ‘kadının rızasının’ olup olmaması olmaktadır (Dirik, 2018: 85). Dolayısıyla, evlilik dışı ilişkiler sonucunda oluşan gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin görüşleri temelde iki aşamada ele almak mümkündür: 1) kadının rızasının bulunduğu zina neticesinde kürtaj, 2) kadının rızasının bulunmadığı tecavüz neticesinde kürtaj. Aşağıdaki başlıklarda, her iki duruma da derinlemesine olarak değinilerek İslam hukukçularının görüşlerine ayrıntılı olarak yer verilecektir.

2.3.1. Zina Neticesinde Kürtaj

Zina neticesinde kürtaja ilişkin temel olarak iki görüş hâkim olmaktadır, zina sonucunda oluşan gebelikte kürtaja cevaz verenler ve vermeyenler. Çağdaş İslam hukukçularının genel olarak tamamı, zina sonucunda gebe kalan kadınların cenîne ruh verildiği takdirde kürtaj sonucunda bebeklerinin hayatına son vermesine karşı çıkararak bunun ‘haram’ olduğunu ileri sürmektedirler (Tüfekçi, 2013: 145). Abdülfettah İdris, el-Buti, Muhammed Ali el-Bar, Hessian Hethut ve Hayrettin Karaman gibi âlimler; her iki tarafın rızası doğrultusunda gerçekleşen zina sonucunda meydana gelen gebeliğin sonlandırılmasına, cenînin hangi evrede olduğuna bakılmaksızın karşı çıkmışlar ve dinen kesin olarak caiz olmadığını belirtmişlerdir (Ucatlı, 2009: 71).

Bu noktada, bazı İslam hukukçuları meşru yolla meydana gelen hamilelikte, gebeliğin erken dönemlerinde cenîne ruh üflenmeden önce kürtajın gerçekleşmesine onay verip ‘mübah’ olarak değerlendirsele dahi, zina sonucunda meydana gelen gebelikte cenîn her ne evrede olursa olsun (ruh üflensin/üflenmesin) kürtajı ‘haram’ olarak değerlendirmişlerdir: ‘zina’ başlı başına Allah’a isyan olarak değerlendirilmiş ve böyle bir ruhsatın verilemeyeceği iddia edilmiştir (Bûtî, 2013: 134).

Bu görüşü benimseyen fakihler, özellikle Kur’an-ı Kerim’deki ayetleri baz alarak ‘hiçbir kimsenin başka birinin günahını yüklenmeyeceğini’ belirten ayetleri (Fâtır 35/18; el-İsrâ 17/16; Enam 6/164; Zümer 39/7; Necm 53/38)) ve “her yükümlü hür irâdesiyle iyi ve kötü olabilir, iyilik ve kötülük yapabilir” kuralını delil göstermişlerdir (Ucatlı, 2009: 71). Bunun yanı sıra; zina sonucu gebe kalıp Hz. Peygambere giden Gâmid’li bir kadının recm edilmeyip, zina haddi ile ilgili karnındaki çocuğu doğurma sürecinin beklendiği ve üstelik çocuğun emzirme süresinin

beklendiğini ifade eden hadisi (Müslim, Hudûd, 23) delil göstermektedirler (Tüfekçi, 2013: 145). Bu hususun özellikle ‘suçun şahsiliği’ ilkesi ile bağdaşmadığı ileri sürülmektedir, başka bir kişinin suçu nedeniyle masum bir cana kastedilmesi bu ilkeye karşı olmaktadır (Görgülü, 2015: 98).

İlaveten, İslam hukukçuları tarafından yaygın olarak benimsenen kurallardan biri olarak; ‘ruhsatların günahlara örnek ve dayanak olmayacağı’ ilkesi, zina gibi meşru olmayan bir ilişkinin örtülmesi sebebiyle günaha başvurulmaması ve kürtaja ruhsat verilmemesi gerektiğini belirtmektedir (Ucatlı, 2009: 72). Daha spesifik olarak, bu durumu İmam Karâfi şu şekilde özetlemektedir: “Günahlar (masiyet) ruhsatlar için gerekçe olamazlar. Bu sebeple bir günah işlemek maksadıyla yolculuğa çıkan kimse namazı kısaltma ve orucu bozma ruhsatlarından istifade edemez. Zira bu ruhsatların sebebi yolculuktur. Bu şekildeki yolculuk ise masiyettir ve ruhsata münasip değildir. Çünkü ruhsat vermeyi masiyet üzerine kurmak, mükellef için vesilesini genişletmek suretiyle o masiyetin artmasını sağlamaktır” (Ucatlı, 2009: 72). İlaveten, gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin kürtaja cevaz vermeyen fakihler diğer bir delil olarak İslam hukukundaki seddü’z-zeraî‘ esasını göstermişlerdir (Rahim, 2002: 133). Fakihler, zina sonucu ortaya çıkan gebeliğin sonlandırılmasına izin verme durumunun, zinanın toplum içerisinde yaygınlaşmasına yol açmasından ötürü, şiddetle bu durumun karşısında durmayı tercih etmişlerdir (Rahim, 2002: 133). Diğer bir deyişle, “Harama yol açan şey, haramdır” kaidesi gereği, zina sonucu meydana gelen gebelikte kürtaja cevaz vermenin, toplumda fuhuş ve zinanın çoğalmasına yol açacağından ötürü İslam hukukundaki bu kurala aykırı olduğu düşünülmektedir (Rahim, 2002: 133).

Dolayısıyla, bu gibi deliller eşliğinde; zina gibi haram bir ilişki temeli olsa dahi masum bir canlının hayatına kastetmenin caiz olmadığı, cenînin yaşama hakkına saygı duyulması gerektiği görüşü İslam hukukçularında hâkim olmaktadır (Dirik, 2018: 85). Görüldüğü üzere, cenîn kadının bir uzvu olarak değerlendirilmemekte, cenînin yaşama hakkına anneden bağımsız olarak saygı duyulmaktadır.

Zina neticesinde kürtaja cevaz vermeyen fakihlerin yanı sıra, bir kısım İslam hukukçusu bu tarz bir ilişki sonucunda meydana gelen gebeliğin sonlandırılmasına cevaz vermektedir. Daha spesifik olarak; bazı İslam hukukçuları, tövbe etmesi durumunda zina eden kadının günahını setr, harac ve meşakkati kaldırma prensibi gereği hamileliğin ilk günlerinde olması kaydı ile kürtaja cevaz verilebileceğini ileri

sürmüşlerdir (Ğânim, 2001: 174). Klasik fıkıhçılardan, Süleyman el-Cemel, er-Remli ve el-Edevi gibi Malikelere göre, zina gibi haram bir ilişki sonucunda oluşan hamileliklerde cenînin yaşamına gebeliğin ilk 80 gününde son vermek mümkün olmaktadır (Ucatlı, 2009: 70).

Bu noktada; bu görüşün destekçilerinin baz aldığı belirli deliller bulunmaktadır. Örneğin, ilk olarak; gebeliğin ilk kırk gününde cenînde ruhun bulunmaması sadece nutfe olması, zina gibi bir suç sonucu oluştuğu için cenînin korunmasına gereksinim duyulmaması bu görüşün delilleri arasında yer almaktadır (Ucatlı, 2009: 70). İkinci olarak ise, zina sonucu dünyaya gelecek olan çocuğun beklenmesinin anne ve çocuk için son derece rezil bir durum olduğu düşünülmektedir, anne ve çocuk açısından karşılaşacakları horlanma ve psikolojik sıkıntılar ve çocuğun babasının nesebinden kesilmesi sebebiyle, cenîne ruh üflenmeden önce yaşamına son verilmesinin daha hayırlı olacağı belirtilmektedir (Ucatlı, 2009: 71). Üçüncü ve son olarak gösterilen delil ise, insanoğlunun yaratılış evrelerinden bahseden hadisler ile ilgilidir. Söz konusu fakihler, cenînin anne rahmindeki konumunu bildiren hadislerdeki ‘ruh üflenmeden öncesi ve sonrası’ farkının önemli ve anlamlı olduğuna inanmaktadır; insan yaratılışına dair hadislerde gebeliğin sonlandırılmasının açıkça ‘haram’ olduğuna dair bir ibarenin olmaması, açık delilin var olmadığı konularda insanlara ‘kolay’ olanı tercih etmek için sebep yarattığı düşüncesini beraberinde getirmiştir (Ucatlı, 2009: 71). Dolayısıyla, zina sonucunda gebeliğin sonlandırılmasına cevaz veren fakihlerin görüş ve delillerini bu şekilde özetlemek mümkündür.

Bu bağlamda, bu durumun genel olarak uygulanmayacağını belirterek, vakıa’ya özel olarak nitelendirmişlerdir.

2.3.2. Tecavüz Neticesinde Kürtaj

Kadının razı olmadığı tecavüz gibi bir ilişki neticesinde gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin görüşler son derece tartışmalıdır. Söz konusu, kadına karşı zorlama, tehdit ve cebirin yer aldığı bir durum neticesinde ortaya çıkan bir gebelikte kadının travma ve acı eşliğinde hatırlayacağı çocuğa gebe kalması son derece sıkıntılı bir durum olduğu düşünülmektedir (Dirik, 2018: 86). Bu konuda İslam hukukçuları iki görüşe ayrılmaktadır: rahim tahliyesine cevaz verenler ve vermeyenler.

Bazı görüşler, tecavüz sonucu gebe kalan bireylerde ortaya çıkan travma ve benzeri etkilerden ötürü hamileliğin sonlandırılmasının kanunen yasak olmaması gerektiğini desteklemektedirler (Ertürk, 2012: 103). Said Ramazan el- Bûtî, Yusuf el-Kardâvî ve Muhammed Seyyid Tantâvî, cenîne ruh üflenmesini baz alıp, gebeliği ilk kırk gününde yahut cenîne ruh üflenmeden önce kürtajın gerçekleştirilmesine cevaz verilebileceğini ileri sürmüşlerdir (Dirik, 2018: 86). Tecavüz sonucu istenmeyen gebeliğin erken dönemde sonlandırılabilmesine ilişkin görüşü destekleyen İslam hukukçuları çeşitli delillerden faydalanmaktadır. Daha spesifik bir şekilde, çoğu fakih öncelikli olarak ‘büyük zararların küçük zararlar ile yok edilmesi’ mecelle kaidesini ileri sürmüşlerdir. Doğum süreci ve doğduktan sonrası itibari ile annenin ve bebeğin maruz kalacağı psikolojik sıkıntılar göz önüne alındığında; henüz olgunlaşp ruh üflenilmemiş cenînin rahimden tahliye edilmesinin tercih edilebileceği benimsenmiştir, büyük zarar küçük zarar ile yok edileceğinden ötürü bu durumun daha da caiz olduğu iddia edilmiştir (Ucatlı, 2009: 77; Kesgin, 2018: 162-165).

Dolayısıyla, bu tarzda cinsel saldırı sonrasında gebe kalan kadınların gebeliği sonlandırıp devam ettirme durumlarının kişinin isteği doğrultusunda neticelenmesi gerektiğini iddia etmektedirler (Bûtî, ö. 2013: 134).

Diğer yandan, birçok İslam hukukçusu ve çeşitli fetva kurulları gebeliğin sonlandırılmasına karşı çıkarak, kürtaja cevaz verilemeyeceği görüşünü benimsemektedir. Bu yaklaşıma göre, embriyonun anne rahmine tutunmasından itibaren ‘korunması’ gerekmektedir: dışarıdan müdahale edilmemesi gerekir (Dirik, 2018: 73). Bu yaklaşımı benimseyen fakihler, İslam dininin beş temel ilkesini delil göstererek, insan hayatının güvence altına alınmasının bu ilkelerden birini oluşturduğunu ileri sürmektedirler (Erşahin, 2002: 193). Fakihlerin üzerinde durdukları diğer nokta ise ayet ve hadislerde yer alan genel ilkelerdir: insanın öldürülmesine karşı çıkan ayet ve hadislerin aynı zamanda ‘cenîn’in öldürülmesine de karşı çıktığı düşünülmektedir. Daha spesifik olarak: En’am suresinin 98. Ayetinde belirtildiği üzere: “Yaratılan ve ana rahmine konulan...” nefis ile “hak etmedikçe öldürülmesi yasaklanan nefis” ayetlerindeki nefis kelimesinin ‘cenîni’ de kapsadığı belirtilmiştir (Karaman, 1988: 46).

Dolayısıyla, tecavüz sonucu olsa dahi suçsuz bir varlığın yaşamına son verilmesi cinayetten farksız olmamakta ve bu durum caiz görülmemektedir (Erfis, 2000: 453).

Bu bağlamda, bu görüşü benimseyen İslam hukukçularının meşru bir evlilik yahut zina sonucu meydana gelen gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin bir ayırım yapmadıkları görülmüştür: her iki durumun hükmü aynı şartlar altında değerlendirilmektedir.

Bu noktada göz ardı edilmemesi gereken husus, yukarıda bahsedildiği üzere bu yaklaşımın kürtaja cevaz verme istisnası olarak öne sürdüğü durum olmaktadır. Yani, ‘anne ve cenînin birlikte kaybedileceği durumdur’ (Dirik, 2018: 73).

2.4. KÜRTAJ YASAĞI İLE İLGİLİ NASLAR

Kur’an-ı Kerimde kürtaja ilişkin yaklaşımlar ile ilgili olarak hamilelik, gebelik süreci ve çocuk düşürme ile ilgili ayetleri ele almak mümkündür. Allah; Kur’an-ı Kerim’de En’am suresinde (6/98): “O, sizi bir tek candan yaratandır. Sizin bir karar kılma yeriniz, bir de emanet bırakılma yeriniz var. Biz anlayan bir toplum için ayetleri ayrı ayrı açıklamışızdır” buyurarak, insanoğlunu tek bir nefisten yarattığını ve tüm insanların yaratılış sürecinde anne rahminde yer aldığını belirtmiştir (Dirik, 2018: 77).

Benzer şekilde, cenînin öldürülmesine yönelik girişimleri şiddetli bir şekilde yasaklayarak başka bir ayette “De ki: ‘Gelin size Rabbinizin haram kıldığı şeyleri söyleyeyim: O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anaya babaya iyilik yapın, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, sizin ve onların rızkını veren biziz, gizli ve açık kötülöklere yaklaşmayın, Allah’ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Allah bunları size düşünesiniz diye buyurmaktadır” (En’am, 6/151) buyurmaktadır. Bu noktada, ‘cenîn’ kavramının kesin bir suretle ‘nefis’ kavramının içinde yer aldığı, ‘çocuk’ kavramına ise muhtemelen dâhil olduğu düşünülmektedir (Dirik, 2018: 77). Buna ek olarak, Kur’an-ı Kerim’de çocuk öldürme gibi suçların işlenmemesine yönelik Hz. Peygamber’in kadınlardan söz aldığına dair ayet yer almaktadır: “Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah’a hiçbir ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, başkasının çocuğunu sahiplenerek kocasına isnatta bulunmamak ve uygun olanı işlemekte sana karşı gelmemek şartıyla sana beyan etmek üzere geldikleri zaman, onları kabul et; onlara Allah’tan bağışlanma dile, doğrusu Allah, bağışlayandır, acıyandır” (Mümtehine, 60/12). Görüldüğü üzere, ayette belirtilen günahlar arasında ‘çocuk öldürme’ de yer almaktadır ve bu kavramın içerisinde ‘cenîn’in de yer aldığı ileri sürülmüştür (Dirik, 2018: 77).

Yukarıdaki ayet ve hadislerden anlaşılacağı üzere, dinen haklı bir gerekçe olmaksızın anne rahmindeki cenîne dışarıdan müdahale edilmesine, düşürülmesine, gebeliğin herhangi bir şekilde sonlandırılmasına karşı çıkmaktadır. Bu noktada, kasten çocuk düşürme yahut öldürmenin karşılığının ‘cinayet’ ile eşdeğer suç niteliği olduğu açıkça bildirilmektedir. Dolayısıyla, Allah-u Teâlâ’nın emrettiği üzere, İslam’ın, dinen meşru bir sebep olmaksızın gebeliğe son verilmesini desteklemediği son derece açık olmaktadır (Dirik, 2018: 77).

2.5. İSLAM HUKUKÇULARININ KÜRTAJLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Bu bölümde genel olarak İslam hukukunda gebeliğin sonlandırılmasına dair yaklaşımlar ve buna ilişkin çeşitli mezheplerin görüşlerini ayrıntılı olarak ele alacağız.

Fakihler, kürtajın yasak kabul edilip edilmemesi ve kürtaj yapılması için bir sürenin olup olmadığı konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır (Dirik, 2018: 78). Fakihlerin bir kısmı ana karnındaki cenînin iskâtına cevaz verme ile ilgili olarak, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) sözünü dayanak göstermektedirler: *“Her birinizin yaratılması anasının karnında kırk günde toparlanır, sonra orada, aynı süre kadar alâka (katılmış kan veya asılan nesne) olur, sonra aynı süre kadar mudga (bir et) olur. Sonra melek gönderilir, ona rûhu üfler ve kendisine dört sözlük emir verilir: Rızkı, eceli, ameli (yapıp edecekleri) ve ebedî hayattaki durumu; cennetlik mi, cehennemlik mi olacağı yazdırılır...”* (Buhârî, Bed’u’l-halk, 6; Müslim, Kader, 1-5; Tirmizî, Kader, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 10).

Hz. Peygamberin bu rivayetini esas alan fakihler, rivayetin içerdiği sürenin kırk gün mü yoksa yüz yirmi gün mü olduğuna dair görüş ayrılığına düşseler de hamileliğin sonlandırılmasında bir süre olması gerektiği konusunda uzlaşmışlardır (Dirik, 2018: 79). Bu uzlaşma ile belirli süreler kadar kürtajın câiz olduğu görüşündeki hukukçular da bu fiile olumlu bakmamışlardır. Ancak belirlenen sürenin geçmesinden sonra cenîne uygulanacak her türlü müessir fiil haram kabul edilmiştir, annenin sağlığını tehlikeye atacak bir durum olmadıkça rahim tahliyesinden, kürtajdan kaçınılması gerektiği hususunda icma vardır. (Şâfiî, 1990: 118; Sahnûn, 1994: 630; İbn Hazm, t.y.:236; Kâsânî, 1986a: 196; 1986b: 124; 1986c: 326; İbn Rüşd, 2004: 199; Şirbinî, 1994: 371; Desûkî, ty.: 266; Ğanim, 2001: 169; Medkûr, 1969: 301,305).

Görüşlerdeki bu farklılıkların temel dayanağı olan; ruh üflemeden önceki dönemde cenîne müdahale, ruh üflendikten sonra cenîne müdahale ile eski fakihlerin ve çağdaş fakihlerin görüşlerine mezhepler dahilinde aşağıdaki başlıklarda detaylıca yer vereceğiz.

2.5.1.Hanefiler

Hanefî mezhebine göre kürtajın cevazı veya haramlığı noktasında üç temel görüş bulunmaktadır. Her üç görüş de cenînin anne karnında geçirdiği süre ve bulunduğu gelişim aşaması ile birbirinden ayrılmaktadır.

Birinci görüş ile ilgili olarak, cenîn, ruh üflenmeden yüz yirmi günden önceki bir süreye kadar düşürülebilir. Bu görüşün çıkış noktası, anne karnındaki cenînin, yüz yirmi gün dolmadan önce azalarının tam olmaması olmaktadır (Bardakoğlu, 1998: 137). Bu görüşü destekleyen fakihler; ruh üfleme ile ilgili hadisi dayanak alarak, gebelikte 120 günden önce anne rahminde henüz canlı bir varlığın bulunmadığını, kan yahut et karışımı bir şeyin olduğunu ileri sürmüşlerdir (Dirik, 2018: 81).

İkinci görüş ise temelde cenînin kırk gün tamamlanmadan düşürülmesi gerektiğini benimsemektedir. Bu görüşte olan fakihler: Kâsânî (ö. 587/ 1191) ve İbn Nüceym (ö. 970/ 1562)dir. Bu görüşe göre anne karnındaki cenîn kırk gününü tamamlamadan önce cenîn değildir, organları belirmemiştir. Cenîn olmayan bu kısım insan değil, et parçası veya kan pıhtısıdır. Cenîn olmadığı düşünülen bu kısmın rahim içerisinden tahliyesi kırk gün öncesine kadar caizdir (Kâsânî, 1986: 325; İbn Nüceym, ts., 229). Yine aynı fikirde olan el-Mevsîlî'ye göre (ö.638/1284) döllenmeyle beraber organları oluşmayan sıvının ilk kırk gün içinde kürtajı caizdir (Mevsîlî, 1984: 168). Bu görüşün, dayanak noktası olarak tutunduğu nokta anne karnındaki kütlemin ilk kırk gün içerisinde hareket etmemesi ve herhangi bir hareketin gazdan ötürü yahut çocuktan ötürü gelip gelmediğinin bilinmemesi olmaktadır (Dirik, 2018: 81).

Üçüncü görüş ise, cenînin döllenme olduktan sonra düşürülemeyeceği ile ilgili bir görüş bulunmaktadır. Hanefî mezhebine göre yukarıda belirtilen günlere bakılmaksızın cenîn döllenme gerçekleşikten sonra (ulûk) düşürülemez (Tüfekçi, 2013: 135). Döllenmeden itibaren kürtaj girişimini tamamen 'haram' olarak nitelendiren hukukçulardan biri Kâdihân (ö. 592/1196) dır. Bu görüşün dayanağı ise;

ihramlı olan kişinin harem bölgesinde av hayvanının yumurtasını kırduğunda cinayet işlemiş sayılıyor olmasıdır. Av hayvanında olduğu gibi anne rahmine düşen döllenenmiş nutfeyi düşürmek de cinayettir. Aynı şekilde anne rahmindeki nutfenin döllenenmesi hali de insanın başlangıç evresidir, dolayısı ile caiz değildir (İbn Abidin, 1992: 384).

Cenînin anne karnında geçirdiği gün sayısının yanı sıra; Hanefî mezhebine göre, tam olarak olgunlaşmayı organları gelişmemiş olan cenînin düşürülmesi geçerli mazeretler sonucunda ‘cinayet’ olarak adlandırılmamaktadır (Tüfekçi, 2013: 142). Bu mazeretlerin başında, annenin hayatının riske girmesi, bu duruma doktor müdahalesi ve konsültasyon ile karar veriliyor olması ve anne karnındaki cenînin mudga ve alaka sürecinde bulunuyor olması şartı bulunmaktadır (Bilmen, 1968: 149). Bu duruma örnek olarak, doğum sırasında bebeğin doğum yolunda takılı kalması gösterilmektedir. Bu gibi örneklerde, eğer çocuk yaşamını yitirmiş ise, çocuğun parçalanıp tahliye edilmesi caiz görülmüştür (Serahsî, 1993: 50). Fakat bebek hayatta ise anneyi kurtarmak amacıyla çocuğun öldürülmesine karşı çıkılıp, caiz olmadığı belirtilmiştir: bu durumda her iki can birbirine denk sayılmış, biri diğerine üstün görülmemiştir (İbn Abidîn, 1992a: 176).

İbn Abidin’e (1252/1836) göre: “Meni rahme düştükten sonra, hayata meyletmiştir ve canlı hükmündedir. Muhrim biri, av hayvanının yumurtasını kırarsa tazmin eder. Çünkü yumurta, av hayvanının aslıdır. Rûh üflenmeden önce cenînin ıskâtı, bir özre mebnîdir veya düşüren kâtil gibi günah kazanmaz” dır (İbn Abidin, 1992: 176).

Dönemsel mazeretler ile ilgili olarak ise, annenin hamile kaldığı dönemde diğer çocuğunu emziriyor olması ve bundan ötürü sütünün kesilmesi yahut sütanne tutabilecek kadar geçimliliğe sahip olmaması bu tarz mazeretler içerisine girmektedir (Heyet, 1664-1672: 356). İbn-Vehbân’a göre (ö. 768/1367), bir kadının mevcut halde emzirdiği çocuğunun olması ve hamile kalması durumunda, sütanne tutabilecek durumu yok ise mevcut çocuğun yaşama durumu riske girdiği için kürtaja izin verilmiş ve cevaz verilmiştir (Dirik, 2018: 81).

Görüldüğü üzere, anne karnındaki organları olgunlaşıp belirmeye başladıktan sonra gebeliğe son verilmesi caiz olmamakla birlikte bu durumun ‘adam öldürmekten’ farksız olduğu düşünülmektedir (İbn Abidin, 1992: 591).

Dolayısıyla, kürtaja ilişkin Hanefi mezhebi içerisinde farklı görüşler olduğu söylenebilir. Her üç görüş neticesinde Hanefilerin hepsinin genel olarak ittifak halinde olduğu durumun, gebeliğin 120. gününden sonra kürtaja cevaz verilmemesi olduğunu söyleyebiliriz, her üç görüşte bunu desteklemektedir. Bu noktada, her üç görüşün farklı delil ve kaynaklarının olması Hanefilerin 120. günden önceki gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin net bir görüş ortaya çıkaramamalarına neden olmuştur. Bu durumun ise, cenînin anne karnında canlı olarak kabul edilmesine ilişkin günümüzdeki teknolojik imkânlarla sahip olunmamasından ötürü, o dönemin fukâhâsının görüş ayrılığına düşmelerine sebep olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzdeki teknik imkânlar o dönemin şartlarında olsaydı, İslam hukukçuları arasında bu tarz görüş farklılığı bulunmayabilir ve cenîn ilk andan itibaren ‘canlı’ kabul edildiği için fakihler cenînin hiçbir aşamada rahim tahliyesine cevaz vermeyebilirdi. Günümüz modern tıbbı sayesinde anne karnında döllenme olduktan yaklaşık iki hafta içerisinde embriyonun varlığı tespit edilebilmekte ve erken dönemde bebeğin kalp atışları duyulabilmektedir, hareket eden kütlelerin gaz kütlesi yahut bebek olup olmadığı sorunsalının mevcut çağ koşullarında anlamsız kaldığı söylenebilir. Sonuç olarak, Hanefiler açısından değerlendirildiğinde, günümüz şartları ele alındığında anne karnında cenîne kürtaj işleminin gerçekleştirilmesine, ilk 40 yahut 120 günlük sürede cevaz verilemeyeceğinin aşikâr olduğunu söyleyebiliriz.

2.5.2. Şâfiîler

Şâfiî mezhebine göre kürtajın cevazı veya haramlığı noktasında iki temel görüş bulunduğu söylenebilir: 1) döllenme olduktan sonra cenînin düşürülmesinin haram olduğu görüşü, 2) cenînin ilk kırk gün içerisinde düşürülebileceği görüşü.

İlk görüşü destekleyen Gazzâlî’ye (ö. 505/1111) göre; anne rahminde erkeğin suyu kadınıkiyle birleşip, canlılığı kabil bir hal aldıktan sonra onu düşürmek haramdır. Bu noktada, döllenmiş yumurta (zigot) üzerine her evrede yapılan müdahalenin cinayet ve haram olduğu düşünülmektedir (Gazzâlî, ty.: 51). Benzer şekilde, Remlî (ö. 1004/1595) ruh üfleme durumuna yaklaşan nutfenin anne rahminde olgunlaştıktan sonra ona müdahale etmenin ve düşürmenin mübah olmadığını hatta, mekruh hükmünün harama doğru evrildiğini nakletmiştir (Remlî, 1984: 442). Şâfiîlerden bu görüşü destekleyenler arasında İbn Hacer el-Askalânî, Nevevî ve İzz b.

Abdisselam'ın da olduğu bilinmektedir: Kürtaj mutlak olarak haram sayılmıştır (Çam, 2015: 143).

İkinci görüşü destekleyen, Şirbinî (ö. 977/ 1569) ve onunla aynı görüşte olan fakihlere göre ise, hamileliğin ilk kırk gününden önce rahim tahliyesi câizdir, bu süreden sonra ise câiz değildir (Şirbinî, 1994: 442). Bu görüşü benimseyen fakihlerin, cenînin ilk kırk günde düşürülebileceğine dair dayanaklarının Hanefiler ile benzer olduğu bilinmektedir (Dirik, 2018: 82).

Görüldüğü üzere, Şâfiî mezhebinde gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin fakihler arasında ittifak bulunmamaktadır. Bu noktada, Hanefî mezhebi ile karşılaştırıldığında kürtaja ilişkin yaklaşımlarının daha katı olduğunu söyleyebiliriz. Hanefî mezhebi dâhilindeki bazı fakihlerin kürtaja ilk 120 gün içerisinde cevaz verdiği düşünüldüğünde Şâfiîlerin en fazla 40 güne kadar cevaz vermesi gibi daha katı sınırlarının olduğunu söylemek mümkündür. Bu hususta üzerinde durulması gereken nokta, günümüz koşullarında tekrar değerlendirildiğinde Şâfiî fakihlerin döllenme olduktan sonra kürtaja hiçbir şekilde cevaz vermemesi gerektiğini söyleyebiliriz. Söz konusu ilk 40 gün içerisinde izin veren fakihlerin ilk 40 gün içerisinde cenîne ruh üflenmemesine ilişkin dayanakları günümüz tıbbi ile çürümüş olmaktadır.

2.5.3.Mâlikîler

Diğer mezheplerden farklı olarak Mâlikîlerin alakaya 'cenîn' hükmünü verdikleri fakat bunun şartı olarak alakanın mudğa evresine geçmesine elverişli olmasını ileri sürmektedirler (Tüfekçi, 2013: 139). Bu noktada, Mâlikî mezhebine göre kürtajın cevazı veya haramlığı noktasında iki temel görüş bulunmaktadır: 1) Döllenme olduktan sonra cenînin düşürülemeyeceği görüşü ve 2) Cenînin kırk günden önce düşürülebileceği görüşü.

Birinci görüşle ilgili olarak, Mâlikî mezhebinin hakim görüşüne göre; erkeğin spermi anne rahmine girip yerleştikten sonra, kırk gün tamamlanıp, ruh üflenmemiş olsa da, rahmin boşaltılması caiz değildir (Desûkî, 1994: 419). Mâlikî âlimlerinden Desûkî'ye göre: "40 günden önce dahi olsa rahimde yerleşmiş olan meninin çıkarılması câiz değildir. Rûh üflendikten sonra ise icmâen harâm olur." (Desûkî, ts.,: 266-267). Ek olarak, İbn Cüzey'e göre (ö. 741/1340) ise; anne karnına yerleştikten

sonra zigota müdahale etmek caiz olmamakta, cenînin organlarının olgunlaşmasıyla birlikte ona karşı olan müdahale daha da ağır olmakta, ruh üflendiğinde ise bu müdahale ‘cana kıymak’ anlamında olmaktadır (Tüfekçi, 2013: 139). Benzer şekilde, Derdîr (ö. 1201/ 1787), gebeliğin başlangıcından itibaren kırk gün içerisinde herhangi bir şekilde anne rahmindeki cenînin yaşamına müdahale edilmesinin caiz olmadığını belirtmiştir (Derdîr, ty., 266-267).

Benzer görüşü benimseyen diğer Mâlikî âlimlerinden İbn Cezzî’ye göre: *“Rahim meniye kabzedince, ona müdâhale câiz değildir. Şekillenme olunca müdâhale yasağı döllenenmeden sonrakine göre daha da kuvvet kazanır. Rûh üflendikten sonraki aşamada ise müdâhalede yasağı, şekillenmeden sonrasına göre daha da kuvvet kazanır ve bu aşamadan sonra cenînin hayatına kasteden müdâhale, icmâa göre can kıymak demektir”* (İbn Cezzî, ts.:141).

İlaveten, Haraşî (ö. 1201/1787) de bu görüşü şu ifadelerle desteklemiştir: “40 gündün evvel olsa bile, kadının karnındaki cenîni düşürecek faaliyette bulunması câiz değildir. Kocanın da böyle bir eylemde bulunması câiz değildir” (Haraşî, ts., : 225).

İkinci görüşü benimseyen bazı Mâlikî fakihlere göre ise, kırk gününü tamamlamamış cenînin ıskâtı mekruh olmakla beraber câizdir. Bu görüşü destekleyenlerden biri de el-Lahmî (ö. 478/1085) ve Muhammed Uleyş’dir (Uleyş, 1989: 361). Ancak, bu görüş pek yaygın değildir (Desuki, 1994: 419).

Sonuç olarak, diğer mezheplerde olduğu gibi Mâlikî mezhebinin kendi içerisinde de görüş ayrılıklarının olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada, kürtaj konusunda, Mâlikî mezhebinin Şâfiîler ile benzerlik gösterdiğini fakat Hanefî mezhebi ile karşılaştırıldığında cenînin ıskâtı konusunda daha katı olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda bahsettiğimiz üzere Mâlikîler’in gebeliğin sonlandırılmasına, Hanefîler’e göre daha erken dönemde izin vermesi (40 gün), ve bu durumda dahi mekruh sayması buna örnek gösterilebilir. Fakat daha önce de belirtildiği üzere, günümüzün çağdaş tıbbi imkanları dâhilinde düşündüğümüzde, cenînin anne rahminden tahliyesine Mâlikîlerin de ilk 40 günde cevaz vermeyeceğini söylememiz mümkündür.

2.5.4. Hanbelîler

Hanbelî mezhebine göre kürtajın cevazı veya haramlığı noktasında üç temel görüş bulunmaktadır: 1) Hamileliğin ilk kırk günü dolmadan önce ıskatın caiz olması görüşü, 2) ruh üflenmeden önce mutlak olarak düşürülebileceği görüşü, 3) ıskatın haram olduğu görüşü (Ucatlı, 2009: 54).

Birinci görüşle ilgili olarak; İbn Recep el-Hanbelî başta olmak üzere birçok Hanbelî âlimin ortak görüşüdür. Hanbelî âlimlerine göre cenînin nutfe halindeyken ıskat edilmesi mübahtır. Alaka olduktan sonra ise ıskat edilmesi caiz değildir (Ucatlı, 2009: 54).

Bu mezhebe ait *Kitâbü'l-furu'*da şöyle geçmektedir: “Hamileliğin nutfe döneminde kadının ilaçla ıskat yapması caizdir.” (Makdisî, 1984: 191). Aynı şekilde Hanbelî âlimlerinden İbn Teymiyye (ö. 728/1328), cenîne ruh üflenmesinin ve cenînin yaratılmasının, 40 günden sonra gerçekleştiğini, söylemiştir. Bu bağlamda, İbn Teymiyye’ye göre kırk günden önce ıskât câizdir, sonrasında ise caiz olmamaktadır (İbn Teymiyye, 1991: 263).

İkinci görüşü benimseyen bazı Hanbelîlere göre, cenînin ruh üflenmeden önce ıskat edilmesi bir zamana bakılmaksızın mutlak caizdir. Bu âlimlere göre ruh üflenmeyen cenîn diriltilmeyecektir. Yeniden diriltilmeyen bir şeyin de değeri yoktur. Bu sebeple ruh üflenmeden önce ıskat caizdir (Ucatlı, 2009: 55).

Son olarak, üçüncü görüş taraftarları; Hanbelî mezhebinin fakihlerinden İbn Cevziyye’ye göre cenînin ruh üflenmeden önceki tüm safhalarında da ıskat edilmesi haramdır. (Ğânim, 200: 161). İbn Cevziyye’ye göre evlenmenin temel unsuru çocuktur ve her nutfeden çocuk olmaz. Eğer çocuk olmuşsa temel unsur yerine gelmiş demektir ve bu sebeple cenînin ıskat edilmesi evlenmenin temel hikmetine aykırıdır (Ğânim, 2001: 162). Hanbelî âlimlerinden İbn Recep de bu görüşü destekleyerek şu ifadeleri kullanmıştır: “Fukahâdan bazıları kürtajın, eğer rûh üflenmedi ise azl gibi olduğunu söylediler. Bu zayıf bir görüştür. Çocuk alaka oldu ise kadının, onu düşürmesi câiz olmaz, çünkü o artık çocuktur” (İbn Recep, 2001: 157).

Özetle, Hanbelî’lerin kendi arasında da kürtaja ilişkin ittifak bulunmadığını söyleyebiliriz. Bu noktada, diğer mezheplerle karşılaştırıldığında Hanbelî’lere en yakın görüşün Mâlikîler olduğunu söylemek mümkündür.

2.5.5. Zâhirîler

Yukarıdaki mezheplere ek olarak, Zâhirî mezhebine değinecek olursak, Zâhirî âlimlerinden İbn Hazm'a göre, anne rahmindeki nutfe döllandikten sonra cenîndir. Bu döllenme ise kırk gün sonra olur. Oluşan bu cenîne ruh, yüz yirmi günden sonra üflenir. İbn Hazm'a göre, cenînin ıskatı ruh üflenmeden önce ve ruh üflendikten sonra her iki durumda da caiz değildir (İbn Hazm, 2001: 162). Daha spesifik olarak İbn Hazm'ın görüşü şu şekildedir: “*İbrahim en-Nehâî, ilaç içerek çocuğunu düşüren bir kadın hakkında, köle azat eder ve babasına gurre verir demiştir. Ebû Muhammed, bu görüş çok doğrudur, demiştir. Ali, eğer rûh üflenmedi ise gurre gerekir; eğer rûh üflenmişse ve çocuğu öldürmeyi kastetmemişse kadının âkilesi gurreyi üstlenir, kadına da keffâret gerekir; rûh üflenmiş ve de çocuğu öldürmeyi kastetmişse kadına kısâs gerekir veya malından fidye verilir*” (İbn Hazm, ts., 238-239).

Yukarıda yazılanların tümü birlikte düşünüldüğünde, İslam hukukçularının cenîne müdahalede konusunda farklı görüşler ileri sürdüğü ortadadır. Bu görüşleri genel olarak aşağıdaki gibi üç kategoride özetleyebiliriz:

a. Mâlikîler, Şâfiîler'in bir kısmı, Hanbelîler ve Hanefîler'in bir görüşüne göre anne rahmine yerleşen cenînin yaşamını sonlandırmak haramdır. Cenînin ana rahmine yerleşmesinden sonra meşru neden bulunmadıkça rahim tahliye edilemez, bu işlem câiz değildir bilakis, cinayet olarak görülür. (İbn Rüşd, 2004: 199; Gazzâlî, ty.,: 51; İbn Abidin, 1992: 591; Dirik, 2018: 78).

b. Hanefîler ile Şâfiîler'in çoğunluğu, Hanbelîler'in ise bir kısmına göre hamileliğin başlangıcından itibaren ilk kırk gün içerisinde gebeliğe son verilip, kürtaj yapılabilir, cenînin hayatı sonlandırılabilir. (Şirbinî, 1994: 442; Kâsânî, 1986: 325; İbn Nüceym, ts., 229; Dirik, 2018: 78).

c. Hanbelî ve Hanefî âlimlerin bir kısmına göre; âlimlerin ruh üflenme zamanı saydıkları yüz yirmi güne kadar cenînin yaşamı sonlandırılabilir, bu süre içerisinde kürtaja cevaz verilebilir ve rahim tahliye edilebilir. (İbn Âbidîn, 1992a:176, 1992b: .374-591; İbn Teymiyye, 1991: 263; Makdisî, 1984: 191; Dirik, 2018: 78).

Yukarıdakiler birlikte düşünüldüğünde; eski fakihlerin görüşlerindeki ittifak, farklılıklar ve cenînin ıskatında belirlenen sürenin kürtaj yaklaşımlarında ne derece etkili olduğunu analiz ettik. Görüldüğü üzere, aynı mezhep içerisindeki fakihler bile

tek noktada uzlaşmaya varamamış gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin farklı yaklaşımlar öne sürmüşlerdir. Bu noktada, şimdiye kadarki bölümde İslam Hukukundaki temel mezheplerin kürtaja ilişkin görüşlerine yer verdikten sonra, bir sonraki bölümde çağdaş fakihlerin görüşlerine yer verilecektir.

2.5.6. Çağdaş İslam Hukukçularının Görüşleri

Gebeliğin sonlandırılmasına dair çağdaş İslâm hukukçuları temelde iki farklı yaklaşımı benimsemektedirler: 1) gebeliğin ilk günlerinde kürtaja cevaz verenler ve 2) döllemenin gerçekleşmesinden itibaren cenîne ilişkin kürtajın ‘haram’ olduğunu iddia edenler.

Birinci görüşü benimseyen İslam hukukçularından Ali Tantâvî, gebeliğin erken döneminde kadınların kendi sağlık durumlarını tehlikeye atmayacak şekilde cenînden kurtulabilme özgürlüklerinin olduğunu iddia etmektedir (Tantâvî, 1987: 312). Bu görüşte, gebeliğin ‘erken dönemi’ kavramı açıklanmamıştır. Bunun yanı sıra, Muhammed Selame Medkûr, döllemiş spermin anne rahmine tutunmasından evvel alınmasına cevaz vermektedir, tıbbi literatürde gebeliğin ilk yedi günü içerisine denk gelen bu sürece nasıl karar verdiğini açıklamamaktadır (Ğânim, 2001: 165).

Erken dönemde gebeliğe son verilmesinin caiz olduğu görüşünü benimseyen fakihlere ek olarak, Mustafa ez-Zerkâ hamileliği temelde iki ayrı zaman dilimine ayırmakta ve her iki süreçte kürtajı ayrı ayrı değerlendirmektedir (Ğânim, 2001: 165). İlk dört ay içerisinde anne karnındaki cenînin insan özelliklerinden herhangi bir şey kazanmadığı taktirde, kocanın da rızası ile kürtaja cevaz verilebileceğini fakat sebepsiz yere düşürmenin ‘mekruh’ olduğunu benimsemektedir (Ğânim, 2001: 165). Bu hususta, cenînin organlarının olgunlaşması halinde düşürülmesinin yasak olduğunu belirterek diğer İslam hukukçuları ile benzer görüşü paylaşmaktadır (Tüfekçi, 2013: 141).

Benzer görüşü paylaşan bir diğer hukukçu olarak Bûtî; kürtaja ilişkin yaklaşımını ‘cenîn’ kelimesinin Arapça’daki karşılığına dayandırmaktadır. Müzenî’ye göre (ö.264/877) cenînin anne rahminde ortaya çıkabilmesi için muhakkak mudga ve alaka evrelerini tamamlamış olması gerekmektedir; gözler, tırnaklar, parmakların vs. olgunlaşmış olması ve insan suretine benzemiş olması gerekir (Müzenî, 1998: 328).

Müzenî'nin 'cenîn' tanımlamasını benimseyen Bûtî'ye göre organları olgunlaşmış cenîn aynı zamanda 'ruh üflenmiş' olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, mudga evresinde fizyolojik olarak organları belirmemiş cenîne ilişkin kürtajın caiz olduğu görüşünü benimsemektedir (Tüfekçi, 2013: 141). Dolayısıyla, Ramazan el-Bûtî'ye göre nikâh sonucu gerçekleşen bir hamilelik 40 günden önce sonlandırılabilir. Ona göre 40 günden önce cenînin ruhu yoktur, o nutfe, organları belirgin olmayan bir et paçasıdır. Ona göre cenîn 40. günden sonra yaratılmaya ve insan şeklini almaya başlar. (Erşahin, 2002: 199). Bu hususta bu görüşe kanıt olarak; Bûtî, henüz olgunlaşmamış mudgayı, azl ile dışarıya gönderilen meni ile karşılaştırmaktadır (Bûtî, 1988: 85). Bu anlamda, hamileliğin ilk kırk gününde cenîne yapılan müdahalenin caiz olduğu kanaatine varmaktadır (Bûtî, 1988: 85).

Aynı görüşü savunanlardan Faruk Beşer'e göre, cenîne ruh 120 günde değil, 30-40 gün içinde üflenir. Bu sebeple kırk günden önceki cenîn ile, kırk günden sonraki cenînin farklı şey olması gerekmektedir. 40 gün içerisinde cenîne müdahale caizdir. (Beşer, 2007: 298). Ancak 40 gün içerisinde meşru bir gerekçe olmaksızın canine müdahale mekruh veya tahrimen mekruhtur (Beşer,2007: 299).

Gebeliğin erken dönemlerinde kürtaja cevaz veren çağdaş İslam hukukçularının yanı sıra ikinci görüşü benimseyip, döllenmenin gerçekleşme anından itibaren cenîni düşürmeye yönelik yapılan herhangi bir müdahaleyi "haram" olarak nitelendiren hukukçular da bulunmaktadır. Bu görüşü benimseyen hukukçular temelde bu durumu cenînin 'yaşama hakkına' karşı işlenen bir suç olarak düşünmektedirler (Tüfekçi, 2013: 141). Örneğin, Vehbe Zühaylî gebeliğin ilk anından itibaren kürtajın caiz olmadığını iddia etmektedir (Zühaylî, 1985: 556-557). Benzer şekilde, Yusuf el-Karadâvî de anne karnındaki cenîne dair kürtajın 'haram' olduğunu ve cenînin anne karnında geçirdiği vakit ilerledikçe 'haramın' daha da büyüdüğünü iddia etmektedir (Karadâvî, 1993: 547). Karadâvî'ye göre: "*Zinâ neticesi bile olsa, yeni bir varlığın oluşmaya başladığı döllenme anından itibaren kürtaj harâmdır. Zira Hz. Peygamber, zinâ fiilini işlediğini ikrâr eden Ğamîdli kadının cezasını, çocuğun doğup süttten kesilmesine kadar ertelemiştir*" (Ğânim,2001: 177). Şeltut da; hamilelik sürecinin herhangi bir safhasında cenîne ilişkin kürtajın 'haram' olduğunu ileri sürmektedir (Şeltut, 1983: 292).

Ek olarak, Hayrettin Karaman da sperm ile yumurtanın dölleme anından itibaren anne karnında gelişimini sürdürmekte olan varlığı ‘cenîn’ olarak nitelemekte buna ilişkin kürtajın cinayet olduğunu iddia etmektedir (Tüfekçi, 2013: 141). Karaman’a göre; cenîne ruh üflenmesi hakkındaki hadislerde farklı rivayetler vardır ve 40 günden sonra üçüncü kırk gün rivayeti de vardır. Bu sebeple o hadislere dayanarak bir süre belirlemek ve bu süreyi baz alarak bir hüküm vermek uygun değildir (Karaman, 2002: 87). Aynı görüşü ileri sürenlerden Mustafa Karataş’a göre, cenînin 5 günlük ya da 40 günlük olması arasında herhangi bir ayırım yoktur: her iki durumda da canlıdır. İlaveten, Bardakoğlu da bu görüşü destekleyerek şu şekilde ifade etmiştir: *“İnsanın yaşama hakkı, erkek spermi ile kadın yumurtasının birleştiği ve döllemenin başladığı andan itibaren Allah tarafından verilmiş temel bir hak olup; artık bu safhadan itibaren ana baba dâhil hiçbir kimsenin bu hakka müdahale etmesi câiz değildir. Çünkü cenin yaşam hakkını ana babasından değil, doğrudan Yaratandan alır. Tıbbî ve dînî bir zarûret bulunmadıkça, anne karnındaki çocuğun düşürülmesi ve kaldırılması ana baba tarafından yapılmış veya yaptırılmış olsa bile cinayettir”* (Bardakoğlu, 1998: 137).

Görüldüğü üzere, dört ana mezhebin yanı sıra çağdaş İslam hukukçuları arasında dahi gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin yaklaşımlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Görüş ayrılıklarının temelinde, cenîne ‘ruh üflenmesi’ ve cenînin ‘canlı kabul edilme’ kriterleri olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda da bahsedildiği üzere, bu konudaki tartışmaların tamamı bu minvalde gerçekleşmiştir. Bu noktada, kürtaja ilişkin yorum farklılıkları aynı zamanda kürtaj çeşitleri ile de ilişkili olup gebeliğin sonlandırılmasına dair yorumlamalar kürtaj çeşitlerinden bağımsız olmamaktadır. Bu anlamda, bu bölümde kürtaja ilişkin fıkıh âlimlerinin görüşlerine değindikten sonra bir sonraki bölümde kürtaj çeşitlerini derinlemesine inceleyeceğiz.

2.6. KÜRTAJA CEVAZ VEREN TARAFLAR VE DELİLLERİ

Bazı İslam hukukçuları, Bosna-Hersek’te tecavüze uğrayan kadınların her ne sebeple olursa olsun gebelikteki erken evre geçtikten sonra çocuklarını düşürebilmeleri hususunda kürtaja karşı çıkıp bunun tamamen yasak olması gerektiğini iddia etmişlerdir. Bu görüşe göre, tecavüz yahut zina sonucu olsa dahi anne karnındaki cenînin 4 aylık süre sonrasında düşürülmesi dinen caiz görülmemiş, anne

karnındaki bebeğin her durumda masum ve günahsız olduğu savunulmuştur (Gülşen, 2008: 1209).

1992 yılında Zagreb’te gerçekleştirilen ‘İnsan Haklarını Koruma’ konulu Uluslararası İslam Konferansında Bosna ve Hersek’te 1992-1995 yılları arasında gerçekleşen savaş sonucunda Sırp askerleri tarafından tecavüze uğrayan kadınların kürtaj neticesinde hamileliklerini sonlandırmalarına ilişkin konu gündeme gelmiş olup bunun caiz olup olmadığı hususu tartışılmıştır (Tüfekçi, 2013: 146).

Yusuf el-Kardâvî bu savaş sonucunda tecavüze uğrayıp gebe kalan kadınların ‘günahsız’ olduklarını ileri sürmüş ve sabrettikleri için ecre nail olacaklarını belirtmiştir. Bundan ötürü, savaş sonucunda tecavüze uğrayıp gebe kalan kadınların çocuğu istememesi durumunda, gebeliğin ilk günlerinde olmak kaydı ile kürtaja cevaz verilebileceğini iddia etmiştir (Ğânim, 2001: 176-177). El-Ezher Şeyhi Câdelhak Ali Câdelhak da bu görüşü destekleyerek aynı şekilde fetva vermiştir (Ğânim, 2001: 178).

Bosna savaşında Sırp lar tarafından tecavüze uğrayarak hamile kalan ve bunun sonucunda doğum yapmak istemeyen birçok kadın intihar etmiştir (Can, 2015: 96). Tecavüz edilen kadınların esir kamplarında düşük süresi geçinceye kadar zorla tutulmaları ve sonrasında doğuma zorlanmaları sonucunda birçok kadının intihara yönelmesi, kadınlarda kürtaja karşı cevaz verilmesine ilişkin istek uyandırmıştır. Bu durumdan ötürü, kürtaja cevaz veren yukarıdaki fakihleri desteklemek amacıyla 14.01.1993 tarihli Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu 4. sayılı kararı ile bu fetvayı desteklemiştir (Avcı, 2004: 155). Daha spesifik olarak, kurulda sadece bir üyenin muhalefet şerhi ile alınan karara göre:

“Bütün dünyaca bilindiği üzere, savaş hali devam eden Bosna-Hersek’te on binlerce Müslüman kadın ve kız Sırp lar tarafından zorla tecavüz edilerek hamile bırakılmış, bir taraftan kundaktaki çocuklar hunharca katledilirken diğer taraftan tecavüz edilen bu kadın ve kızların düşük yapma süresi geçinceye kadar esir kamplarında tutulmak suretiyle bu çocukları doğurmalarının sağlanmasına çalışılmıştır. Bu iğrenç muamele, müslümanların aile yuvalarını yıkmak, nesillerini bozmak, maneviyatlarını çökerterek savaşıma güçlerini yok etmek ve doğacak bu çocuklarla müslüman toplumda huzursuzluğu devam ettirerek onları yurtlarından göçe zorlamak, böylece Bosna-Hersek’te müslüman unsurunu ortadan kaldırmak üzere bir savaş silahı olarak kullanılmıştır. Nitekim tecavüze uğrayan müslüman kadın ve

kızlardan düşmanın alçakça tecavüzünün mahsulünü rahminde taşımak gibi bir zillete katlanamadıkları için canlarına kıyanlar olmuştur. Bu durumun ileride daha vahim olaylar getireceğinde şüphe yoktur. Çünkü doğacak olan bu çocuklar gözleri önünde bulunduğu sürece, namus ve iffetini her şeyin üstünde tutan Müslüman bir toplumda, bu iğrenç olayların unutulması ve böylesine bir zillete katlanılması mümkün değildir. Bu şekilde zorla hamile bırakılmış olan Müslüman kadın ve kızların, dıştan bir müdahale ile rahimlerinin tahliyesinin dinen caiz olup olmadığı hususu, kurulumuzca İslâm fakihlerinin konu ile ilgi görüşleri de dikkate alınarak incelenmiştir. İslâm dini insana ve insan hayatına büyük değer vermiştir. Hayatın ve neslin korunması bütün ilahi dinlerin başlıca hedefleri arasında yer almıştır. Bu itibarla, her ne şekilde olursa olsun, ana rahminde meydana gelen bir canlının kesin ve meşru bir mazeret olmadıkça dıştan bir müdahale ile (düşürme, aldırma, kürtaj gibi yollarla) yaşama imkânının yok edilmesi cinayet sayılmıştır. Ancak söz konusu olaya, İslâm'ın izzeti ve İslâm toplumunun bu bölgede varlığını devam ettirmesi veya yok olması açısından da bakılması gerekmektedir. Olayı bu yönü ile değerlendiren kurulumuz, annenin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokmamak şartıyla, zorla tecavüz sonucu gebe bırakılan Müslüman kadın ve kızların, kendi iradelerine bağlı olarak ilaç veya tıbbî müdahale ile rahimlerinin tahliyesine cevaz verilebileceği kanaatine varılmıştır” (DİB, 1995: 80-81).

Bu noktada, kurulun aldığı karara muhalefet eden Haydar Hatipoğlu'nun muhalefet şerhi aşağıdaki gibidir:

“Cenin ana rahmine girdikten dört ay sonra ruh girdiği, Buhari ile Müslim'in ittifakla Abdullah İbn Mes'ud (R.A.) den rivayet ettikleri sahih ve merfu hadis ile sabittir. Bazı İsl'am alimleri fıkıh ölçülerine göre meşru sayılan bir mazeretin bulunması ve anne sağlığı açısından bir tehlike bulunmaması halinde anılan süre dolmadan önce kürtaj yoluyla değil, annenin ilaç kullanmak gibi meşru ve sıhhi bir yöntemle cenini düşürebileceğini söylerken diğer bazı fıkıh alimleri zaruret olmadıkça bunu caiz görmemişlerdir.

Dört aylık süreyi doldurup ruhlanan cenini anlatılan yöntem ile de olsa düşürmek icmâ ve İslâm alimlerinin ittifakıyla cinayettir, haramdır. Ancak, bu süre dolmadan önce veya sonra cenin alınmadığı takdirde annenin hayatının tehlikeye düşeceği ve ceninin düşürülmesinde anne için bir hayati tehlike bulunmadığı

tabiblerce ifade edildiğinde yukarıda işaret edilen sıhî bir yöntemle cenin düşürülebilir, diyen fıkıhçılar vardır. Çünkü, anne bilfil hayattadır. Cenin ise canlı doğacağı kesin değildir.

Annenin hayatı tehlikeye düşüp, onu kurtarmak için kürtajdan başka tehlikesiz ve sıhî hiçbir yol bulunmadığı ve böyle bir müdahalenin anne için hayatî bir tehlike arzemediği taktirde son çare olarak buna baş vurulabilir. Tabii bu müdahale için varsa kadın tabib seçilir.

Dört aylık veya daha büyük bir cenini annenin hayatî tehlike zarureti dışında herhangi bir sebep ile ve herhangi bir yol ile düşürmek veya aldırmanın cinayet ve katil sayıldığı hükmü umumidir, fıkihta herhangi bir kayıt ila takyid edilmemiştir. Yani ceninin, nikah, vat-ı bi's-sübhe, tarafların rızasıyla zina veya kadının ırzına zorla geçmek suretiyle oluşması, özellikle dört ayını tamamlayıp ruh girmiş cenine ait anlatılan hüküm bakımından aynıdır. Keza ırza tecavüz, şu veya bu maksatla münferit veya toplu halde hazerde veya seferde işlenmiş olması da bu hükümleri değiştirmez. Bu hükmü beyan eden hiçbir fıkıh kitabında böyle bir istisna veya kayıtlamaya rastlanamaz. Nitekim, zinadan hamile olan kadına döğme veya recim cezası doğumundan sonraya ertelenir. Gamidiyeli kadın Hz. Peygamber'e müracaatla zinadan hamile olduğunu itiraf edince Hz. Peygamber recmetme cezasını doğumdan sonraya erteledi. Hz. Ömer'de zinadan hamile kalan kadına döğme cezası vermeye teşebbüs edince Hz. Ali onu ikaz ederek kadını cezalandırırısın ama karnındakini cezalandıramazsın demesi üzerine Hz. Ömer cezayı their etti. Bu hükmün sebebine gelince yüce dinimize göre cenin ne şekilde teşekkül ederse etsin masun, günahsız ve suçsuzdur. Dünyaya gelmesine sebep olanların suçlarından dolayı kendisine hiçbir ceza verilemez. Ebeveynin intikamı ondan alınamaz. Cezalandırma şöyle dursun hatta sınanamaz. Bilindiği gibi reşit olsun veya olmasın hiçbir insanın başkasının işlediği suçtan dolayı suçlu sayılamayacağı Kur'an'ın nassıyla sabittir.

Diğer taraftan zina veya ırza geçmek dahil herhangi bir sebep ile kâfirden hamile kalan müslüman bir kadının cenini müslüman sayılır. Kendisine ve yakınlarına mirasçıdır. Onlar da ona mirasçıdır. Bu hususta dört mezhebin İmamı intifak halindedir.

Savaş nedeni, düşmanın hedef, gaye ve emeli, savaş taktiği, savaş kurallarına aykırı insanlık dışı mezalimi ne olursa olsun ele geçirilen esirlerden intikam almak,

daha doğru bir ifade ile hakettikleri ölüm cezasına çarptırmak tek yol değildir. Yüce dinimiz, ölüm cezası yanında esir mübâdelesi, fidye karşılığı salıverilmeleri gibi yolları da açık tutmuştur. Düşmanın erginlik çağına varmamış çocuklardan esir alınanlar ise asla öldürülemezler. İslâm alimleri bu hükümde ittifak halindedir. Hatta Hanefî alimler esir alınan çocuklar bil fiil savaşa katılmış olsalar bile öldürülemeyeceğini söylemişlerdi.

Demek ki düşmanın intikamı çocuklardan alınamaz, babaların işledikleri zulüm ve suçlardan dolayı çocuklar asla cezalandırılmaz, öldürülemez.

İslâm dini, düşmanın öz çocukları hakkında şefkat dolu bu hükmü verirken, düşmanın tecavüzüne mazur kalıp hamile bırakılan suçsuz müslüman kadınların günahsız ve hükmen müslüman sayılan 4-8 aylık bebeklerinin şu veya bu yöntem ile öldürülmesini tecviz eder mi? Kitab, Sünnet, İcma ve Kıyas-ı Fukehadan böyle bir cevaze mesned olacak hiç bir delile rastlanmadığı gibi Fıkıhçılardan herhangi birisinin şu veya bu gerekçe ile böyle bebeklerin kanının helâl olduğunu söylediğini görmedim, işitmedim ve sanmıyorum.

Yukarıda anlatılan dinî hükümler muvacehesinde sırpların İslâm dinine ve toplumuna yönelik şeni maksatlar ile müslüman kadın ve kızlara menfur ve vahşi tecavüzleri neticesinde hamile bırakmalarıyla oluşan cenin dört ayı doldurmuş durumda ise herhangi bir yol ile düşürülmesi veya aldirılması o menfur suç işleyenlerden intikam almak ve kötü emellerini önlemek gibi gerekçelere dayandırmak ile meşrulaştırılmaz. Bu, başkasının suçundan dolayı suçsuz cenini cezalandırmak ve öldürmektir.

Bu itibarla Kurulun dört ay ilâ dokuz aylık cenin ile bu süreyi henüz doldurmamış cenin arasında bir ayırım yapmadan hepsini aynı kategoride mütalaa edip annelerin rızası ile alınabileceği kanaatine katılmıyorum. Çünkü, yukarıda anlattığım fikhî hükümler karşısında böyle bir fetvaya katılmakla, suçsuz ve müslüman sayılan bebeklerin öldürülmesine sebep olmuş olurum.” (DİB, 14.01.1993).

Buna ek olarak, 2014 yılında Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez de kürtaja ilişkin sıkça sorulan soruları cevaplarırken Bosna savaşında yaşanan süreç ve kürtaj tartışmalarına ilişkin 1993 yılında Din İşleri Yüksek Kurulunun aldığı karara değinmiştir. Tecavüz gibi cinsel şiddet suçları sonucunda oluşan gebeliklerde ceninin ortadan kaldırılmasına, ceninde görülen özür ve hastalıklara ilişkin gebeliğin

sonlandırılmasına genel hükümlerce karar verilmesinden ziyade, her bir özel durum için özel hüküm verilmesinin daha doğru olacağını belirtmiştir. Bu noktada, özel vakalara ilişkin özel hükümlerin; bu konuya ilişkin din bilginleri, psikiyatristler, psikologlar, adli tabip uzmanları gibi uzman kişiler dahilinde verilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Sabah, 27 Mayıs 2015).

Özetle kurul, bu durumu Bosna-Hersek'te İslam toplumunun varlığını sürdürebilmesi açısından değerlendirerek; o bölgede savaş sonucu tecavüze uğrayıp gebe kalan kadınların tıbbi müdahale yahut ilaç ile gebeliği sonlandırmalarına dinen cevaz vermiştir (Avcı, 2004: 155).

Görüldüğü üzere; sadece Bosna-Hersek olmamakla birlikte, Eritre gibi vakialarda da Müslüman nesilleri bozmak, güçlerini yok etmek ve İslam toplumunda huzursuzluğa neden olmak gibi hedeflerle Müslüman kadınlar tecavüze uğramıştır (Dirik, 2018: 86). Bu noktada, tecavüz sonucunda gebeliği sonlandırma durumuna, kürtajın yasak olması sebebiyle ilke olarak cevaz verilemez olsa dahi belirli İslam hukukçuları istisnai durumların varlığından bahsetmektedir: İslam toplumunu hedef alan ve topluma bu anlamda açıkça savaş açan bu durumlarla ilgili daha spesifik olarak Kardâvî; bu gibi özrü bulunan durumlarda gebelik sürecinin ilk 40 yahut 120 gününde kürtaja cevaz veren İslam hukukçuların görüşlerinin tercih edilebileceği kanaatini ortaya koymuştur (Dirik, 2018: 86). Bu hususta, Yusuf el-Kardâvî'ye göre, özrün büyük olması kürtaja ilişkin ruhsatında açık olmasını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, gebeliği sonlandırma düşüncesi varsa, bu işlemin ilk 40 gün içerisinde yapılması ruhsat için en uygun olanıdır.

Görüldüğü üzere, çeşitli sebepler doğrultusunda istisnai durumlar ve vakialar ortaya çıkabilmekte ve kürtaja ilişkin yaklaşımlar farklılaşabilmektedir.

Tüm bu tartışmaların yanı sıra, tecavüz sonucunda gebe kalıp hamileliğin sonlandırılmasına ilişkin değerlendirmeler sürecinde İslam hukukçularının delil olarak kullandıkları ayet ve hadisler bulunmaktadır. Örneğin, Kur'an-ı Kerim'de Allah; *“Kalbi imanla dolu olduğu hâlde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah'ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır”* (Nahl, 16/106) buyurmuştur: bu nedenle korku ve zor yoluyla, rızasının olmadığı halde bir iş için haksız bir durum içerisinde olan kişilerin günahlarının affedileceğini belirtmiştir (Dirik, 2018: 87). Bunun yanı sıra, *“Ümmetimden hata,*

unutma ve ikrah ile yapandan sorumluluk kaldırılmıştır” diyerek Hz. Peygamber ikrah durumlarında sorumluluğun o kişiden bağımsız bir hale dönüşeceğini ileri sürmektedir (Buhârî, Hudûd, 22; Ebû Dâvud, Hudûd, 17; Tirmizî, Hudûd, 1; İbn Mâce, Talâk, 15) (Dirik, 2018: 87). İlâveten, ancak kendisinden faydalanması karşılığında çölde susuz kalan kadına su verilebileceğinin söylendiği durumlara ilişkin Hz. Ali; ‘zaruret’ sebebiyle bu durumda olan kadınlara had uygulamamıştır (İbn Kudâme, 1968: 59-60).

Görüldüğü gibi, bu tarz ayet ve hadisler delil gösterilerek, kadının rızasının bulunmadığı tecavüz gibi istenmeyen gebeliğe ilişkin kürtaj değerlendirmelerinde, kadınların yaşadıkları ikrah durumu yüzünden gebeliğin erken dönemlerinde olmak kaydı ile kürtaja cevaz verilebilme görüşü desteklenmiştir (Balbaba, 2016: 79-81).

SONUÇ

İnsanoğlunun var oluşundan itibaren ‘yaşama’ hakkı ve ‘yaşamın sonlandırılması’ son derece tartışmalı bir konu olmuştur. Özellikle, İslam Hukuku açısından, anne karnında cenînin oluşum evreleri, cenînin ‘canlı’ kabul edilmesi için gerekli olan kriterler ve embriyonun anne rahminde olgunlaşmaya kadar geçirdiği safhalar ve cenîne yönelik herhangi bir müdahale durumları çeşitli tartışmalara sebep olmuştur.

Öncelikli olarak, kürtaja ilişkin çeşitli yaklaşımları değerlendirmede her görüşün kendi kavram ve dayanaklarıyla hareket ettiği görülmüştür. Bu çalışmamızın başında da bahsettiğimiz üzere, kürtaj ve kürtaja ilişkin çeşitli tanım ve kavramların bulunduğu aşikardır. Fakat göz ardı edilmemesi gereken husus, çeşitli mezhep ve fakihler ‘cenîn’ kavramında ortak bir kanaatte bulunabilmiş ve tıp literatürü ile benzer şekilde cenînin anne karnındaki tüm aşamaları geçiren çocuğa verilen ad olduğunda hem fikir olmuşlardır. Sonuç olarak, anne karnında geçirilen safhalar noktasında fakihler arasında görüş farklılıklarının bulunmadığını söyleyebiliriz.

Bunun yanı sıra, Kuran’ı Kerim’de kürtaj yasağı ile ilgili naslara bakılacak olunursa, İslam dininin meşru bir gerekçe olmaksızın anne karnında cenîne dışarıdan müdahale edilmesine ve hamileliğin sonlandırılmasına karşı çıktığı ortadadır. Bu noktada belirtilmesi gereken husus şu olmalıdır ki, İslam dini canlıya verdiği değerden ötürü her canlının ‘yaşama hakkını’ güvence altına almayı temel ilke ve prensip haline getirmiş ve anne rahminde döllemeden itibaren ‘cenîn’ i değerli bir varlık olarak kabul etmiş, ona karşı yapılacak herhangi bir müdahaleyi reddetmiştir. Dolayısıyla, temel olarak İslam fihhının anne karnında döllemeden itibaren ‘cenînin yaşama hakkını’ güvence altına aldığını ve cenînin mal varlığı ile şahıs varlığı haklarını gözettiğini söylemek mümkündür.

Ek olarak, araştırmanın diğer başlığını oluşturan ‘cenînin anne karnında oluşum evreleri’ ile ilgili bölüme dair, tıbbi literatür ile Kur’an ve Sünnete göre cenînin oluşum evreleri karşılaştırıldığında ortaya çıkan en önemli farklardan biri cenîne dair ‘canlılık ve ruh olduğu’ görülmüştür. Söz konusu tıbbi literatüre göre anne karnında döllenen sperm ve yumurta sonucu oluşan embriyo ilk andan itibaren ‘canlı’ olarak

adedilirken, Hadislerden rivayet edildiği üzere; cenîne belirli aşamaları geçirdikten sonra ruh üflendiği belirtilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de cenînin anne karnında geçirdiği gelişim evreleri tıp literatüründen farklı olarak şu şekilde adlandırılmıştır:1) Nutfe safhası, 2) Alaka safhası, 3)Mudga safhası, 4)Azm Safhası, 5) Lahm Safhası, 6)Cenîne Ruh üflenme safhası. Bazı fakihler, anne karnındaki cenîne 105 günden sonra ruh üflendiği ve o süreçten sonra cenînin 'canlı' olarak kabul edildiği hükmüne varmışlardır. Dolayısıyla, İslam hukuku açısından cenînin canlı kabul edilmesi tıbbi literatür ile karşılaştırıldığında tartışmalı bir konuya işaret etmektedir.

Kur'an ve Sünnete göre cenînin anne karnında oluşumunun yanı sıra, kürtaja ilişkin fıkıh âlimlerinin görüşlerine baktığımızda, fakihlerin kürtajın yasak olup olmaması ile ilgili farklı görüşleri ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, temelde üç görüşün bulunduğunu görmüş olduk. Özetlemek gerekirse, birinci görüşü destekleyen Hanefiler, Malikiler, Şafilere göre anne karnında döllenenmeden itibaren cenîne yönelik herhangi bir müdahale haram olmaktadır, ikinci görüşü destekleyen Hanefi ve Şafiilerin çoğunluğu gebeliğin başlangıcından 40. Güne kadar kürtajın yapılabileceğini ileri sürerken, üçüncü görüşün destekçileri olan Hanefiler'e göre anne karnındaki cenîne ruhun üfleneceği 120. güne kadar müdahale edilebilir ve yaşamına son verilebilir. Bu bağlamda, çeşitli mezheplerin fakihleri genel olarak cenîne ruh üflendikten sonra kürtaja cevaz vermediklerini, ruh üflenmeden önce ise belirli fakihlerin meşru bir gerekçe bulunması halinde kürtaja mücade ettiklerini söyleyebiliriz.

Bu hususta göz ardı edilmemesi gerektiğini düşündüğümüz nokta, 'cenîne ruh üflenme' konusunun fakihlerce farklı delillere dayandırılması ve bunun sonucunda belirli bir hükme ulaşılmış olmasıdır. Söz konusu, yukarıda bahsettiğimiz ikinci ve üçüncü görüşü benimseyen fakihlerin gebeliğin ilk 40. gününde yahut 120. gününde kürtaja cevaz vermeleri, anne karnında cenîne 'ruh üflenmesi' temeline dayanmaktadır. Bu da çalışmamız da konuya ilişkin ilgili hadis ve rivayetlerden yola çıkan hükümleri bir araya getirmiştir. Tüm bunlar birlikte ele alındığında, o dönemki şartları göz önünde bulundurduğumuzda cenînin 'canlı' kabul edilebilmesini ispat edecek yeterli tıbbi ilerleme mevcut olmadığı bilinmektedir. Bundan ötürü, o dönemki şartlar dahilinde cenînin organlarıyla birlikte olgunlaşarak 'insan' suretine bürünmesi bir kıstas olarak ele alınmış olabilir düşüncesindeyiz. Sonuç olarak, cenînin canlı bir

insan sayılabilmesi için gerekli olan ‘olgunlaşma kriteri’ çeşitli fakihlerce 40. ve 120. gündən sonrası şeklinde algılanmış olabilir.

Bu noktada şunu belirtmemiz de gerekir ki, günümüzdeki teknolojik gelişme ve modern tıbbın şartları göz önüne alındığında, anne karnında döllemenin başlangıcından sonuna kadar embriyonun geçirdiği tüm evreler en ince ayrıntısına kadar bilinmekte ve gözlenebilmektedir. Dolayısıyla, döllemenmeden itibaren cenînin ‘canlı’ bir varlık olduğu apaçık ortadadır. Bu durum, önceki müçtehidlerin cenînin ‘canlı’ kabul edilmediği için döllemenmeden itibaren ilk 40 yahut 120 gün içerisinde kürtaja cevaz verme ihtimalini düşürdüğünü söyleyebiliriz. Fıkıh mirasımızda bulunan bu hükümleri bu perspektiften analiz etmek önemli olmaktadır.

Cenîne ruh üflenmesi tartışmalarının yanı sıra, fakihlerin kürtaja ilişkin yaklaşımlarını incelerken ön planda olan temel etkenlerden birinin de kürtajın çeşidi olduğunu gördük. Bu çalışmamızda da görüldüğü üzere, fakihlerin kürtaja ilişkin yorum farklılıkları aynı zamanda kürtaj çeşitleri ile de ilişkili olup gebeliğin sonlandırılmasına dair yorumlamalar kürtaj çeşitlerinden bağımsız olmamaktadır. Kürtaj çeşitlerinden zorunlu ve zorunlu olmayan kürtaj arasındaki farka ilişkin hükümlere baktığımızda şunu söylemek mümkündür: Annenin hayatının riske girdiği tıbbi rahatsızlık durumlarında, anne ile bebek arasında iki seçenek arasında kalındığında anne hayatını tercih etme gibi durumlara karşılık gelen zorunlu kürtaja cevaz veren birçok fakih bulunmaktadır. Bu görüşlere karşı olarak, zorunlu olan yahut zorunlu olmayan kürtajın herhangi bir şekline tamamen karşı çıkan fakihlerin de olduğu görülmüştür. Özetle, İslam hukukçularının görüşü ele alındığında, tıbbi riskin bulunduğu zorunlu kürtaj istisnası hariç, hamileliğin devamında cenînin yaşamını sonlandırmaya yönelik müdahaleye çoğunluğun cevaz vermediğini söyleyebiliriz.

Zorunlu ve zorunlu olmayan kürtaja ilaveten, İslam hukukçularının gebeliğin sonlandırılmasında önemli bir etken olarak gördükleri diğer bir hususun ‘kadının rızası’ olduğu ortaya çıkmıştır. Evlilik dışı ilişkiler sonucunda oluşan gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin görüşler İslam hukukçuları tarafından temelde iki aşamada ele alınmıştır 1) Kadının rızasının bulunduğu zina neticesinde kürtaj, 2) Kadının rızasının bulunmadığı tecavüz neticesinde kürtaj. Bu noktada, Çağdaş İslam hukukçularının büyük bir kısmının, zina sonucunda gebe kalan kadınların cenîne ruh verildiği takdirde kürtaj sonucunda bebeklerinin hayatına son vermesine karşı çıkararak

bunun ‘haram’ olarak nitelendirdikleri görülmüştür. Bazı İslam hukukçularının ise, tövbe etmesi durumunda zina eden kadının günahını setr, harac ve meşakkati kaldırma prensibi gereği hamileliğin ilk günlerinde olması kaydı ile kürtaja cevaz verdikleri görülmüştür.

Zinanın yanı sıra, kadının razı olmadığı tecavüz gibi bir ilişki neticesinde gebeliğin sonlandırılması da oldukça tartışmalıdır. Bazı görüşler, çeşitli fetva kuralları gereği gebeliğin hiçbir şekilde sonlandırılmaması gerektiğini ileri sürerken, bazıları ise bu tarzda cinsel saldırı sonrasında gebe kalan kadınların gebeliği sonlandırıp devam ettirme durumlarının kişinin isteği doğrultusunda neticelenmesi gerektiğini iddia etmişlerdir.

Tüm bu farklı kürtaj süreçleri, bu çalışmada yasal boyutu ile de ele alınmış ve cenîne yönelik müdahalenin yasal sonuçları İslam Hukuku ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası gereğince değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü olan Bosna örneğinde ise, Bosna Savaşı’nın tarihini, arka planını, bağlamını anlamak kadınlara yönelik geliştirilen sistematik tecavüzün motivasyonunu anlama açısından önemli olmuştur. Söz konusu Bosna savaşında kadınlara yönelik gerçekleştirilen zorla hamile bırakma yönteminin planlı bir savaş silahı olarak kullanıldığı ortaya çıkmış ve bunun müslümanlara yönelik etnik temizlik projesi kapsamında kullanıldığı anlaşılmıştır.

Bosna Savaşında zorla hamile bırakılan kadınların gebeliği sonlandırmak istemeleri neticesi ortaya çıkan çoğu görüş; özelde kadınların yaşadığı ve savaş sonrası yaşayacak olduğu travmatik durumu; genelde ise, tüm İslam alemini yok etme, soyu belirsizleştirme çabalarını birlikte düşünüldüğünde kadınların bu isteklerine hak verip kürtaja cevaz vermişlerdir. Az sayıda fakih bu durumda dahi kürtaja cevaz vermemiştir. Dolayısıyla, fetvalar ve hükümler doğrultusunda istisnai durumların ortaya çıkabileceği, İslam hukukunca alınan hükümlerin güncel sorunlar karşısında İslam dinine zarar gelmemesine yönelik dini ayakta tutabilecek ve toplumsal bütünleşmeyi sağlayabilecek fetvalar verebileceği görülmüştür.

Tüm bunlar birlikte düşünüldüğünde, İslam hukuku çerçevesince, cenînin anne karnında oluşum aşamaları ve ‘canlı’ olarak kabul edilmesine ilişkin farklı görüşlerin yanı sıra, anne karnında cenîne yönelik müdahalelere ilişkin çeşitli görüşlerin de bulunduğu ortadadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, cenîne yönelik herhangi bir

girişimde, ‘cenîne anne karnında ruh üflenmesi’, ‘canlı kabul edilmesi için gerekli olan kriterler’, ‘İslam hukukunda yaşama hakkı’, ‘annenin kendi bedeni üzerindeki iradesi’, ‘cenîne yönelik müdahalenin zamanı ve evresi’, ‘erken müdahale sonuçları’, ‘geç müdahale sonuçları’ ve bunlar gibi hususlar çeşitli şer’i hükümlere bağlanmış ve gerek geleneksel gerekse çağdaş İslam hukukçuları tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Her görüş ve yorumun baz aldığı farklı delil bulunmakla birlikte birçok konu üzerinde mutabakata varılamaması kürtaj konusunun geçmişten günümüze tartışılmakta olan en önemli konulardan biri olmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak; çalışmamızda, kürtaj hem İslam Hukuku açısından hem de Bosna örneği üzerinden ele alınmış ve çalışmada kürtaja ilişkin çeşitli görüş ve delillere yer verilerek güncel sorunlara ışık tutulması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Allen, Beverly (1996), Rape Warfare: The Hidden Genocide in BosniaHerzegovina and Croatia (Minneapolis: University of Minnesota Press).

Altunbas, Yusuf, Kur'ân'da İnsanın Yaratılışı ve Evrim Teorisi, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı. İslam Felsefesi Bilim Dalı. (Yüksek lisans Tez) 2006.

Anthony, Smith. İnsan Yapısı ve Yasamı, çev. Erzen Onur, Nida Tektas, Remzi kitap evi, istanbul, 1972. s.118

Atasü, T., S. (2001). Jinekoloji (Kadın Hastalıkları), İstanbul.

Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I-IX, İstanbul, 1989. s.88.

Avcı, Mustafa. (2004). Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar, İstanbul

Aybakan, B. ve Dönmez, İ. K. (2004). Meşru. DİA içinde (C.29, ss.378-383). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı

Aydelott, Danise (1993), "Mass Rape During War: Prosecuting Bosnian Rapists Under International Law", Emory International Law Review, 7 (2): 585-631.

Ba Hamd, Muhammed Erfis. Merahilü'l-haml ve't-tasarrufati't-tibbiyye fi' l'cenîn beyne's-seriati'l- slamiyye ve't-tibbi'l-muasır . Cezayir : Ad Editions, [t.y.].

Balbaba, Ü. E. (2016). Fıkhî açıdan tecavüz sonucu oluşan gebeliğin sona erdirilmesi. V. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı içinde (C.3 ss.69-83) Isparta.

Bârdakoglu, Ali, "cinsi hayat" İlmihal: İslam ve toplum, Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, (İSAM), 1998. S.137-146

Bardakoğlu, Ali, "Cinsi Hayat", İlmihal, II Cilt, Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998.

Bayraklı, Bayraktar, *Kur'an'da Değişim ve Gelişim ve Kalite Kavramları*, İstanbul, 1999. s.31.

Benard, Cheryl (1994), "Rape as Terror: The Case of Bosnia", *Terrorism and Political Violence*, 6 (1): 29-43.

Beser, Faruk. Hanımlara özel ilmihal, İstanbul: Nun Yayıncılık, 2007. s .298-306.

Bilgili, İsmail. (2014). İslam Hukukunda Cenîn Hakkı ve Onuruyla İlgili Hükümler, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 219-240.

Bilgel, N. (1997). Halk Sağlığı Bakışıyla Ana ve Çocuk Sağlığı, İstanbul.

Boose, Lynda E. (2002), "Crossing the River Drina: Bosnian Rape Camps, Turkish Impalement, and Serb Cultural Memory", *Signs*, 28: 71–99.

Bora, Tanıl (1999). Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası. (İkinci Baskı). İstanbul: Birikim.

Buhari, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail Buhari,(ö, 256/870), *Sahihü'l buhari*, İstanbul : el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1979.

Buhari, Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fi. (1979). *Sahihu-l Buhari*. İstanbul: elMektebetü'l-İslami.

Bûtî, Muhammed Sa'îd Ramazan el-Bûtî (ö. 2013), *Mes'eletü tahdîdi'n-nesl vikâyeten ve ilâcen*, Dimaşk 1988

Can, Sibel (2015/1), Çocuk düşürtme suçunun suç sonucu oluşan gebelikler açısından değerlendirilmesi, *Ankara Barosu Dergisi*, 81-104

Çam, Nail (2015), *Cenîne Yönelik Tıbbi Müdahalelerin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

Çokar, Muhtar (2008). *Kürtaj*, Babil Yayınları, İstanbul.

Delilbaşı, Lale, *Gametler (Sperm / Oosit) Fertilizasyon ve Embriyoner Gelişim*, Serono yy., 2000. s.47.

Demirsoy, N. (2018). Osmanlıdan günümüze babanın fetüs üzerindeki hakkının değerlendirilmesi. *Jinekoloji-Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Dergisi*. 15 (2), 80-86

Denizkuşları, Mahmud, Kur'an'ı Kerim ve Hadislerde Tıp, İstanbul, 1990, s.39

Derdîr, Ebü'l-Berekât Ahmed. (ty.). eş-Şerhu'l-kebîr. *Hâşiye ale'ş-Şerhi'l-kebîr* içinde. (C.2).Daru'l-fikr.

Desûkî, Ebû Abdullah Semseddin Muhammed b. Ahmed b. Arafe, *Hâşiyetü'd-Desuki ala Serhi'l-kebir* (ö. 1230/1815), *Dârü'l-Fikr*, t.y., s.267-269

Desûkî, Muhammed b. Ahmed. (ty.). *Hâşiyetü'd-Desûkî ale'ş-şerhi'l-kebîr*. (C.2). *Dâru'lfikr*.

Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arefe (ö. 1230/1815), *Haşiyetü'd-Desûkî Ale'ş-Şerhi'l-Kebîr*, IV Cilt, *Dâru'l-Fikr*, ts

Diyanet İşleri Başkanlığı. (1995). *Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları

Dirik, Mehmet. (2012). İslam hukukunda cenîn öldürme suçunun cezası. *Bilimname*. 23 187 213

Dirik, Mehmet. "İslam Hukuku Açısından Kürtaj", *Türkiye Din Araştırmaları Dergisi*, Sayı 5, İzmir, (2018), s.77-96

Duman, Zeki. (1991). Kur'an Kerim ve Tıbbıya Göre insanın Yaradılışı ve Tüp Bebek Hadisesi, izmir, 1991, s. 34.

El-Bâr, Halkü'l-İnsani beyne't-Tıbb ve'l-Kur'ân, Cidde, Ed-Dârü's-Suudiyye, 1991. s.204.

El-Bâr, Kur'an-ı Kerim ve modern tıbbıya göre insanın yaradılışı, yay. haz. Mücteba Ugur; Çev. Abdülvehhab Öztürk. Ankara : Türkiye Diyanet Vakfı, 1991. s. 112.

El-Bâr, Muhammed. Ali., (1991). Siyase ve Vesailü Tahdidi'n-Nesl fi'l-Madi ve'l-Hadır, Beyrut.

El-İsfahani, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Ragıb, Müfredatu Elfazi'l-Kur'an (ö. 502/1108), thk. Safvan Adnan Davudi, Dımask, Dârü'l-Kalem; Beyrut, Dârü's-Samiyye, 1423/2002. s.579.

El-Kudat,Şeref, "Meta Tunfehu'r-Ruh fi'l-Cenîn", Dirasat, Amman, 1986 c.13 sayı 12 Ankara 1993.

El-mevsilî, Abdullah b. Muhammed b. Mevdud, (1984), el-ihdiyâr li ta'lili'l-muhtar, İstanbul.

Enloe, Cynthia (1994), "Afterword: Have the Bosnian Rapes Opened a New Era of Feminist Consciousness?", Stiglmayer, Alexandra (Der.), Mass Rape: The War Against Women in Bosnia-Herzegovina (Lincoln: University of Nebraska Press): 219-230.

Erdoğan, M. (2005). Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, İstanbul: 2005 Yayınevi

Erfis, Bahmed b. Muhammed Erfis, Merâhilü'l-haml ve't-tasarrufati't-tıbbiyye fi'l-cenîn beyne's-şeriatı'l-islamiyye ve't-tıbbi'l-muasır, Cezair (Ad Editions) 1421/2000

Er-Razi, Muhammed b. Ömer, Mefatihü'l-Gayb: et-Tefsiru'l-Kebir,I-XXXII, Beyrut, 1990. s.8.

Er-Remli, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed, (ö.1004/1596), *Nihayetü'l-Muhtac ila Şerhi'l Minhac, I-VIII*, Kahire,1969.

Erşahin, Mehmet. (2002). "İslam Aile Hukuku Açısından Aile Planlaması, Kürtaj ve Çocuk Sahibi Olma" Konya Selçuk Üniv. Sos. Bil. Enst., 2002, yüksek lisans tezi. S191-264.

Ertürk, B. H. (2012). Çocuk sahibi olmak bir tercihtir, Güncel Hukuk, 103,

Eş-Şafii, Ebu Abdillan Muhammed b. İdris, (ö. 204/819), el- ümm, I-IX, Kahire, 1961. s.118.

Fisher, Siobhan K. (1996), "Occupation of the Womb: Forced Impregnation as Genocide", *Duke Law Journal*, 46 (1): 91-133.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. (ty.). *İhyâu ulûmi'd-dîn*. (C.2). Beirut.

Glade ,Schler, Curtis, Judith, Hafta Hafta Hamileliginiz. Çev Sabri Yarmalı, Beyaz Balina Yayınları, İstanbul, 2006.

Görgülü, Ülfet. (2015). *Fıkıhta cenîn hukuku*. Ankara

Gülşen, Recep (2008), Suç Sonucu Oluşan Gebeliğin Sona Erdirilmesi', in *Tıp Hukukunun Güncel Sorunları*, Ankara, 28 Şubat- 1 Mart 2008, s.1209.

Ğânim, İ. (2001). *Ahkâmü'l-cenîn fi'l-fikhi'l-İslâmî*. Cidde.s.162-197

Ğânim, Ömer b. Muhammed b. İbrahim Ğânim, *Ahkâmu'l-cenîn fi'l-fikhi'l-islâmî*, Cidde, 2001.

Gazzali, Ebu Hamid Muhammed el-Gazzali, (ö555/1111), *İhya u Ulumiddin, I-IV*, Kahire, 1983. s.537.

Haraşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh (ö. 1101/1690), *Şerhu Muhtasari Halîl li'l-Haraşî*, VIII Cilt, Daru'l-Fikr, Beyrut, ts.

Harman, Ömer Faruk, "Çocuk Düşürme", *DİA*, 1993, Cilt: 8, ss. 363-364.

Heyet, (1664-1672), *El-Fetâvâ'l-hindiyye*, I-VI, Pakistan: Mektebetü'l-Habibiyye

<https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/999/kurtaj-yaptirmak-caiz-midir> (erişim: 5.12.2019).

Human Rights Watch (1993), *War Crimes in Bosnia-Herzegovina, Volume II* (US: Helsinki Watch).

Iacobelli, Teresa (2009), "The 'Sum of Such Actions': Investigating Mass Rape in Bosnia-Herzegovina through a Case Study of Foca", Herzog, Dagmar (Der.),

Brutality and Desire: War and Sexuality in Europe's Twentieth Century (New York: Palgrave Macmillian): 261-283.

İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaskî, Hâsiyetu İbn Abidin: Reddü'l-muhtar ala Dürri'l-muhtar, X, 250.

İbn Abidîn, Muhammed Emîn b. Ömer ed-Dimeşkî (ö. 1252/1836), Reddü'l-muhtâr, Beyrut 1421/2000

İbn Abidîn, Muhammed Emin b. Ömer. (1992) Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr. (C.3. - C.6. – C.7.). Beyrut.

İbn Abidîn, Muhammed Emin b. Umar b. Abdulaziz Âbidin (ö. 1252/1836), Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar, 2. bs., VI Cilt, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1412/ 1992.

İbn Cezzî El-Gırnafî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdillâh,(ö. 741/1341), el-Kavânînu'l-Fıkhıyye, ts.

İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed. (ty.). el-Muhallâ bi'l-âsâr. (C.11). Beyrut.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said (ö. 456/1064), el-Muhalla bi'l'Asar, XII Cilt, Daru'l-Fikr, Beyrut, ts

İbn Kesir, İsmail b. Ömer, (ö.774/1373), Ttefsiru'l-Kur'ani'l-Azim (nşr. Sami M. Selame)I-VIII,Riyad,1997. S.395.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah. (1968) el-Muğnî. (C.8). Mektebetü'l-Kahire.

İbn Nuceym, Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed (ö. 970/1563), el-Bahru'r-RaikŞerhu Kenzi'd-Dekâik, 2. bs., VIII Cilt, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Beyrut, ts.

İbn Recep, Zeynuddin Abdurrahman b. Ahmed (ö. 795/1393), Camiu'l-Ulum ve'lHikem fi Şerhi Hamsine Hadisen min Cevamii'-l Kelim (Thk. Şuayb Arnavut), 7. bs., III Cilt, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1422/ 2001.

İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. (2004). *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-Muktesid*. (C.4). Kahire.

İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhâlim, (ö. 728/1328), *Mecmû'l-Fetâvâ*, Hz, Abdürrahman b. Kasım, Riyad, Alemü'l kütüb, 1991/1412, XVII, s.263.

İbnü'l-Kayyim, Muhammed, bin Ebi bekr el-Cevziyye, et-Tibyan fi Aksami'l-Mevlud Kahire, 1933.

Karaman, Hayrettin. (1998). İslam'a göre doğum kontrolü ve kürtaj, Tüm Yönleri ile Uluslararası Aile Planlaması Sempozyumu Kitabı, İstanbul.

Karaman, Hayrettin, "İslam'a göre dogum kontrolü ve kürtaj" Hayatımızdaki İslam, İstanbul: İz Yayıncılık, 2002. s.87-102.

Karaman, Hayrettin, Laik Düzendeki Dini Yaşamak I-II İstanbul, 1988.

Kardâvî, Yusuf el-Karadâvî, Min hedyi'l-islâm, Fetâvâ muâsıra, Mısır 1413/1993.

Kâsânî, Alâeddin Ebû Bekir b. Mes'ûd. (1986). *Bedâiu's-sanâi' fî tertibi's-şerâi'*. (C.3). Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.

Kâsânî, Alâeddin Ebû Bekir b. Mes'ûd. (1986). *Bedâiu's-sanâi' fî tertibi's-şerâi'*. (C.4). Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.

Kâsânî, Alâeddin Ebû Bekir b. Mes'ûd. (1986). *Bedâiu's-sanâi' fî tertibi's-şerâi'*. (C.7). Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.

Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefî, *Bedâiu's-Sanai' Fî Tertibi's-Serai'* (ö, 587/1191), thk, Ali Muhammed Muavvez, Adil Ahmed Abdülmevcut, Beyrut : Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, 1997.

Kelleci, Tuğçe (2017). Cinsiyetçi Milliyetçilik ve Savaşlarda Cinsel Şiddetin Kullanımı: Bosna Örneği, *Alternatif Politika*, 9(3): 409-441.

Kesgin, H. (2018). İslam hukukunda kürtaj. İstanbul: Kitabi Yayınevi.

Komasyon, (1998). Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara, c.2, s. 1441.

Konulu Kur'an Tefsiri, (örnek fasikül), Diyanet İşleri Başkanlığı yy., Ankara, 2001, s.49-55.

Kuntman, Orhan, *Kur'an'ı Kerim ve Tıbbın Işığında İnsanın Yaratılışı ve Ruhsal Yapısı*, Ankara, 1993. s.24, 65-66.

Kurtubi, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed el-Ensari (ö.671/1273), *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an* (nşr. Ebu İshak İbrahim), I-XX, Kahire, 1967.s.113.

Kürtaj yaptırmak caiz midir? Alıntılanmıştır, 3.11.2019
<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/999/kurtaj-yaptirmak-caiz-midir->

Lent Hirsch, Michele (2012), "Bosnia", Women Under Siege, 8 Şubat 2012,
<http://www.womenundersiegeproject.org/conflicts/profile/bosnia> (12.05.2017).

Makdisî, Ebû Abdullah Semseddin Muhammed b. Müflih b. Muhammed _bn Müflih, racaahu Abdüsettar Ahmed Ferrac, *Kitâbü'l-furu*, Beyrut :Alemü'l-Kütüb, 4. bs 1984. s.191-287.

Medkûr, Muhammed. Selman.(1969). *el-Cenîn ve'l-ahkâmü'l-müteallika bihî fi'l-fikhi'l-İslâmî*. Kahire

Medkur, Muhammed. Selam, *Nazrata'l-İslam ila Tanzimi'n-Nesl*, Kahire, 1965, 1969 s.57-59.

Mevsû'a, Vezâretü'l-evkâf ve's-şu'ûnü'l-islâmiyye, *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*, Kuveyt 1404/1983.

Millillo, Diana (2006). Rape as a Tactic of War, *Affilia: Journal of Women and Social Work*, 21, 2: 196-205

Mishal, Ali A. "The Beginning of Human Life-Implications in Family Planning", (İnsan Yaşamının Başlangıcı Aile Planlaması üzerindeki Sonuçları), Tüm Yönleri ile Uluslararası Katılımlı Aile Planlaması Sempozyumu Kitabı, İstanbul, 1988. s.105-106.

Moore, K. L. & Persaud, T. V. V. (2008). Klinik Yönleriyle İnsan Embriyolojisi, İstanbul: 2008. Yayınevi

Muhsin, Abdulaziz Muhammed, el-Himâyetu'l-Cinâiyye li'l-Cenîn Fi'ş-Şeriatî'l-İslâmiyye ve'l-Kânuni'l-Vaz'i, Dâru'l-Beşîr, Kahire, ts

Müslim, Ebü'l-Hüseyin el-Kuseyri en-Nisaburi Müslim b. el-Haccac (ö. 261/875), Sahihu Müslim, Riyad, Bey tül el-Efkar eddevliyye', 1998. s.118.

Müzenî, Ebu İbrahim İsmail b. Yahya b. İsmail el-Müzenî (ö. 264/877), el-Muhtasar fi fûrû'ı'ş-şâfi'iyye, Beyrut 1419/1998.

Nolden, Annette Hamilelik Takvimi, Çev, Rüstem Aziz Mümin, İstanbul, Optimist Yayınları, 2006.

Ömer Nasuhi Bilmen, Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı fihkiyye Kâmusu, İstanbul 1968.

Örs, Rahmi-Dikmen Uğur, "Fetal Fizyoloji" , Temel Kadın Hastalıkları ve Doğum Bilgisi, Ankara, 1996, s.205

Özbaş, Züleyha (2008), "Cinsel Silah ve 'Grbavica'", Marmara İletişim Dergisi, 13 (13): 171-185.

Öztürk, Abdülvehhab, (çev.), Kur'an'ı Kerim ve Modern Tıbbı Göre İnsanın Yarattığı, (el-Bar, Muhammed Ali, Halku'l-İnsan beyne't-tıbb ve'l-Kur'an), Ankara, 1991.s.118.

Rahim, İbrâhim b. Muhammed Kâsım b. Muhammed. Ahkâmü'l-ichâd fi'lfikhi'l-İslâmî, Medine : Mecelletü'l-Hikme, 2002. S. 263.

Ray, Amy E. (1997), "The Shame of It: Gender-Based Terrorism in the Former Yugoslavia and the Failure of International Human Rights Law to Comprehend the Injuries", The American University Law Review, 46 (3): 793-840.

Remlî, Şemseddin Muhammed b. Ebu'l-Abbas.(1984). *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-minhâc*. (C.8). Beyrut.

Resmi Gazete (1989). Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük. Tarih 18.12.1983 ve Sayı 18255

Sabah, (27.05.2014). Diyanet'ten Kürtaj Açıklaması, <https://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/06/04/diyanetten-kurtaj-aciklamasi>

Sahnûn, b. Saîd et-Tennûhî. (1994). el-Müdevvenetü'l-kübrâ. (C.4). Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye

Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. ebî Sehl. (1993). *el-Mebsût*. (C.30). Beyrut.

Skjelsbaek, Inger (2006). Victim and Survivor: Narrated social identities of women who experienced rape during the war in Bosnia-Herzegovina, *Feminism & Psychology*, 16, 373: 374-403.

Stiglmayer, A. (1994). Mass rape: The war against women in Bosnia-Herzegovina. University of Nebraska Press, Lincoln and London.

Şâfî, Muhammed b. İdris.(1990). el-Ümm. (C.6). Beyrut.

Şeltut, Mahmut Şeltuk, el-Fetâvâ, Kahire 1403/1983.

Şinkiti, Muhammed el-Emin b. Muhammed el-Muhtâr el-Cekeni, (ö, 1393/1973) *Edvau'l-beyân fî izahî'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, Beyrut, Alemü'l-Kütüb, t.y.

Şirbinî, Muhammed b. el-Hatîb. (1994). Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-minhâc. (C.5). Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.

Taberi, Ebû Cafer ibn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid, (ö: 310/923) ; tahkik Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, Tefsirü't-Taberi = Câmiü'l-beyânan te'vili ayi'l-Kur'ân, Riyad : Dâru Alemi'l-Kütüb, 2003.

Taberi, Ebû Cafer ibn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid, (ö: 310/923) ; Camiu'l-Beyan 'an Te'vili Ayi'l Kur'n (Tefsiru't-Taberi), I-XXX, Beyrut, 1984.

Tantâvî, Ali et-Tantâvî, Fetâvâ, Cidde1407/1987.

Tantâvî, Muhammed Seyyid, “*Tanzimü’n-nesl ve Ra’yüddin fihî*”, Munazzamatü’l Mü’temeri’l-İslami, Meceletü Mecmai’l-Fıkhi’l-İslami, ed-Devratü’l-Hamise li Mü’temeri Mecmat’l-Fıkhi’l-İslami, Cidde, 1987 sayı:5 c.1 s.312.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî. (1978). *el-Câmi‘u’s-sahîh/Sünenü’tTirmizi*. Ahmed Muhammed Şakir (thk &şerh). Kahire.

Tüfekçi, İ. (2013). İslam hukukuna göre gebeliğin sonlandırılması, 111-154.

Ucatlı, A. (2009). İslam hukukunda cenîne müdahalenin hükmü. İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul.

Uleyş, Muhammed Uleyş (ö. 1299/1882), *Menhu’l-Celîl Şerhun alâ Muhtasar-ı Sidi Halîl*, Beyrut 1409/1989.

United Nations Commission of Experts (1994), *Rape and Sexual Assault, Final Report of the United Nations Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992), S/1994/674/Annex IX*, <http://mcherifbassiouni.com/wp-content/uploads/2015/08/YugoslaviaReport-Vol-5-Annex-IX.pdf> (10.05.2017).

United Nations Commissions on Human Rights (1993), *Situation of Human Rights in the Territory of the Former Yugoslavia, Forty-ninth Session, 10.02.1993*, <http://digital.case.edu/downloads/83380n00t> (14.01.2016).

Ülman, Y. I. (2008). Yaşamın başlangıcı ile ilgili tıp etiği sorunları, *Güncel Hukuk*, 2, 50.

Vezâretü’l-evkâf ve’ş-şuûni’l-islâmiyye (Küveyt), *el-Mesvûatu’l-fıkhiyye*, Kuveyt, 1989.

Yapıcı, Mİ (2006), Bosna Hersek’te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalelerin Uluslararası Hukuktaki Yeri. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi (UHP)*, 2(8), 1-24

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili: Yeni mealli türkçe tefsir*, İstanbul 1935.c.5, s.514.

Yenigün, C., ve Hacıoğlu. Ü. (2010). “Bosna Hersek: Etnik Savaş-Eksik Antlaşma”. Dünya Çatışma Bölgeleri. Der. K. İnat vd. İstanbul: Nobel Yay.

Zebidi, Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed b., (ö,1205/1790) Tacü'l-arus min cevâhiri'l-kamus. thk. İbrâhim Terzi. Beyrut, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1975.

Zekiyüddin Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-fikh), Ankara 2009.

